

Lantbruk och lantbrukare i Västmanland 2018

Författare: Peter Johansson

LÄNSSTYRELSENS RAPPORTSERIE

Rapport 2019:1

Titel: Lantbruk och lantbrukare i Västmanland 2018
Författare: Peter Johansson
Avdelningen för landsbygdsutveckling
Länsstyrelsen i Västmanlands Län
Omslagsbild: Lillån uppströms om Hallstaberg
Foto: Nikolaj Alsterdal
Tryckning: Länsstyrelsen 2019

Förord

Avdelningen för landsbygdsutveckling på Länsstyrelsen i Västmanland och dess föregångare Lantbruksnämnden har sedan 1969, med några års mellanrum, tagit fram underlag och försökt beskriva det västmanländska lantbrukets struktur, omfattning och utveckling. Denna skrift är ett led i detta arbete och ska ses som beskrivning av lantbruksföretagen, lantbrukarna och deras produktion i Västmanland.

Tänkbara läsare är personer med intresse av lantbruket i Västmanland, såsom lantbrukare, rådgivare och studenter med flera. Skriften kan även utgöra underlag vid beslutsfattande. Meningen med skriften är att på ett lättillgängligt och förhoppningsvis lättförståeligt sätt redovisa utvecklingen av det västmanländska lantbruket.

Innehåll

Sammanfattning	4
1 Inledning	5
2 Lantbrukets struktur.....	7
2.1 Företagen	7
2.2 Åkerarealen	15
2.3 Företagarna	21
3 Växtodling	24
3.1 Åkerarealens användning	24
3.2 Skördar	31
3.3 Användning av gödsel- och växtskyddsmedel	34
3.4 Trädgård	36
4 Husdjur.....	39
4.1 Antal nötkreatur	39
4.2 Antal får	41
4.3 Antal höns.....	42
4.4 Antal svin	42
4.5 Djurtäthet	44
4.6 Genomsnittlig besättningsstorlek	46
4.7 Antal företag med djur.....	47
4.8 Antal förprovningar.....	50
4.9 Biodling	51
5 Arbetskraft	53
5.1 Antal sysselsatta	53
5.2 Antal förvärvsarbetande	55
6 EU-stöd.....	57
6.1 Utbetalda medel.....	57
6.2 Anslutning och omfattning.....	61
7 Ekologisk produktion	65
7.1 Utvecklingen av den ekologiska produktionen.....	65
8 Så tycker lantbrukarna om lönsamheten	72
9 Jordbrukets ekonomi	74
9.1 Allmänt.....	74
9.2 Arrendepreis på åkermark.....	75
9.3 Pris på åkermark vid köp.....	76
9.4 Lantbrukets kostnader för produktionsmedel (PM-index)	76
9.5 Avräkningsindex (A-index)	79
10 Historisk statistik.....	81
11 Diagram- och tabellförteckning	82
12 Källhänvisning	85

Sammanfattning

Det västmanländska lantbruket består av ungefär 1 500 företag, vilket är ungefär 250 färre än för 10 år sedan. De brukar 100 000 hektar åkermark och 7 000 hektar betesmark. De producerar ungefär 290 000 ton spannmål, 40 000 ton mjölk, 2 000 ton nötkött och 2 600 ton griskött och mycket annat.

Den genomsnittlige västmanländske bonden brukar 63,3 hektar åkermark, vilket är den högsta medelarealen av alla län i Sverige och drygt 50 % större än genomsnittsarealen i Sverige. Idag brukar var femte (20%) företag mer än 100 hektar. I länet har mer än 2 000 hektar åkermark (2%) upphört att brukas de senaste 10 åren. Arealen betesmark är oförändrad.

Genomsnittsåldern på den västmanländska lantbrukaren är 58 år, och var tredje (32%) har uppnått pensionsålder.

Andelen åkermark som odlas med spannmål ligger på 55% år 2018 och de mest odlade grödorna 2018 är slätter/betesvall, som upptar 25 % av åkerarealen, följt av korn (20 %) och höstvet (14 %). Andelen träda ligger på 10% vilket är den lägsta andelen sen EU-inträdet 1995. Det är stora skillnader i vad som odlas på åkermarken i länets olika kommuner.

Antalet sysselsatta i jordbruket har på 10 år ökat med 280 personer, vilket motsvarar ungefär 7 %. 4 350 personer är helt eller delvis sysselsatta i produktionen och ungefär 41% eller 1 766 st. är kvinnor. Ungefär hälften av alla jordbruksföretag uppger att de i sitt företagande har olika kombinationsverksamheter, såsom till exempel turism, uthyrning och entreprenadarbete.

Antalet mjölkföretag har årligen minskat och uppgår 2018 till 37 st. vilket är en minskning med 18% på bara fem år. Däremot verkar antalet företag med får ha ökat vilket är glädjande. Antalet husdjur i länet ökar för vissa djurslag men minskar något för andra. Västmanland har generellt en låg djurtäthet som uppgår till ungefär hälften av den genomsnittliga djurtätheten i Sverige.

Utbetalda EU-medel för jordbrukarstöd uppgick 2018 till cirka 270 miljoner.

Den certifierade ekologiskt odlade jordbruksarealen har i stort sett årligen ökat sen 1995 och utgör 2017 18,5% av jordbruksarealen, vilket är den högsta någonsin. I regeringens handlingsplan till livsmedelsstrategi nämns att 30 procent av den svenska jordbruksmarken ska utgöras av certifierad ekologisk jordbruksmark år 2030. Denna procentsats verkar i nuläget bli svår att uppnå i Västmanland. Andelen certifierade ekologiskt producerade mjölkcor uppgår till 34%. Motsvarande siffra för dikor är 50% samt 27 % för tackor.

Lantbrukets kostnader för produktionsmedel totalt i Sverige har under det senaste kvartalet (26 år) ökat med 92%, där kostnader för energi/smörjmedel ökat med flera hundra procent. Avräkningsindex (intäkter) för samma period har endast ökat med 22% för mjölk, medan spannmålsindex till och med har sjunkit med cirka 20%.

1 Inledning

Bakgrund

Länsstyrelsen i Västmanland arbetar för ett effektivt och miljövänligt lantbruk och en levande landsbygd i länet via Sveriges och EU's jordbrukspolitik. Det innebär bland annat att avdelningen för landsbygdsutveckling handlägger, kontrollerar och beslutar i ärenden som rör de drygt 5 100 ansökningar som årligen inkommer för nationellt- och EU-finansierade stöd/ersättningar inom lantbruket. Avdelningen jobbar även med att utbilda/fortbilda lantbruks- och landsbygdsföretag inom en rad områden (t.ex. *skydd av miljö känsliga områden, ekologisk produktion och attraktiv besöksnäring*) samt bidrar till en attraktiv livsmiljö på landsbygden genom att stödja olika aktörers idéer och engagemang via landsbygdsprogrammets olika företagsstöd, miljöinvesteringar samt projektstöd.

Avdelningen arbetar även förebyggande för att länets djur ska ha det bra samt att foder- och livsmedel hanteras på bästa sätt. Sen 2017 ingår arbetet med att ta fram och utveckla länets livsmedelsstrategi i syfte att öka länets livsmedelsproduktion till 2030.

Avdelningen för landsbygdsutveckling och dess föregångare Lantbruksnämnden i Västmanland har sedan 1969 tagit fram underlag och försökt beskriva strukturen och omfattningen av det västmanländska lantbruket. Rapporter har utkommit 1969, 1972, 1980, 1983, 1987, 1991, 2003, 2008 och 2013. I förra rapporten (2013:1) redovisades lantbruksstatistik fram till 2006–2012 beroende på vad som publicerats. I denna rapport beskrivs det västmanländska lantbruket baserat på publicerad statistik fram till årsskiftet 2018/2019.

Rapporten ligger i linje med visionen av hur Länsstyrelsens roll ser ut. Länsstyrelsen är en kunskapsorganisation som ligger ”steget före”. Omvärldsbevakning och analys utgör centrala uppgifter för organisationen.

Ny statistik i denna rapport

Sen förra rapporten (från 2013) har sex år gått och Jordbruksverket har publicerat ytterligare statistik. Befintliga tabeller och diagram är uppdaterade med de data som publicerats och redovisas i de allra flesta fall till och med 2018.

I fler diagram och tabeller redovisas data ända ned på kommunnivå och fler jämförelser görs även mot andra län.

Metod

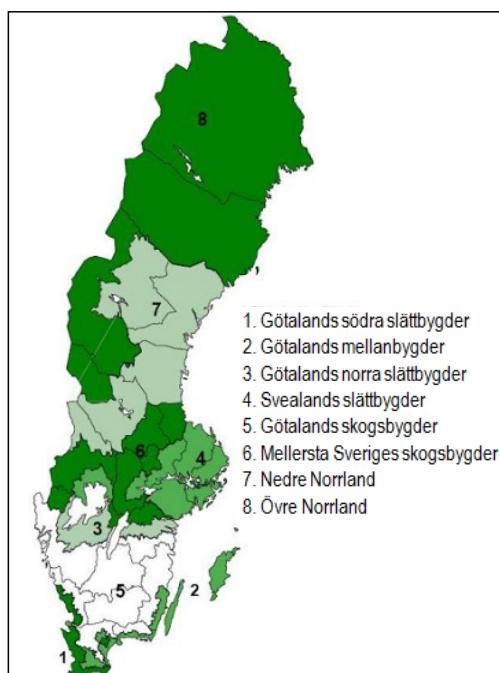
Arbetet har genomförts som kartläggning och sammanställning av befintlig statistik. Sammanställningen fokuserar på utvecklingen i lantbruket sedan 1960-talet samt på utvecklingen efter medlemskapet i EU 1995 fram till 2018. Beroende på bristande tillgång till statistiskt material från Jordbruksverket används ibland äldre data (t.ex. från 2016/2017) som beskrivning av hur lantbruket ser ut idag 2018/2019.

Ett mål med datasammanställningen är att det ska vara möjligt att spåra källor och att den ska vara användbar och jämförbar även i framtiden. Således har mycket statistik hämtats från offentlig statistik (statistiska meddelanden och jordbruksstatistiska årsböcker), utgivna av Jordbruksverket och statistiska centralbyrån (SCB). Mycket av denna statistik finns även tillgänglig digitalt i Jordbruksverkets statistikdatabas som är öppen för alla på deras webbplats. Viss information har dock hämtats från länsstyrelsernas datasystem, som används till administration av de olika EU-stöd som lantbrukarna erhåller.

Statistiken i rapporten redovisar i huvudsak hur lantbruket i länet ser ut i sin helhet. Inom vissa ämnesområden har dock en nedbrytning av statistiken gjorts ner på kommunnivå. I bilaga 1 redovisas historisk statistik från 1886, 1907 och 1932 på sockennivå, som lite kuriosa. Jämförelser görs ibland mot några av Västmanlands grannlän samt mot genomsnittet i Sverige för att få en uppfattning om länets produktion.

Den statistik Jordbruksverket hämtar in lagras i det så kallad lantbruksregistret (LBR). Vilka företag som information hämtas in från ändrades något år 2010 för att ta hänsyn till EU:s avgränsningar, som inte fullt ut stämde överens med de svenska.

LBR:s avgränsning 1995–2009 Företag med...	LBR:s avgränsning fr.o.m. 2010 Företag med...
mer än 2,0 ha åkermark	mer än 2,0 ha åkermark
minst 0,25 ha frilandsareal av trädgårdsväxter	minst 5,0 ha jordbruksmark
minst 200 kvm växthusyta	minst 0,25 ha frilandsareal av trädgårdsväxter
minst 50 mjölkkor	minst 200 kvm växthusyta
minst 250 nötkreatur	minst 10 nötkreatur
minst 250 svin	minst 50 svin
minst 50 saggor	minst 10 saggor
minst 50 tackor	minst 20 får
minst 1 000 fjäderfä	minst 1 000 fjäderfä

För jämförelser mellan vad som betraktas som ett företag (och som ingår i denna rapport) före respektive efter 2010 se tabblån till höger. För en närmare beskrivning av hur grunddata är insamlat hänvisas till

Jordbruksstatistiska årsböcker. Längst bak i detta dokument ligger en källhänvisning för de uppgifter som finns redovisade i de olika tabellerna och figurerna.

I rapporten görs ibland jämförelser mot olika skörderegioner. Kartan till vänster redovisar var dessa finns. (Område 6, Mellersta Sveriges skogsbygder, kallas även Svealands Skogsbygder)

2 Lantbrukets struktur

2.1 Företagen

År 1927 fanns drygt 7 500 lantbruksföretag med mer än 2,0 hektar i Västmanland. Drygt 90 år senare, år 2016, finns cirka 1 600 lantbruksföretag kvar¹. Detta motsvarar en minskning med 5 900 företag eller 79%. I figur 1 redovisas *utvecklingen av antalet lantbruksföretag med mer än 2,0 ha åkermark*². Den största minskningen i antalet företag skedde på 50-talet och en bit in på 60-talet. Då försvann mer än fyra lantbruksföretag varje vecka.

Från och med EU-inträdet 1995 fram till 2016 har antalet lantbruksföretag minskat med cirka 847 företag (-35%). Sen förra rapporten 2013 har antalet minskat med 67. Värt att notera är att år 2007 minskade antalet företag i länet till cirka 1 900 vilket till största del orsakades av att Heby kommun övergick till Uppsala län. Ungefär 480 brukare lämnade då länet. I tabell 1 redovisas totalantalet lantbruksföretag samt den årliga förändringen 1927–2016.

Figur 1. Utvecklingen av antal företag i länet.

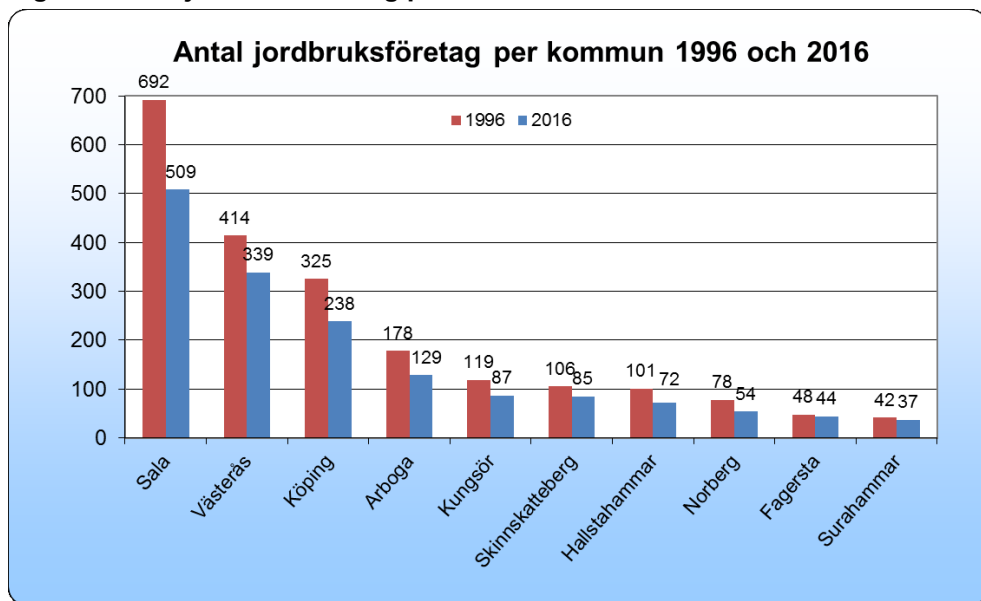

Tabell 1 och 2 visar *storleksgrupperingen* av jordbruksföretag i länet 1927–2016, dels i faktiska tal och dels i procent. Där framgår bland annat att 63% av företagen odlar mindre än 50 hektar åkermark 2016 och cirka 8% odlar mer än 200 hektar.

¹ Ingen nyare offentlig statistik finns. Antal lantbruksföretag som söker jordbrukarstöd 2018 uppgår till 1 500, vilket mycket väl beskriver antalet företag i länet.

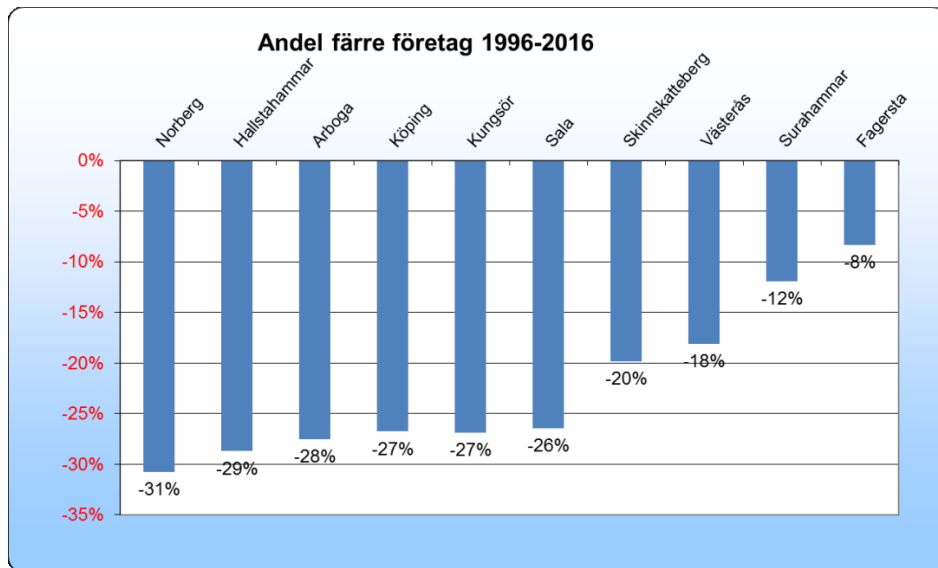
² Fr o m 2010 har definitionen för vilka företag som ingår i statistiken ändrats (se sid 6).

Figur 2. Antal jordbruksföretag per kommun 1996 och 2016

I figur 2 visas även antalet lantbruksföretag såsom läget var för 20 år sedan (1996). I samtliga kommuner har antalet företag minskat och i Sala kommun med hela 183 företag. Den procentuella minskningen av jordbruksföretag i länets kommuner under de senaste 20 åren (1996–2016) redovisas i figur 3. Tidsperioden motsvarar i stort sett perioden då Sverige varit med i EU.

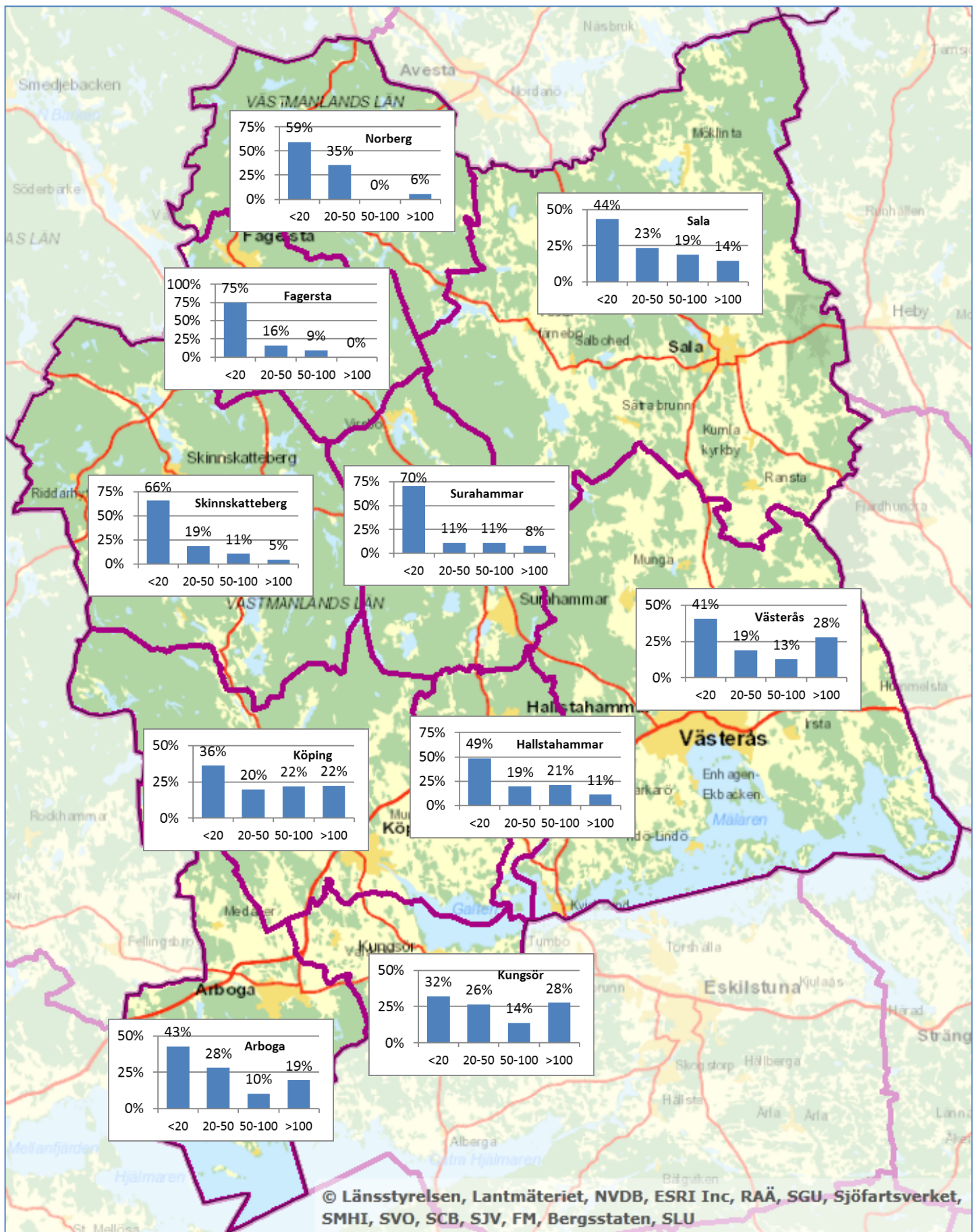
Figur 3. Procentuell minskning av antal jordbruksföretag senaste 20 åren.

Storleksfördelningen på lantbruksföretagen skiljer sig något mellan länets kommuner.

Figur 4 visar andelen företag för länets kommuner i olika storleksintervaller. Där framgår bland annat att andelen företag med mindre än 20 hektar är högst i Fagersta, Surahammar och Skinnskatteberg där andelen uppgår till 66–75 %. I Västerås och Kungsör finns procentuellt flest lantbruksföretag med > 100 hektar (28 % vardera).

Figur 4. Andelen företag efter areal åkermark 2016.

I Västmanland finns cirka 1 500³ lantbruksföretag 2018 med en rad olika produktionsgrenar/verksamheter. I tabell 3 redovisas antal företag i länet samt hur många av dessa som odlar spannmål, baljväxter respektive oljeväxter alternativt har djur (nötkreatur, får eller grisar). För 2018 odlades till exempel någon stors spannmål på 786 gårdar vilket motsvarar ungefär 52% av alla lantbruksföretag i länet. Med andra ord odlas ingen spannmål på cirka hälften av gårdarna i länet.

År 2018 togs Västmanlands livsmedelsstrategi fram som ska syfta till att öka länets livsmedelsproduktion. Ökningen (om den sker) sker kanske främst genom att *befintliga* företag ökar sin livsmedelsproduktion, men det kan även vara intressant att se om *fler* företag börjar med att odla livsmedel / producera djur. Enligt tabell 3 har antalet fårproducenter ökat sen 2010, medan resten ligger kvar på befintliga nivåer eller minskar något. För att se om arealerna ökar/minskar hänvisas till tabell 9 i kapitel 3.1.

Totalantalet företag 2018 (1505 st.) är hämtad ur de datasystem som finns på Länsstyrelsen till skillnad från övriga värden som är hämtad ur Jordbruksverkets officiella statistik. Detta på grund av bristande tillgänglig statistik för 2018.

Tabell 3. Företag med olika produktionsgrenar

	Företag totalt	Företag med odling av:						Företag med:					
		-spannmål		-baljväxter		-oljeväxter		-nötkreatur		-får		-grisar	
2010	1737	910	52%	148	9%	191	11%	296	17%	146	8%	36	2%
2013	1675	853	51%	123	7%	228	14%	266	16%	156	9%	31	2%
2016	1608	858	53%	200	12%	81	5%	243	15%	152	9%	37	2%
2018	1505	786	52%	214	14%	163	11%	242	16%	177	12%	27	2%

Förutom de mer traditionella produktionsgrenarna som växtodling, djurhållning och allt som oftast skogsproduktion satsar många på olika *kombinationsverksamheter* för att utöka inkomsterna. Det kan vara att allt ifrån bed-and-breakfast, gårdscaféer, förädling och försäljning av gårdsprodukter, vedproduktion eller snöröjning på vintrarna.

I figur 5 redovisas andelen företag som angett att de har någon form av kombinationsverksamhet i Västmanland men även för två av våra grannlän (Uppsala och Södermanland) samt i Sverige. *Dessa redovisas för att få en uppfattning om andelen i Västmanland är hög/låg.* I Västmanland anger 49% av företagen att de har någon form av kombinationsverksamhet vilket är något över riksgenomsnittet (43 %).

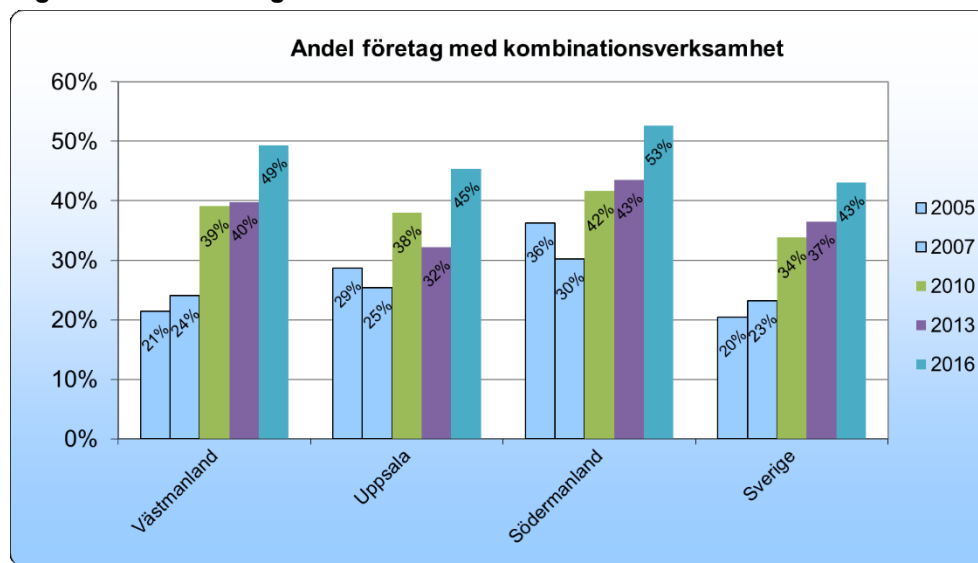
Den synbart stora ökningen mellan 2007–2010 kan till viss del förklaras av att frågeställningen angående entreprenadverksamhet ändrats mellan dessa år. Andelen

³ Antal lantbruksföretag som söker jordbrukarstöd 2018 uppgår till 1 500, vilket mycket väl beskriver antalet företag i länet. Enligt senaste officiella statistik från 2016 är antalet 1 600.

i två grannlän (Uppsala och Södermanland) uppvisar på liknande andel entreprenörskap som i Västmanland.

Konsekvent är att alltfler företag kombinerar det traditionella jordbruksverksamheten med ytterligare verksamhetsgrenar. Ökningen i Västmanland 2005–2016 är hela 310 företag eller 64%.

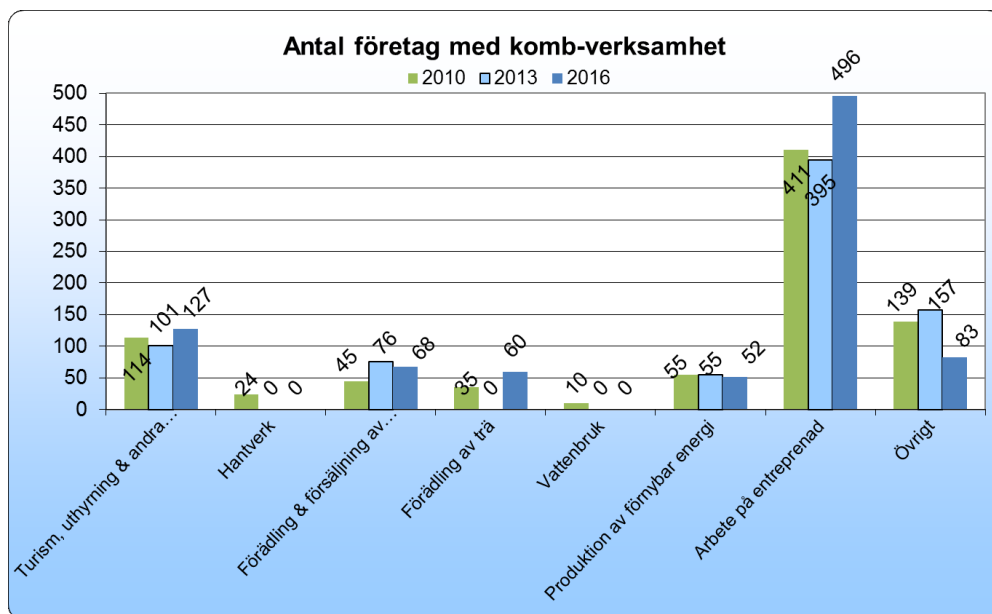
Figur 5. Andel företag med kombinationsverksamhet.

Den vanligaste formen av kombinationsverksamhet på jordbruksföretag i Västmanland år 2016 var ”Arbete på entreprenad”, vilket uppgavs av 496 företag (figur 6). Av det totala antalet (794 st.) företag med någon kombinationsverksamhet hade således 62% av företagen någon form av arbete på entreprenad.

Den näst vanligaste kombinationsverksamheten var verksamhet inom ”turism, uthyrning och fritidsaktiviteter” som redovisas på 127 företag.

Figur 6. Antal företag med kombinationsverksamhet

Den allra största delen av de västmanländska lantbruksföretagen är enskilda företag⁴. Som framgår av tabell 4 svarar *företagskategorin* ”Enskilda företag” för den helt dominerande delen av brukandet, 90 %.

Tabell 4. Antal företag efter företagarkategori¹

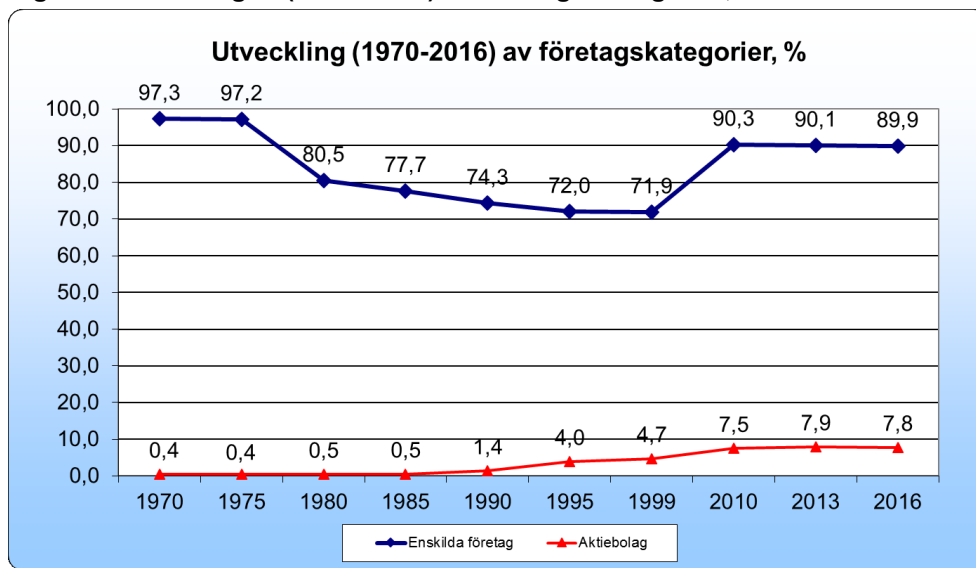
	Enskilda företag	Enkla bolag	Aktiebolag	Dödsbon	Staten	Kommuner/allmänningar	Övriga	Totalt
1970	3747		16	73	3	6	4	3849
1975	3187		12	69	3	4	3	3278
1980	2454	490	14	59	2	5	23	3047
1985	2210	543	15	41	1	5	29	2844
1990	1952	548	37	34	3	4	48	2626
1995	1768	513	97	19	1	2	55	2455
1999	1718	481	113	15	1	3	58	2389
2010	1569	?	130	?	?	?	38	1737
2013	1509		133				33	1675
2016	1446		125				37	1608

1) Fr om 1996 ingår företag med < 0,3 ha åkermark i redovisningen

Tittar man på utvecklingen av kategorierna enskilda företag samt aktiebolag ser man i figur 7 att andelen enskilda företag legat konstant sen 2010 på runt 90%. Andelen aktiebolag 2016 var 7,8 % (125 st.) av samtliga västmanländska företag.

⁴ Enskilt företag: En fysisk person. Enkelt bolag: Två eller flera personer (även kombinationer av fysisk och juridisk person).

Figur 7. Utvecklingen (1970–2016) av företagarkategorier, %

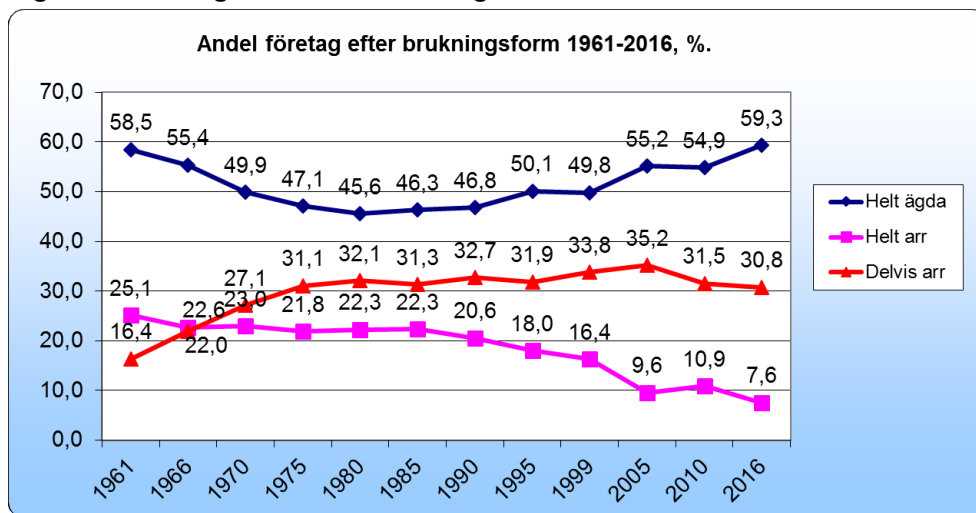

Brukningsformens utveckling (ägd/arrenderad) sen 60-talet skildras i figur 8 och i tabell 5. Ur figuren ser man att den bruksform som är vanligast är den för helt egenägda arealer och uppgår 2016 till 59,3%.

Andelen helt arrenderade gårdar har minskat sen början av 80-talet och uppgår nu till endast 7,6%.

År 2003–2006 skedde en ökning av företag med enbart egenägd areal vilket till stor del beror på att många markägare (som tidigare arrenderat ut sin mark) tog tillbaka brukandet 2005 för att säkerställa att få tillgång till stödrätterna.

Figur 8. Brukningsformens utveckling 1961–2016.

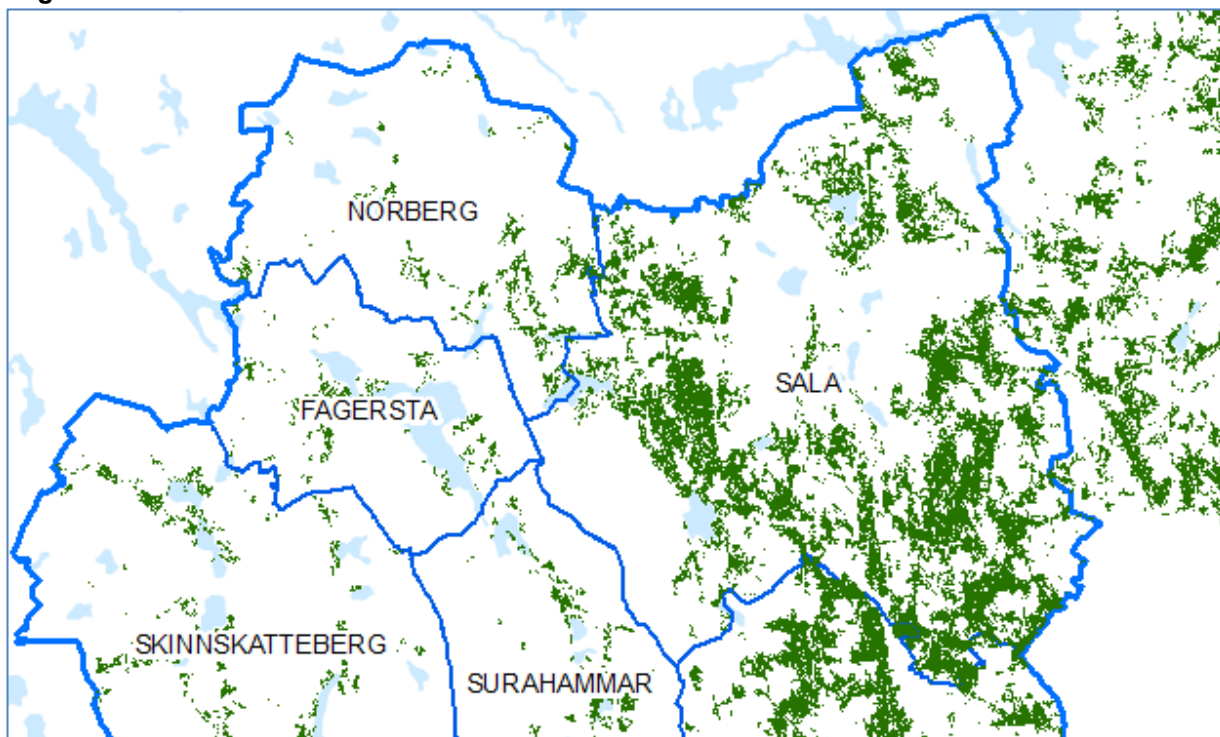
Tabell 5. Antal företag efter bruksform.

	Helt ägda		Helt arrenderade		Delvis arrenderade		Totalt
1961	3023	58%	1298	25%	848	16%	5169
1966	2380	55%	973	23%	943	22%	4296
1970	1922	50%	884	23%	1043	27%	3849
1975	1543	47%	716	22%	1019	31%	3278
1980	1389	46%	679	22%	979	32%	3047
1985	1318	46%	635	22%	891	31%	2844
1990	1228	47%	540	21%	858	33%	2626
1995	1231	50%	442	18%	782	32%	2455
1999	1190	50%	391	16%	808	34%	2389
2005	1251	55%	217	10%	798	35%	2266
2010	953	55%	189	11%	548	32%	1737
2016	954	59%	122	8%	495	31%	1608
2003	1011	49%	272	13%	782	38%	2065
2007	1027	59%	108	6%	613	35%	1748
2013	959	57%	137	8%	536	32%	1675
2016	954	59%	122	8%	495	31%	1608

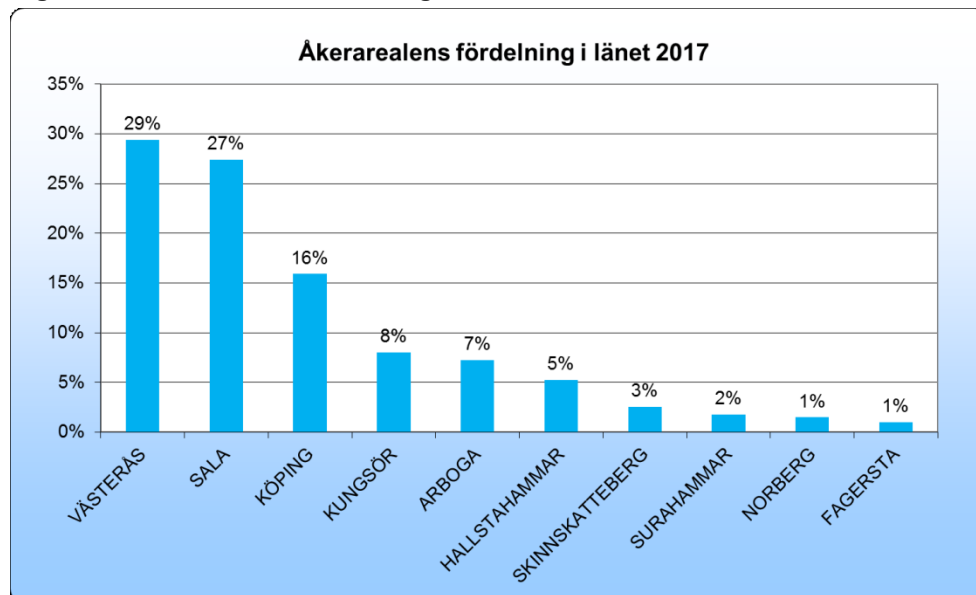
2.2 Åkerarealen

Jordbruksmarken (både åker och betesmark) i Västmanland är något ojämnt fördelad i länet vilket åskådliggörs i figur 9 och figur 10. Huvuddelen finns i Västerås kommun (29%) samt i Sala kommun (27%). Antal hektar åkermark per kommun redovisas mer i detalj i kapitel 3.1. Den areal som redovisas i figuren nedan är fördelad på ungefär 1 600 brukare. Jordbruksmark i Heby kommun syns delvis trots att kommunen övergick till Uppsala län den 1 januari 2007.

Figur 9. Jordbruksmark 2017

Figur 10. Åkerarealens fördelning i Västmanland 2017

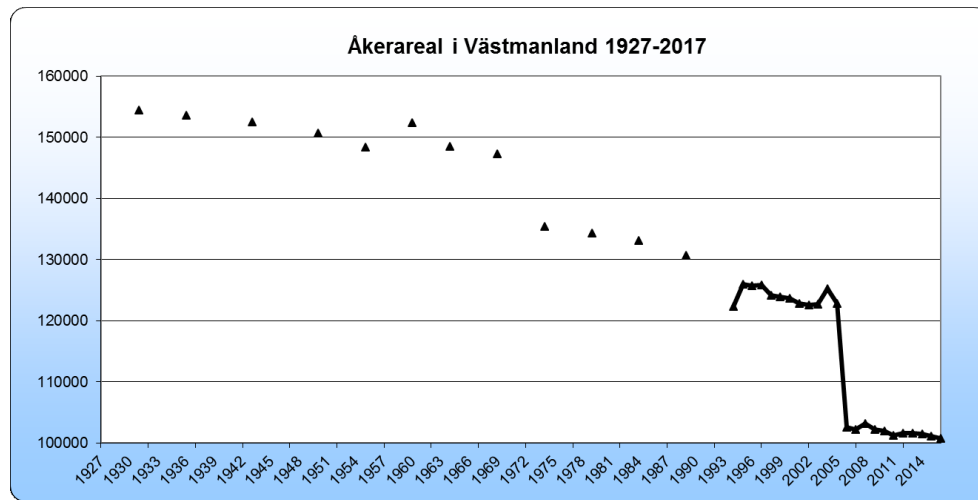

Förändringen av den *totala arealen åkermark i länet* framgår av figur 11. Sedan 1927 har åkerarealen minskat med 53 350 hektar (-35 %). Arealen har antingen bytt ägoslagsform till skog, hag-/betesmark, våtmark eller till bebyggelse/vägar. Den stora areaminskningen 2006–2007 förklaras av Heby kommuns länsbyte år 2007 till Uppsala län varvid åkerarealen minskade i Västmanland med 16 % (20 200 hektar).

Åkerarealen i Västmanland efter Hebys länsbyte 2007 låg på 102 550 hektar och 2018 är den 100 150 hektar. Det innebär att åkermarken i länet har minskat med 2400 hektar på 11 år.

Närmare studier över vilken åkermark som inte längre odlas bör göras för att klargöra om den ersatts av bebyggelse/vägar eller om det är de improduktiva / olönsamma smååkrarna som inte längre odlas. Frågan blir alltmer aktuell då man måste inse att den odlade marken är värdefull att bevara för kommande behov av livsmedelsproduktion.

Figur 11. Total åkerareal (inkl. salix) i länet 1927–2017

Mer detaljerade uppgifter om vilka grödor som odlas på åkermarken (=åkerarealens användning) samt den totala åkerarealen i länet redovisas i tabell 9 (sida 23). Där redovisas även arealen betesmark (inklusive slåtterängar, skogsbeten och mosaikbeten) i länet 1970–2018.

Den *genomsnittliga arealen åkermark per företag* i Västmanland redovisas i tabell 6 samt i figur 12. I tabellen framgår att det genomsnittliga lantbruksföretaget i Västmanland år 2016 odlar 63,3 hektar vilket är en ökning från 2013 (förra rapporten om lantbrukets utveckling) med 2,4 hektar eller 4%. Minskningen mellan 2004–2005 beror till stor del på att många markägare (som tidigare arrenderat ut sin mark) tog tillbaka brukandet för att säkerställa att få tillgång till stödrätterna. Denna effekt syntes i alla län i Sverige.

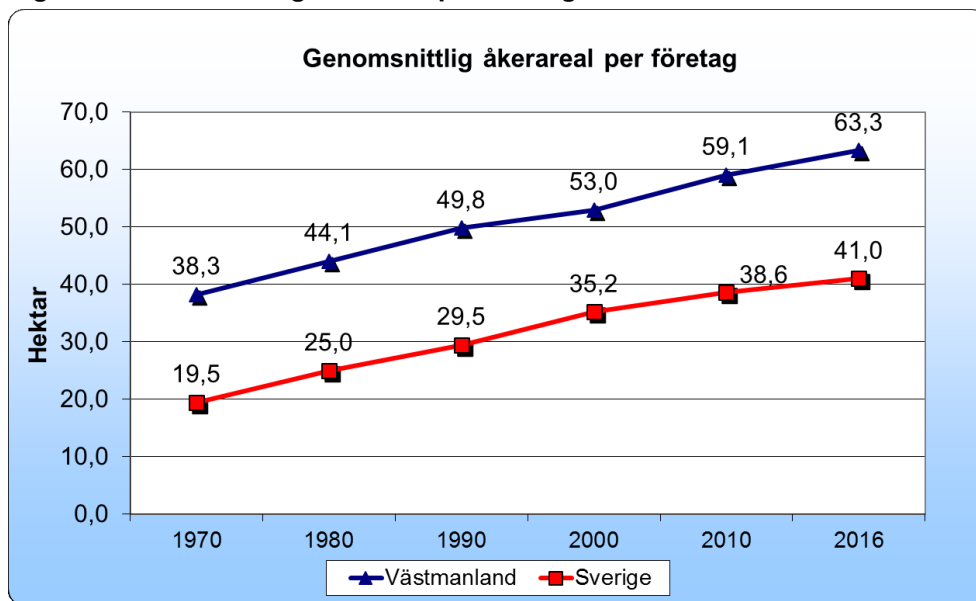
År 2016 var den genomsnittliga västmanländska åkerarealen mer än 22 hektar större än motsvarande i Sverige. Den genomsnittliga ökningen har i stora drag varit likadan i Västmanland som i övriga Sverige, vilket redovisas i figur 12.

Tabell 6. Genomsnittlig åkerareal per företag⁵

	Västmanland	Förändring mot föreg. år		Sverige
		Hektar	%	
1961	28,9			
1970	38,3	9,4	32%	19,5
1975	41,3	3,0	8%	22,6
1980	44,1	2,8	7%	25,0
1985	46,8	2,7	6%	26,8
1990	49,8	3,0	6%	29,5
1995	49,8	0,0	0%	31,7
1996	48,3	-1,5	-3%	31,1
1997	49,5	1,2	3%	31,8
1998	50,7	1,2	2%	32,6
1999	52,0	1,3	3%	34,3
2000	53,0	1,0	2%	35,2
2001	54,2	1,2	2%	36,3
2002	56,5	2,3	4%	37,8
2003	59,1	2,6	5%	40,0
2004	59,0	-0,1	0%	40,0
2005	55,0	-4,0	-7%	35,7
2006				
2007	58,3	3,3	6%	36,5
2010	59,1	0,8	1%	38,6
2013	60,9	1,8	3%	38,8
2016	63,3	2,4	4%	41,0

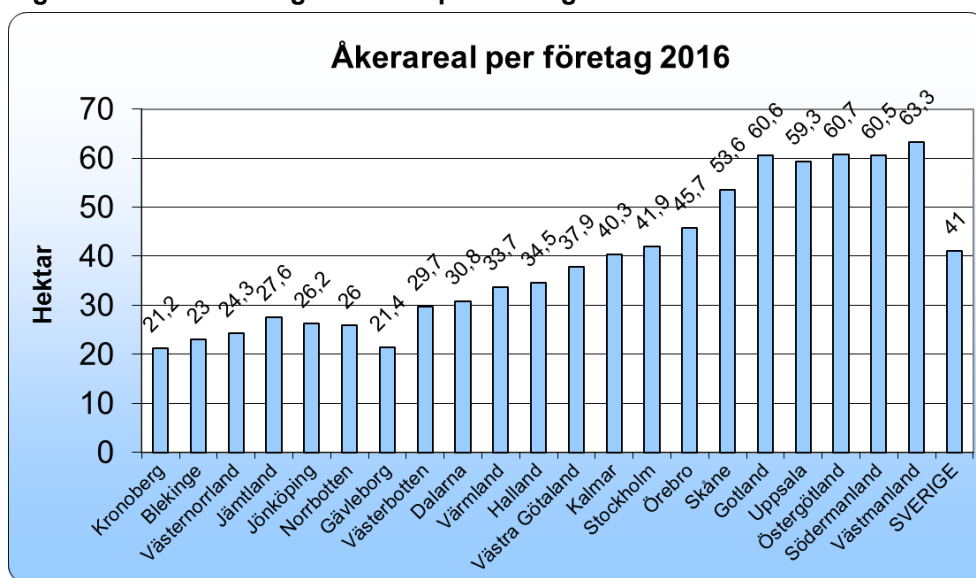
⁵ Inga data över arealer finns för 2006.

Figur 12. Genomsnittlig åkerareal per företag i tioårsintervaller.

I figur 13 redovisas den *genomsnittliga åkerarealen per företag för samtliga län i Sverige* år 2016 (ingen nyare data finns). Där framgår att Västmanland uppvisar den högsta medelarealen per företag jämfört med alla andra län. Skåne, som är ett stort jordbrukslän, har en medelareal på endast 53,6 hektar. I Kronobergs län finns de i genomsnitt minsta lantbruksföretagen på 21,2 hektar, vilka är ungefär en tredjedel så stora som i Västmanland. Den genomsnittliga åkerarealen i Sverige ligger på 41 hektar (2016).

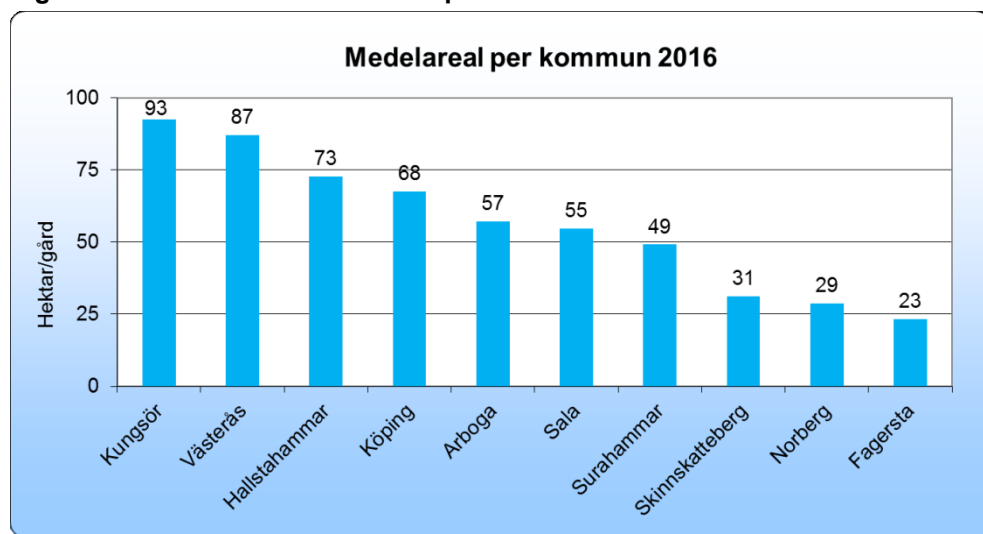
Figur 13. Genomsnittlig åkerareal per företag 2016.

Den höga medelarealen på länets jordbruksföretag är dock inte jämnt fördelad över länet. I figur 14 redovisas jordbruksföretagens genomsnittliga åkerareal för länets kommuner där det framgår att det finns stora skillnader.

De största medelarealerna finns i mälarnära kommuner där de största jordbruksarealerna finns. Högst medelareal på sina lantbruksföretag har Kungsör och Västerås. Där är medelarealen på gårdarna i genomsnitt 3 gånger så stora som för Skinnskatteberg, Norberg och Fagersta.

Figur 14. Jordbrukens medelareal per kommun 2016

2.3 Företagarna

Vid den årliga uppgiftsinsamlingen till Lantbruksregistret erhålls bland annat uppgifter om lantbruksföretagarnas *åldersfördelning*. I tabell 7 redovisas åldersfördelningen i länet, dels i faktiska tal (A) och dels i procent (B). På grund av att man redovisat åldersfördelningen olika genom åren är respektive tabell uppdelad i tre separata delar.

I tabellerna kan bland annat utläsas att endast 4 % av företagarna, år 2016, är under 35 år. Nästan hälften (46%) av lantbrukarna 60 år eller äldre 2016 och var tredje (32 %) hade uppnått pensionsålder (>64 år).

Tabell 7. Lantbrukarnas åldersfördelning (i antal och i procent) 1960–2016.

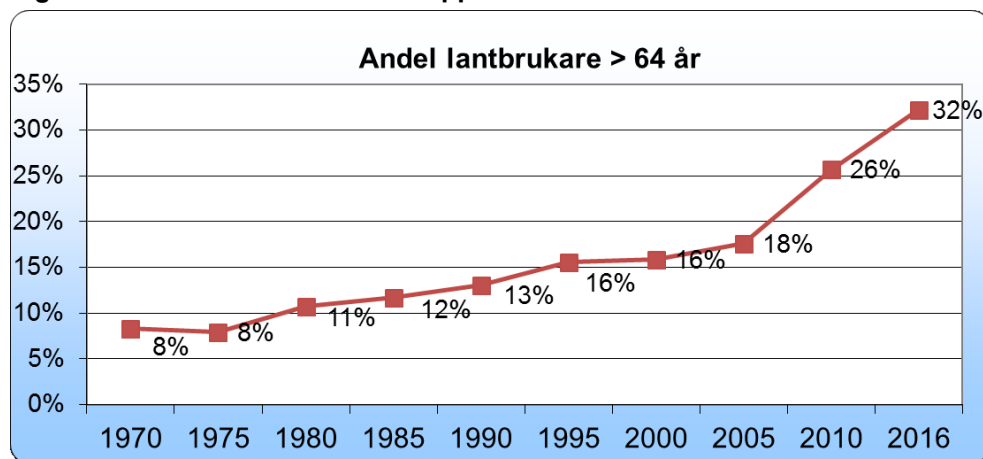
(A)	åldersintervall	<35	35-44	45-54	55-64	>64 år				
	1960	539	1209	1564	1479	1005				
	åldersintervall	<30	30-39	40-49	50-54	55-59	60-64	65-74	>74 år	Saknas
	1970	207	551	918	656	611	610	256	66	15
	1975	248	565	809	488	582	601	220	63	25
	1980	296	743	746	422	460	440	329	44	13
	1985	305	721	799	370	386	363	338	51	25
	1990	179	633	872	348	322	307	336	64	38
	1995	511	2546	4088	2099	1558	1334	1730	503	183
	åldersintervall	<24	25-34	35-44	45-49	50-54	55-59	60-64	>64 år	Juridiska
	2000	8	140	489	303	348	299	232	343	177
	2005	5	112	380	308	291	344	296	371	
	2010	6	61	230	184	220	217	248	403	
	2016	7	55	185	129	200	198	206	466	

(B)	åldersintervall	<35	35-44	45-54	55-64	>64 år				
	1960	9%	21%	27%	26%	17%				
	åldersintervall	<30	30-39	40-49	50-54	55-59	60-64	65-74	>74 år	
	1970	5%	14%	24%	17%	16%	16%	7%	2%	
	1975	7%	16%	23%	14%	16%	17%	6%	2%	
	1980	9%	21%	21%	12%	13%	13%	9%	1%	
	1985	9%	22%	24%	11%	12%	11%	10%	2%	
	1990	6%	21%	28%	11%	11%	10%	11%	2%	
	1995	4%	18%	28%	15%	11%	9%	12%	4%	
	åldersintervall	<24	25-34	35-44	45-49	50-54	55-59	60-64	>64 år	
	2000	0%	6%	23%	14%	16%	14%	11%	16%	
	2005	0%	5%	18%	15%	14%	16%	14%	18%	
	2010	0%	4%	15%	12%	14%	14%	16%	26%	
	2016	0%	4%	13%	9%	14%	14%	14%	32%	

I figur 15 redovisas andelen av de västmanländska lantbrukarna som har uppnått *pensionsålder* (65 år) mellan 1970 och 2016. Det syns tydligt att lantbrukarkåren

fortsatt blir äldre och äldre. Ökningstakten verkar dessutom ha blivit högre den senaste tio-årsperioden och en fortsättning av denna trend är inte önskvärd för den framtida utvecklingen av lantbruket.

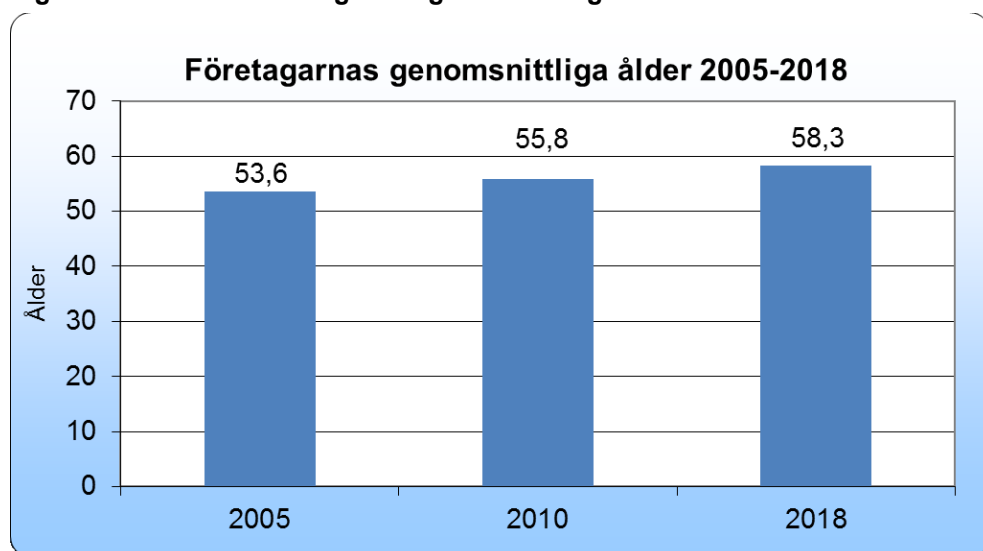
Figur 15. Andel lantbrukare som uppnått 65 år.

Utifrån ovanstående data som samlas ihop och redovisas av Jordbruksverket kan inte *genomsnittsåldern* för den västmanländske jordbrukaren beräknas, men genom att beräkna genomsnittsåldern på de lantbrukare som årligen ansöker om EU-stöd och som inte är en juridisk person kan man få en uppfattning om den.

År 2018 var genomsnittsåldern 58,3 år (figur 16) år för de 1 362 lantbrukare som sökte EU-stöd och som inte var en juridisk person (145 st.). Även här ser man att lantbrukarkåren blir allt äldre.

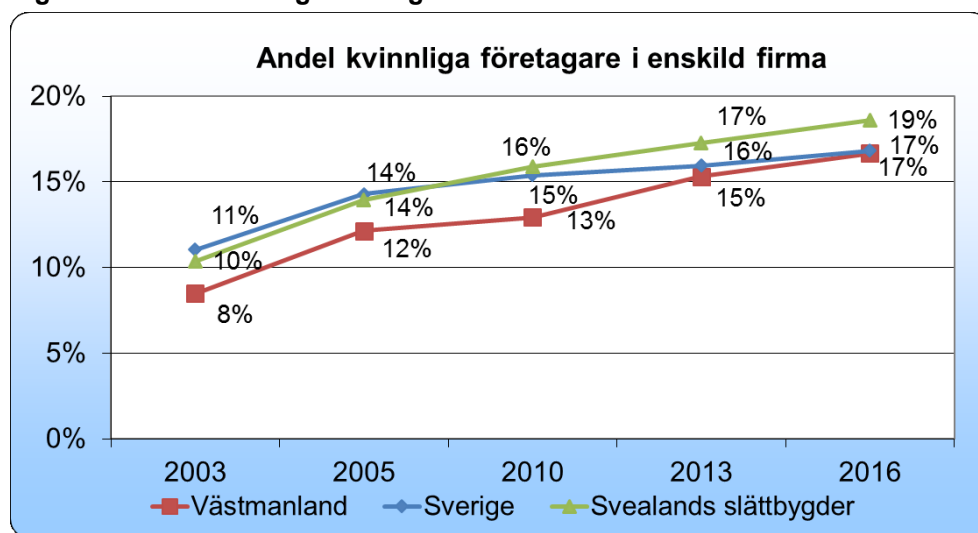
Figur 16. Jordbruksföretagarnas genomsnittliga ålder.

Sen 2003 redovisar Jordbruksverket antalet *kvinnliga lantbruksföretagare* i Lantbruksregistret (LBR). Andelen kvinnliga företagare i Västmanland jämfört med

genomsnittet, dels i Svealands slättbygder och dels för Sverige, redovisas i figur 17. Sen 2003 har andelen kvinnliga företagare ökat både för länet och för Sverige som helhet. Sen 2003 har andelen kvinnliga företagare ökat från 8% av lantbrukarkåren till 17% år 2016. Antalet/andelen kvinnor som är sysselsatta inom jordbruket redovisas i kapitel 5.

Figur 17. Andel kvinnliga företagare i enskild firma.

I tabell 8 redovisas *kvinnliga lantbruksföretagares åldersfördelning* i länet, dels i faktiska tal (A) och dels i procent (B) av det totala antalet kvinnliga lantbrukare i länet. Se även kapitel 5.1 för antalet sysselsatta kvinnor i jordbruket

Tabell 8. Kvinnliga lantbrukares åldersfördelning (antal och %)

(A) åldersintervall	<24	25-34	35-44	45-49	50-54	55-59	60-64	>64	Totalt
2003	1	7	47	32	26	23	13	26	175
2005	2	26	44	45	36	43	27	33	256
2010	-	11	31	25	34	26	36	40	203
2013	-	10	33	29	35	29	31	63	230
2016	-	8	41	26	34	32	33	67	241

(B) åldersintervall	<24	25-34	35-44	45-49	50-54	55-59	60-64	>64
2003	1%	4%	27%	18%	15%	13%	7%	15%
2005	1%	10%	17%	18%	14%	17%	11%	13%
2010	0%	5%	15%	12%	17%	13%	18%	20%
2013	0%	4%	14%	13%	15%	13%	13%	27%
2016	0%	3%	17%	11%	14%	13%	14%	28%

Genomsnittsåldern för de kvinnliga lantbruksföretagarna är 57 år (2018), vilket är något lägre än för de manliga (=58,3 år).

3 Växtodling

3.1 Åkerarealens användning

I tabell 9 redovisas vad som odlats på länets åkermark (1951-2018).

Tabell 9. Åkerarealens användning 1951–2018, hektar.

	Höshete	Vårhete	Råg	Korn	Havre	Rågvet	Blandsäd	Ballväxter	Raps	Rybs	Slätter/betesvall	Frövall	Potatis	Träda	Energiskog	Övrigt ³⁾	Obrukad åker	TOTALT	Betesmark
1951	9 949	13 969	1 081	2 126	30 153	?	13 432	2 399	7535		51805	3 914	2222	14 070			938	150 687	
1956 ¹⁾	16 990	12 350	1 441	8 311	37 563	?	12 998	2 685			40309			14 462			878	148 371	
1961	7343	12609	407	16196	39556	?	10557	922	2448		42322	4102	990			1338		152 465	
1965	8942	4656	1519	32776	36900	?	8479	430	3894	1119	36337	1398	545			1355	797	148 530	
1970	10826	2389	2154	42219	45506	?	3376	202	5972	1457	25687	894	362			939	367	147 346	7 264
1975	10057	10769	2395	37003	31663	?	2500	219	9404	3577	19893	878	253			801	471	135 397	6 375
1980	4364	11123	903	43728	35212	?	2036	476	7632	4122	18959	1041	212			561	463	134 307	6 820
1985	5061	12664	717	43611	36188	?	1839	2634	5489	3311	17069	838	206	2195		754	542	133 118	6 265
1990	16842	3464	2067	27582	32861	?	973	2049	4972	2462	19774	828	238	14186		1879	484	130 661	6 436
1995	6939	3661	746	28757	20530	692	656	755	3133	1398	25637	632	247	21718		3333	3526	122 359	8 140
1996	11621	3780	780	28907	22165	1527	818	1582	2017	1702	24813	693	161	19918	1961	1303	1949	126 032	8 819
1997	9682	3694	548	32066	26405	1048	1100	2277	2215	1756	21604	919	211	17705	1643	1211	1409	125 725	9 031
1998	15811	3953	864	28932	27388	762	865	3777	1608	793	20425	780	106	15110	1683	1300	982	125 843	9 317
1999	4334	5134	347	30835	26046	266	858	2880	2712	1855	19942	756	178	21778	1437	3461	1368	124 189	9 252
2000	18239	3500	682	26082	24623	535	1418	2384	994	880	20247	576	168	19413	1505	2687	0	123 933	
2001	14674	4508	425	26534	24689	317	1908	2370	1065	917	21107	626	162	20445	1538	2402	0	123 686	
2002	12099	5141	366	28014	26195	459	700	2178	1948	1375	21549	792	147	20593	1530	1461	324	122 872	
2003	14839	5334	497	22736	26127	565	1452	1620	3033	812	20509	700	112	21328	1482	991	449	122 588	9 545
2004	14763	7449	456	26315	18170	946	461	1998	4630	1089	20126	873	121	21922	1441	1290	637	122 687	10 068
2005	10014	8381	351	25462	15763	646	472	1659	4735	682	25556	980	142	26112	1360	2882	79	125 274	9 742
2006	16379	5221	421	19188	16789	950	456	1518	4037	771	27218	953	166	25157	1317	2273	77	122 891	9 578
2007 ⁴⁾	15882	3885	303	15874	15533	869	232	928	3431	218	23603	939	59	18324	1102	1573	64	102 552	8 127
2008	15649	4764	358	20938	16368	883	239	766	2231	159	25191	794	57	11042	1086	1690	0	102 216	
2009	13184	4975	513	23678	15151	406	407	1294	3466	29	25064	624	47	11176	1010	2118	0	103 149	
2010	10979	8658	170	17094	13048	151	256	2142	4050	153	25855	625	49	14711	936	3371	0	102 248	7 116
2011	16196	6503	326	16197	13442	139	211	1875	4069	100	26222	774	52	12259	867	2738	0	101 970	6 966
2012	9401	7201	235	20090	16108	247	175	1965	5686	163	25694	845	47	10451	848	2121	0	101 277	6 765
2013	4429	10690	210	19304	17605	265	151	1743	5105	204	25784	779	54	12214	891	2159	0	101 588	6 829
2014	18607	7461	271	16453	14119	683	146	2277	1537	233	25225	895	36	10578	995	2140	0	101 656	6 688
2015	19999	6454	229	15826	14467	853	245	3065	1302	133	23803	947	32	11047	1070	2029	0	101 501	6 924
2016	12944	7771	75	18935	14877	542	230	3611	1933	187	24207	1252	34	10673	1226	2674	0	101 170	7 063
2017	20151	5633	287	17055	11783	545	142	3472	2964	232	23699	1154	27	10358	1165	2080	0	100 744	6 891
2018	14331	6767	161	20770	12367	285	135	3357	3031	152	24335	1089	4	10176	1048	2143	0	100 150	6 969

1) Inga uppgifter hittade

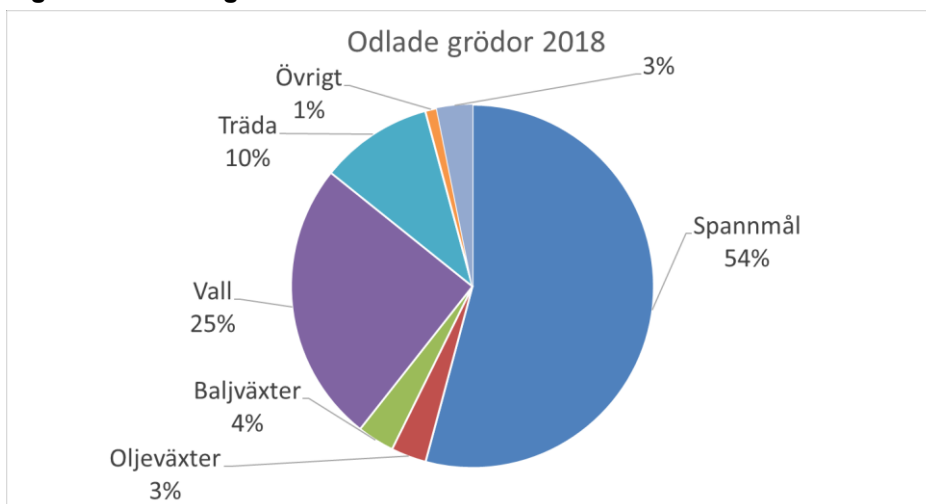
2) Inga uppgifter före 1995

3) Inkluderar bl a oljelin, frövall, trädgårdsväxter, grönfoder

4) Heby kommun är inte med fr o m. 2007.

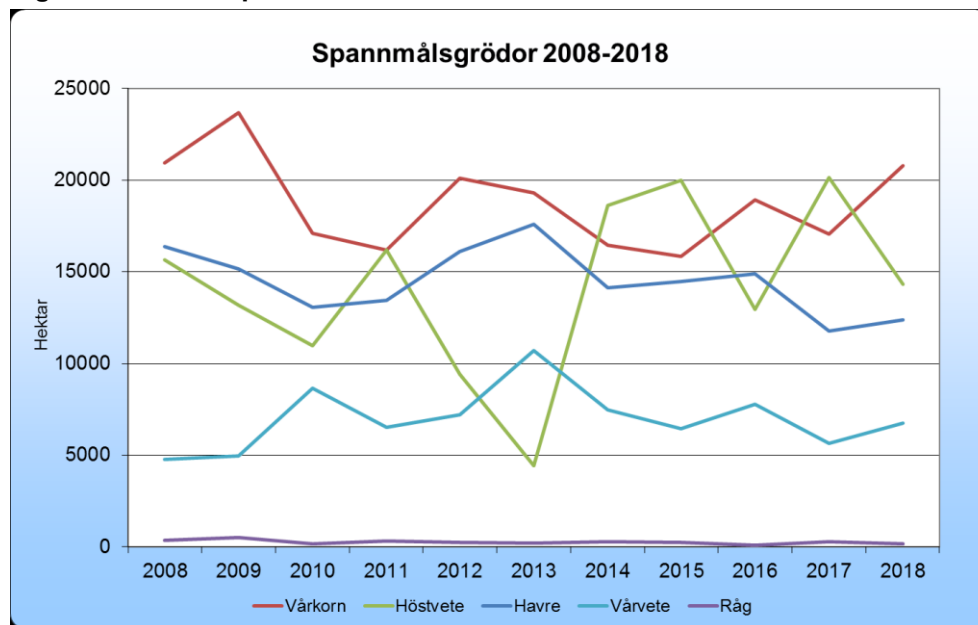
Spannmålsodling sker på cirka 54 % av all odlad åkerareal 2018 vilket är sex procentenheter mer än genomsnittet för spannmålsodlingen i Svealands slättbygder (=48 %). Det kan förklaras av att det finns relativt lite nötkreatur i länet som kräver vallodling samt att de mälarnära regionerna lämpar sig bra för spannmålsproduktion både vad gäller jordarter och arrondering.

Figur 18. Odlade grödor 2018 i Västmanland

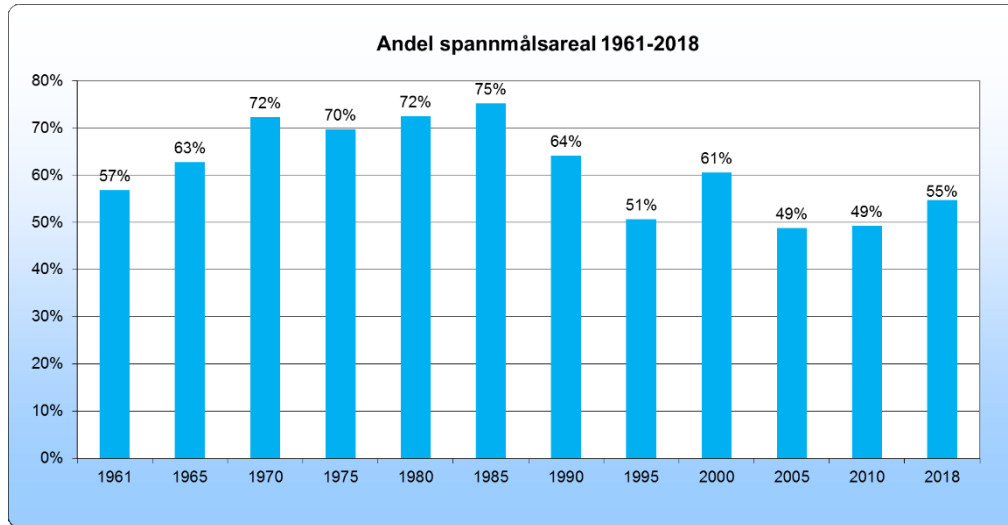
Arealer av de vanligaste spannmålsgrödorna som odlats i länet under de senaste 10 åren redovisas i figur 19. Den vanligaste grödan har under lång tid varit vårkorn, med vissa undantag de senaste åren då det varit gynnsamt för höstvetesådd året innan. Rågodlingen är ytterst liten i Västmanland som synes.

Figur 19. Odlade spannmålsarealer 2008–2018.

Adderar man arealerna för alla spannmålsgrödor som odlas ser man att andelen av den totala åkerarealen ligger runt 50–60% under 2000-talet (figur 20).

Figur 20. Andel spannmålsareal av total åkerareal 1961–2018.

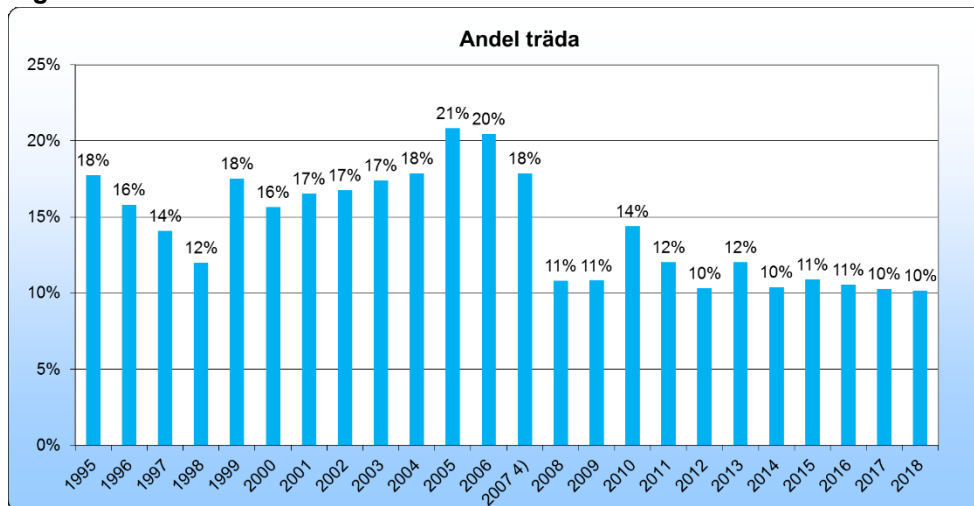
Den dominerande grödan de senaste sju åren är slättervall (24 335 hektar år 2018). följt av korn (20 770 hektar år 2018).

Arealen odlad potatis har årligen minskat och var 2018 i det närmaste obefintlig. Endast 4 hektar redovisades 2018. I början av 60-talet odlades nästan 1 000 hektar potatis i länet.

Den areal som redovisas som träda ökade markant under senare halvan av 80-talet från endast 2 200 hektar år 1985 till 14 200 hektar 1990. I och med EU-inträdet 1995 ökade arealen trädad mark ytterligare då den nya jordbrukspolitiken krävde att minst 10 % av gårdsarealen (på lite större gårdar) skulle tas ur livsmedels- eller foderproduktion. Kravet på trädad mark försvann 2008. Från och med 2015 infördes ett krav på att 5% av gårdarnas åkerareal ska utgöras av en så kallad ”ekologisk fokusareal” (EFA). Ett antal grödor var godkända som EFA-grödor, men utgjordes i praktiken till största delen av träda. I medeltal (2008–2018) har 11 % av åkerarealen tagits ur produktion (figur 21).

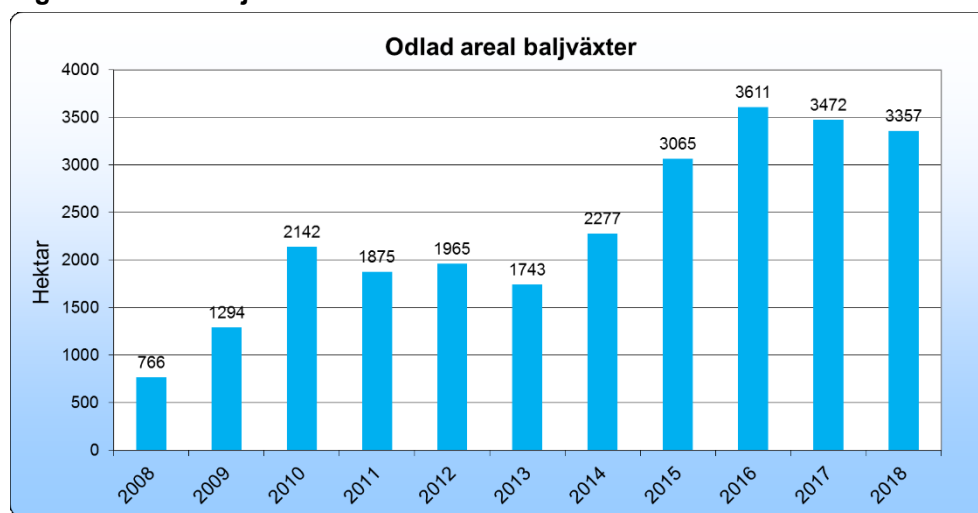
Trädesarealen inom länet skiljer sig kraftigt mellan kommunerna och redovisas i figur 24.

Figur 21. Andel träda av totalarealen.

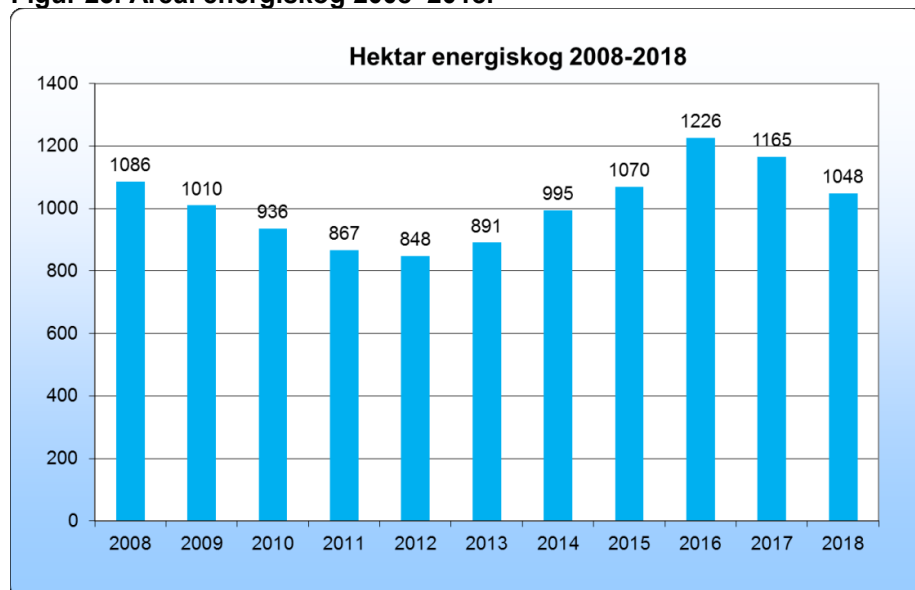
Odlingen av baljväxter har varierat mellan åren och var som lägst under 1970-talet (<500 hektar). Under den senaste 10-årsperioden har odlingen ökat och 2016 odlades 3 611 hektar vilket var den största arealen sen efter andra världskriget. Den ökade odlingen kan ha påverkats av att då den nya jordbrukspolitiken infördes 2015 kom krav på så kallade ”ekologiska fokusarealer”, och baljväxter är en av grödorna som man kan tillgodoräkna sig som en ekologisk fokusareal. Även ett ökat fokus i näringen på att odla inhemska proteingrödor i syfte att ersätta den importberoende sojabönan i våra djurfoder kan ha påverkat odlingen positivt.

Figur 22. Areal baljväxter 2008–2018

Arealen energiskog har varierat mellan åren och efter ett par år av ökad odling har arealen de senaste två åren minskat. Den odlade arealen ligger på en låg nivå. (se figur 23) och 2018 odlades 1 048 hektar vilket motsvarar drygt 1% av den totala åkerarealen.

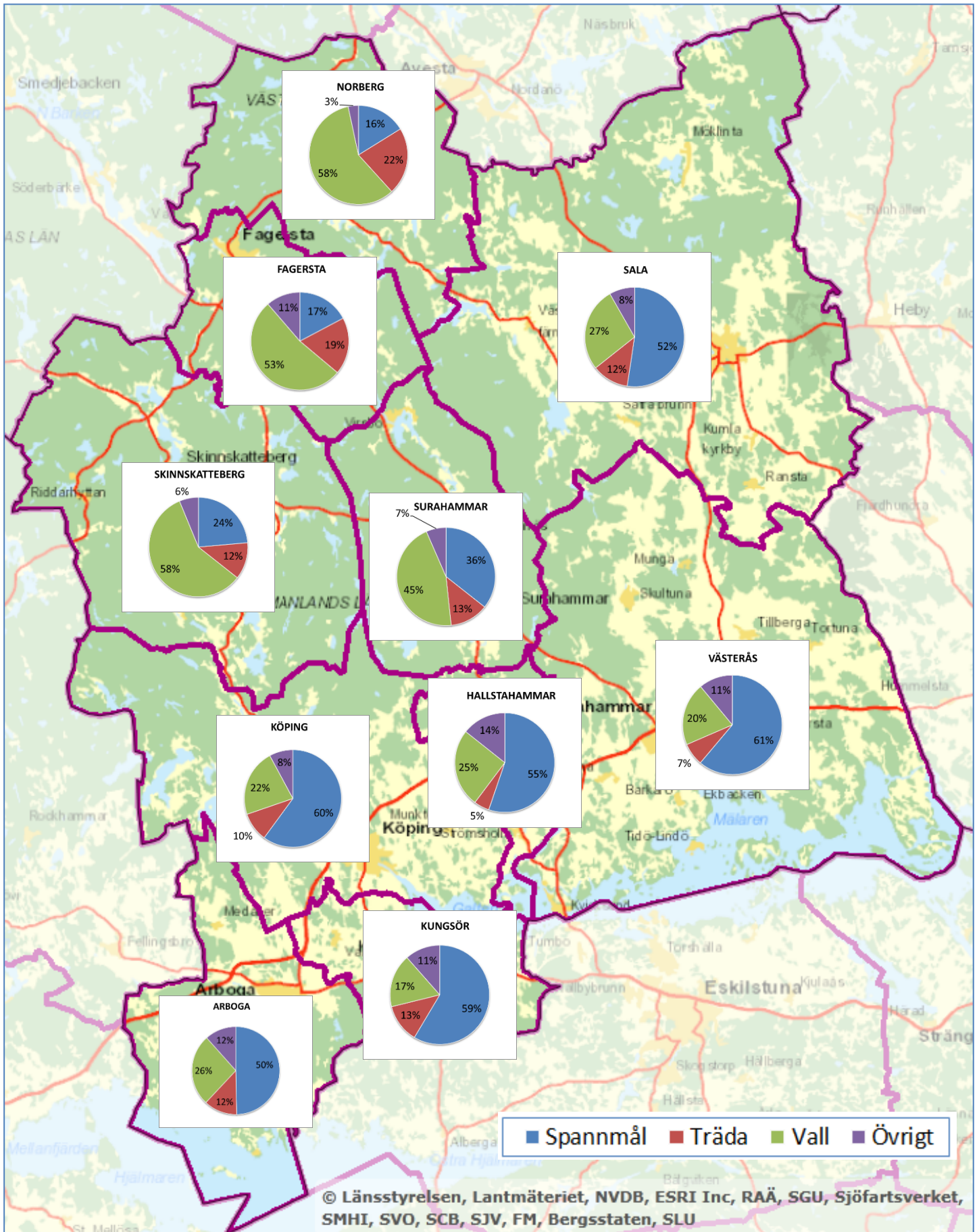
Figur 23. Areal energiskog 2008–2018.

Åkerarealens användning i länets kommuner varierar en hel del, vilket åskådliggörs översiktligt på kartan i figur 24 samt lite mer detaljerat i tabell 10. Den större delen av spannmålsodlingen bedrivs i mälarkommunerna samt i Sala, där spannmål odlas på cirka 50–60% av åkermarken. I ”Bergslagskommunerna” odlas mellan 10–21 % av åkermarken med spannmål. I dessa kommuner (Norberg, Fagersta och Skinnskatteberg) är vallodlingen dock stor (uppåt 60% av åkerarealen).

I kategorin ”Övrigt” ryms bland annat oljeväxter, grönfoder, vallfröarealer, oljelin, majs mm)

Figur 24. Åkerarealens användning 2018.

Tabell 10. Åkerarealens användning i länets kommuner, hektar.

	Höstvete	Vårvete	Råg	Vårkorn	Havre	Rågvete	Kok- och vicker och åkerbönor	Slätter- och betesvall	Vall för fröskörd	Matpotatis	Höstraps	Våraps	Höstrybs	Vårbybs	Oljelin	Energiskog	Träda	Total åkerareal
SKINNSKATTEBERG	127	72		119	224		34	1710	5							14	328	2 697
	82	39		110	251		25	1640	3		21	49				14	313	2 643
	190	45		93	325	30	6	1474	3		10					13	330	2 575
	100	70		100	296	10	34	1477		1	9					13	304	2 540
SURAHAMMAR	155	47		101	387		23	888	13							39	146	1 841
	86	71		185	250		100	887	39		13	14				39	110	1 817
	244			132	175		110	750	10		3					39	239	1 780
	227			101	279	8	37	783	20							27	225	1 778
KUNGSÖR	2070	323	34	1060	1250	175	240	1244	43		229	44	22			23	1045	8 053
	1347	421		1474	1275	41	232	1304	72		339	111			20	23	1111	8 056
	2253	343		1068	992	49	242	1274	70		352	22	34			23	993	8 100
	1876	469		1168	979	70	244	1258	109		339	60			24	23	991	7 869
HALLSTAHAMMAR	1129	278		1026	577	21	358	1064	98		125	14				201	362	5 277
	900	433		847	686	102	283	1125	80		81	58	6			182	351	5 241
	1302	191	5	907	524	12	372	1226	62		88	30	21			163	296	5 266
	1040	312		999	534	8	234	1253	82		264	54				147	263	5 244
NORBERG	22	77	6	81	67			993								7	293	1 561
	8	76		63	90		2	957	6							7	329	1 554
	59	41		105	40			897	1							7	333	1 496
	38	57		99	46		3	864	1							2	326	1 481
VÄSTERÅS	8033	1680	5	6639	2863	211	1163	5658	105		351	36			56	485	2060	29 849
	5143	2236	12	7932	2721	100	1401	6133	128			258	9		189	1905	1905	29 539
	7369	1462	2	6911	2261	141	1337	5857	134		633	315			44	639	1888	29 580
	5180	1862		8373	2346	31	1355	5919	134		539	360			36	619	2173	29 597
SALA	2971	2787	139	3767	5152	136	645	6867	390	2	154	64	110		3	130	3716	27 723
	1998	3019	31	4522	5094	67	761	6804	446	4	157	214	164	9	44	130	3626	27 835
	3132	2593	165	4247	4185	81	755	6731	436	3	391	259	163	15	4	111	3589	27 610
	2059	2699	161	5013	4295	27	767	7131	374	2	304	229	133		43	83	3273	27 396
FAGERSTA	40			4	77		2	629	16							23	232	1 024
	54			12	87		5	591	14							23	209	1 024
	69	5		7	85		1	587			13					23	173	994
	35	38		49	47	3	4	524			25	13				12	188	997
KÖPING	3951	792	26	2325	2578	210	529	3125	147		126	36			168	50	1689	16 102
	2432	1197	17	2812	2847	120	649	3104	265		94	183			293	46	1618	16 077
	4036	502	114	2596	2170	149	492	3280	252		381	128			43	50	1548	16 022
	2947	704		3339	2424	83	532	3383	182		244	127	19			48	1538	15 940
ARBOGA	1502	400	19	611	1294	100	72	1625	130		86	36			52	100	1178	7 375
	893	279	14	805	1574	112	152	1660	198		82	68			179	99	1099	7 383
	1497	452		719	1026	83	157	1622	185	23	193	143			83	98	969	7 319
	829	556		1058	1122	46	146	1742	188		272	193			19	97	896	7 308

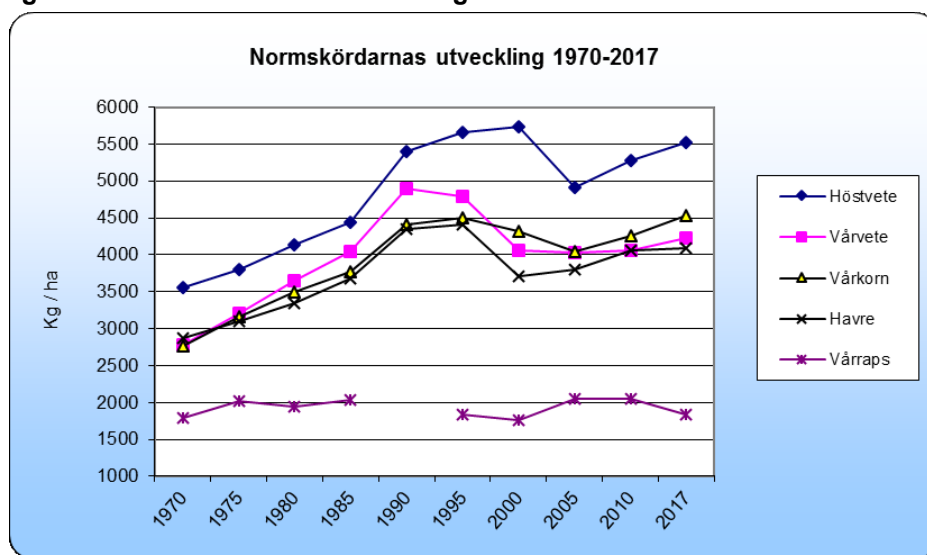
3.2 Skördar

Normskördarnas⁶ utveckling redovisas i tabell 11 samt i grafisk form i figur 25. Sen 1970 har de förväntade skördarna i genomsnitt ökat med ungefär 50 % för höstvetete och för vårkorn och havre med +62 respektive +42 %. Lite grovt räknat kan man säga att spannmålsskördarna ökat med en procent per år. Motsvarande skördeökning för vårraps ligger i på 2% vilket är i stort sett oförändrad sen 1970.

Tabell 11. Normskördar i Västmanland.

	Höstvetete	Vårvetete	Vårkorn	Havre	Vårraps	Vårrys	Potatis ²⁾
1970	3561	2785	2762	2865	1797	1355	?
1975	3806	3212	3163	3106	2020	1555	?
1980	4129	3642	3489	3348	1947	1747	?
1985	4439	4047	3776	3683	2040	1792	?
1990	5401	4899	4410	4352			
1995	5663	4784	4503	4412	1840	1670	20496
2000	5729	4064	4323	3713	1762	1551	21245
2003	5204	4007	4144	3740	1952	1619	20264
2004	4946	3975	4056	3735	1986	1632	20035
2005	4909	4026	4049	3803	2048	1636	20291
2010	5281	4065	4253	4066	2049	1539	23605
2015	5256	3960	4395	4036	1822		
2016	5405	4095	4475	4050	1840		
2017	5521	4228	4533	4098	1836		

Figur 25. Normskördarnas utveckling 1970–2017. ³

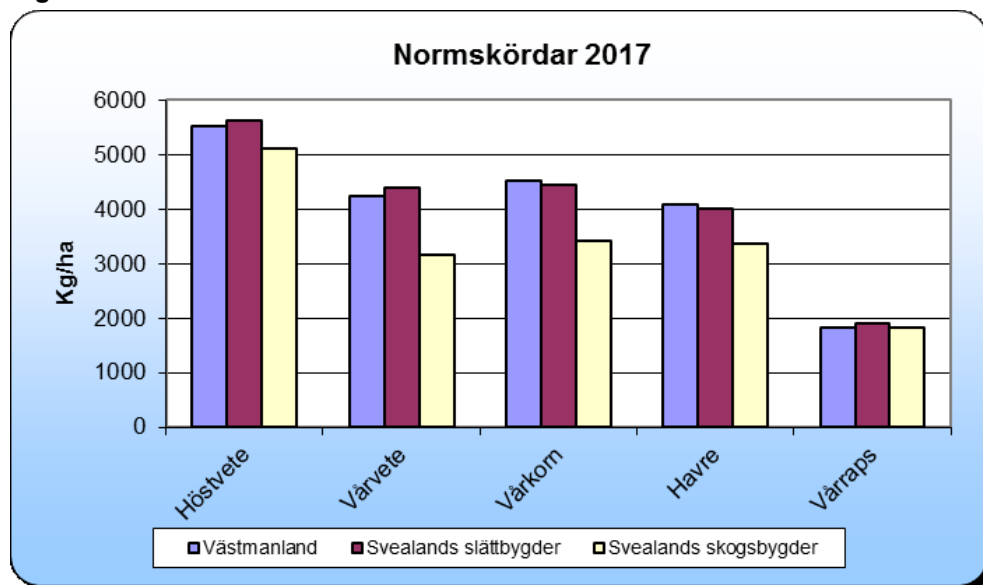

⁶ Normskördar: SCB beräknar årligen normskördar. Med normskörd menas den skörd, som man kan förvänta sig under normala väderbetingelser. Normskörden i ett område utgörs av ett medeltal av hektarskördarna enligt skördeuppskattningar under de senaste 15 åren före det aktuella normskördeåret plus en beräknad skördeförändring från 15-årsperiodens mitt till och med det aktuella skördeåret.

² Inga uppgifter 1970–1990

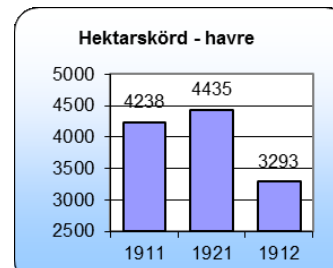
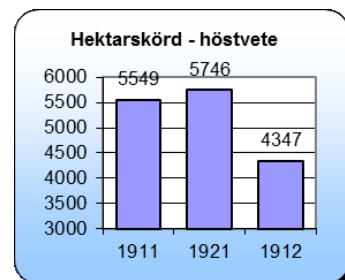
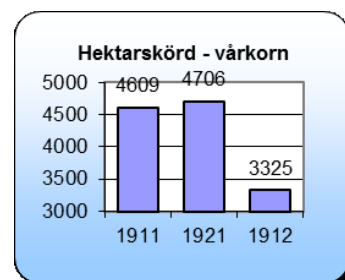
Jämför man länets beräknade *normskördar* 2017 med genomsnittet för odlingen i Svealands skogsbygder (=Fagersta och Norberg kommun) ser man i figur 27 att förväntad avkastning är något lägre i skogsbygderna för samtliga grödor. Jämfört med odlingarna i slättbygderna (=övriga kommuner i länet) är skillnaderna relativt små.

Figur 26. Normskördar 2017.

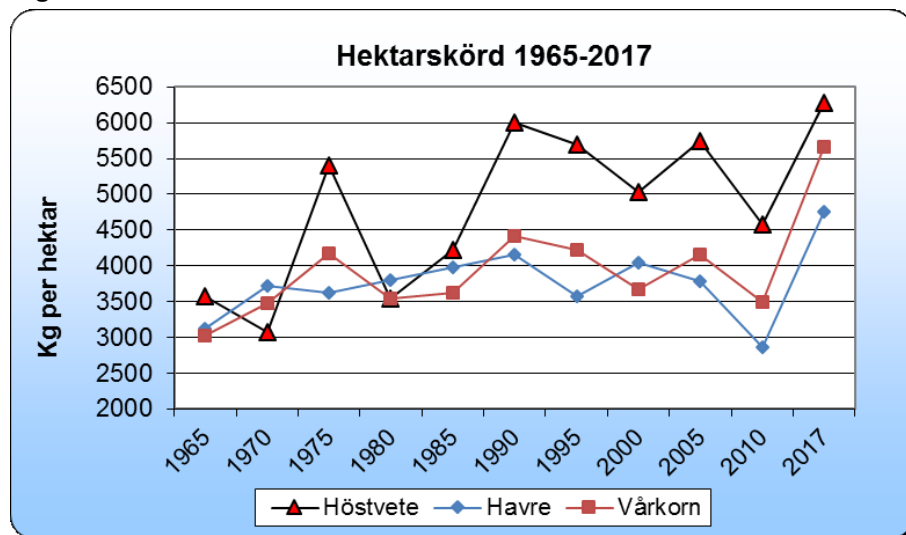
I figur 27 redovisas normskördar 2017 mer detaljerat för länets tre huvudsakliga *skördeområden* (1911, 1912 samt 1921). Vid jämförelse ser man att lantbrukarna i nordvästra delen av länet (område 1912) endast får 72–78 % av den korn- respektive havreskörd som lantbrukarna i södra delen (1911) tar. Även höstveteskördarna är lägre (78 %) av normalskördarna för samma områden. Skördarna i område 1921 är något högre (ca +4%) än de i område 1911.

Figur 27. Normalskördar i länet per skördeområde.

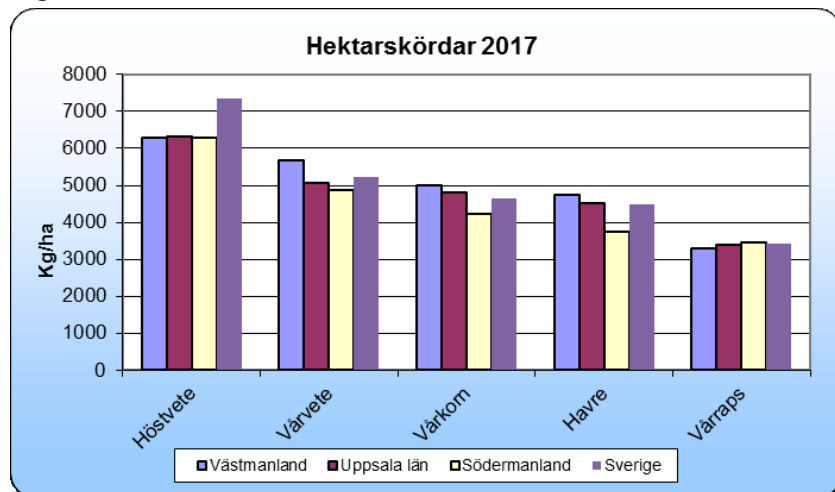
Uppgifter för *bärgade skördar*⁷ redovisas i figur 28 för tre olika grödor i länet. De bärgade skördarna uppvisar samma långsiktiga utveckling som normalskördarna, men de individuella mätvärdena för de enskilda åren avviker mer från trendlinjen. För höstvetete varierar hektarskördarna kraftigt mellan åren. Beräknar man fram en genomsnittlig skördeökning/år (=trendlinje) för de senaste 52 åren visar den på en årlig skördeökning på +48 kg för höstvetete, 10 kg för havre och 27 kg för vårkorn.

Figur 28. Hektarskörd i Västmanland i 5-årsintervaller

Hektarskördarna i Västmanland 2017 jämfört med två grannlän och för Sverige redovisas i figur 29. Skördarna i Västmanland verkar vara något större för vårvete, korn samt havre, men inga större skillnader finns för höstvetete eller vårraps. Höstveteteskördarna för samtliga tre län är markant sämre än genomsnittet i Sverige.

Figur 29. Hektarskördar 2017

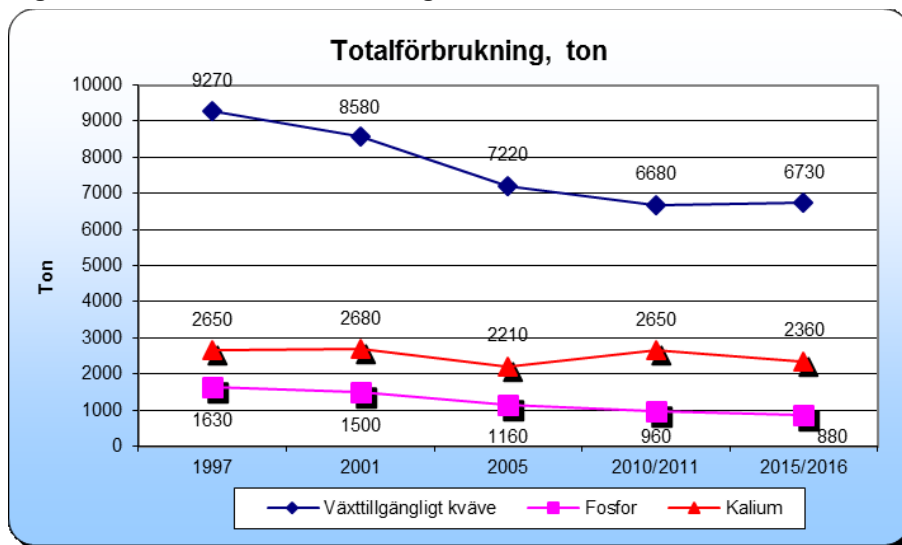
⁷ Bärgade skördar/Hektarskördar: Bestäms vid oberoende skördeuppskattningar. Bärgad skörd beräknas utifrån uppmätt skörd i utlagda provtytor minus en beräknad skördeförlust (spill, obärgade arealer). För spannmål redovisas skördarna vid 15,0% vattenhalt och för oljeväxter vid 18,0% vattenhalt.

² Inga uppgifter för oljeväxter hittade

3.3 Användning av gödsel- och växtskyddsmedel

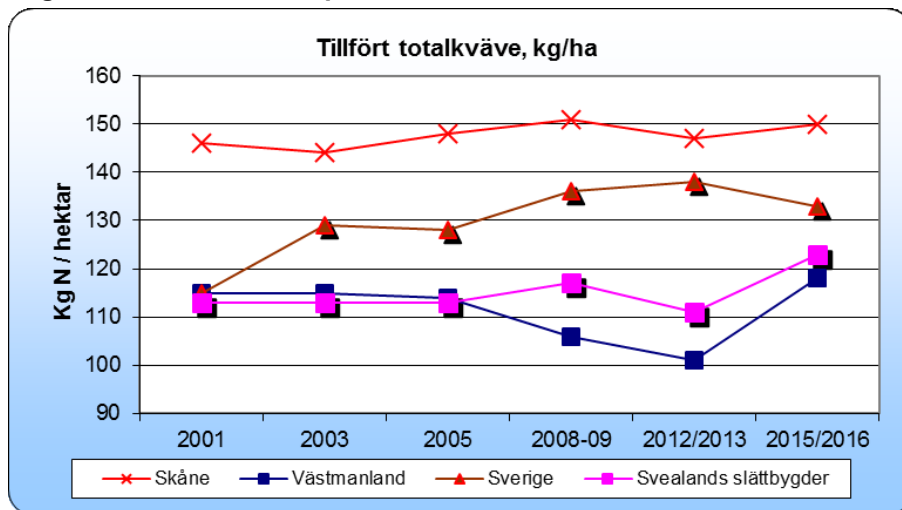
Den *totala tillförseln av mineral- och stallgödsel* till grödor som skördades 2016 uppgick enligt figur 30 till 6 730 ton kväve i växttillgänglig form, 2 360 ton fosfor och 880 ton kalium. Detta är för kväve, fosfor och kalium en nedgång jämfört med 1997 års undersökning med 27, 11 respektive 46 %. Av det växttillgängliga kvävet utgörs 91 % av tillförda mineralgödselmedel och resten av utspridd stallgödsel. Av mängden fosfor som tillförs åkermarken kommer 65 % från mineralgödsel. Mineralgödselmedel svarar för 47 % av kaliumtillförseln.

Figur 30. Totaltillförsel växtnäringsämnen.

I figur 31 redovisas *tillförseln av kväve per hektar* åker för Västmanland, Svealands slättbygder, Skåne samt för Sverige som helhet. Kvävetillförseln i Västmanland har följt trenden för Svealands slättbygder de senaste åren, med undantag för åren 08/09 till 12/13 då hektargivan sjönk till som lägst 101 kg/ha. Skåne tillför i snitt 36 % mer kväve än de västmanländska lantbrukarna per hektar åkermark de senaste åren (2012–2016), vilket till stor del kan förklaras av deras högre skördenivåer.

Figur 31. Kvävetillförsel per hektar åker.

I tabell 12 redovisas *användningen av ogräs-, svamp-, och insektsmedel* i åkergrödor för 1998, 2006 och 2009/10 i Västmanland, Svealands slättbygder⁸ samt Sverige som helhet. Där ser man att bekämpning av ogräs är den åtgärd som utförs på i särklass störst arealer. I Västmanland används ogräsmedel på 44% av åkerarealen 2009/10. Detta är en minskning mot tidigare år och ligger nu strax under andelen behandlad areal i Sverige (46%) och långt under den för Svealands slättbygder (53%).

Svamp- och insektsbehandlingar utfördes på 11 respektive 14 % av åkerarealen 2006 (*inga nya data finns för 2009/10*) i Västmanland.

För att uppskatta bekämpningens storlek är det intressant att även titta på vilken *dos* (kg/ha) kemiska medel som används. Vid sprutningsarbetet 2006 använde de västmanländska lantbrukarna i snitt lägre doser svampmedel (= 0,16kg/ha) än genomsnittet för både Svealands slättbygder och Sverige. För svampmedel används en 44-procentig dos jämfört med ”normaldosen” i Svealands slättbygder och 35 % av normaldosen i Sverige.

För ogräsmedel hade länet för 2009/10 en något högre dos (0,4 kg/ha) än i Svealands slättbygder (=0,3 kg/ha) men lägre än riksgenomsnittet (=0,56 kg/ha).

Tabell 12. Användningen av kemisk bekämpning i åkergrödor.

	Grödareal, ha	Ogräsmedel, aktiv substans			Svampmedel, aktiv substans			Insektsmedel, aktiv substans		
		Behandlad areal, %	Kg/ha	Ton	Behandlad areal, %	Kg/ha	Ton	Behandlad areal, %	Kg/ha	Ton
1998 Västmanland	109 000	61	0,42	28,3	8	0,29	2,7	4	0,01	0,0
Svealands slättbygder	553 000	56	0,43	133,4	11	0,37	22,9	7	0,05	1,8
Sverige	2 529 000	47	0,67	798,3	14	1,00	225,5	11	0,04	12,2
2006 Västmanland	97 000	57	0,46	25	11	0,16	1,7	14	0,09	1,1
Svealands slättbygder	503 000	54	0,37	99,5	11	0,36	20,3	11	0,08	4
Sverige	2 330 000	46	0,6	643,9	16	0,46	169,2	13	0,07	21,6
2009/10 Västmanland	87 000	44	0,4	15,4	-	-	-	-	-	-
Svealands slättbygder	533 000	53	0,3	83,2	14	0,21	15,3	6	0,04	1,3
Sverige	2 446 000	46	0,56	637,9	22	0,37	192,6	11	0,04	10,6

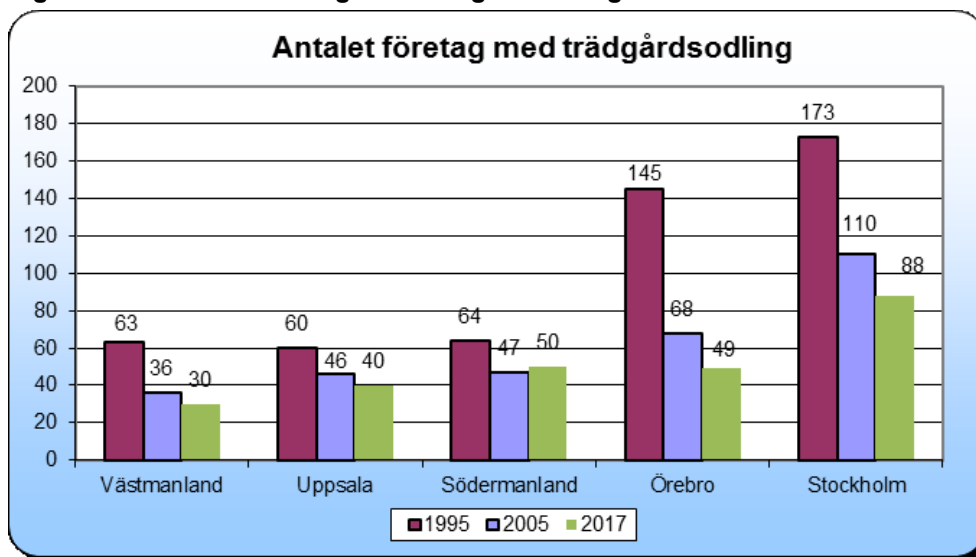
Intressant att se är om användningen av bekämpningsmedel kommer att öka de kommande åren. Med stigande spannmålspriser blir det intressantare att få högre skördar och en kostsam insats kan försvaras ekonomiskt. En annan faktor som kan komma att påverka på sikt är om klimatet blir varmare. Det leder till att växtsäsongen blir längre vilket gynnar ogrästillväxten. Med ett varmare klimat ökar också risken för fler skadeinsekter i grödorna. Användningen styrs även av priset på dessa bekämpningsmedel. Prisutvecklingen för bland annat dessa insatsmedel tas upp i kapitlet om hur lantbrukets kostnader och intäkter har utvecklats (kapitel 9.4).

⁸ Se Sverige-karta sida 6.

3.4 Trädgård

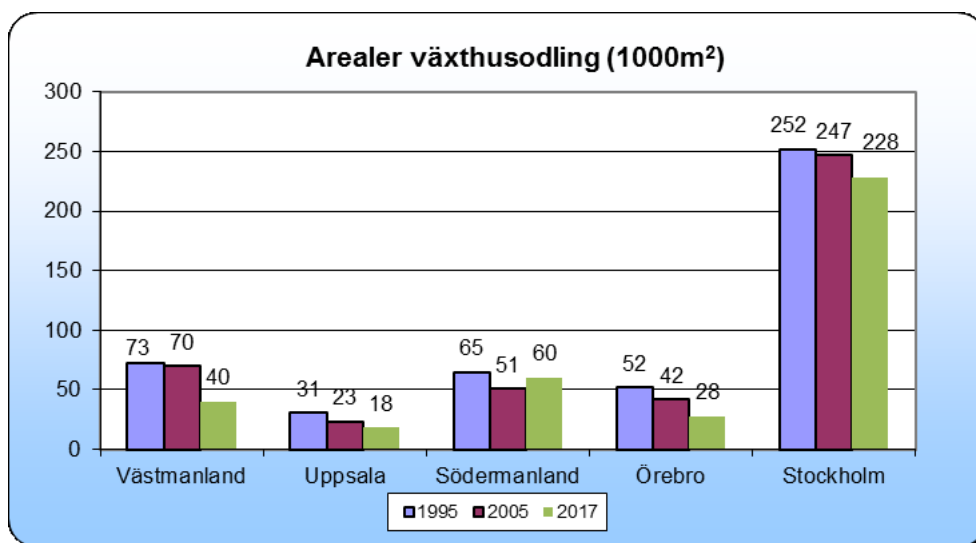
I figur 32 redovisas antalet företag med *trädgårdsodling* i Västmanlands-, Uppsala-, Södermanlands-, Örebro samt Stockholms län för åren 1995, 2005 och 2017. För samtliga län har antalet trädgårdsföretag under dessa cirka 20 år minskat och för Västmanlands del halverades antalet företag (minus 33 st.). Noteras bör att Heby kommun bytte länsstillhörighet och övergick till Uppsala län 2007, vilket eventuellt kan förklara något av den minskning som skett mellan 2005–2017.

Figur 32. Totalantal företag med trädgårdsodling.

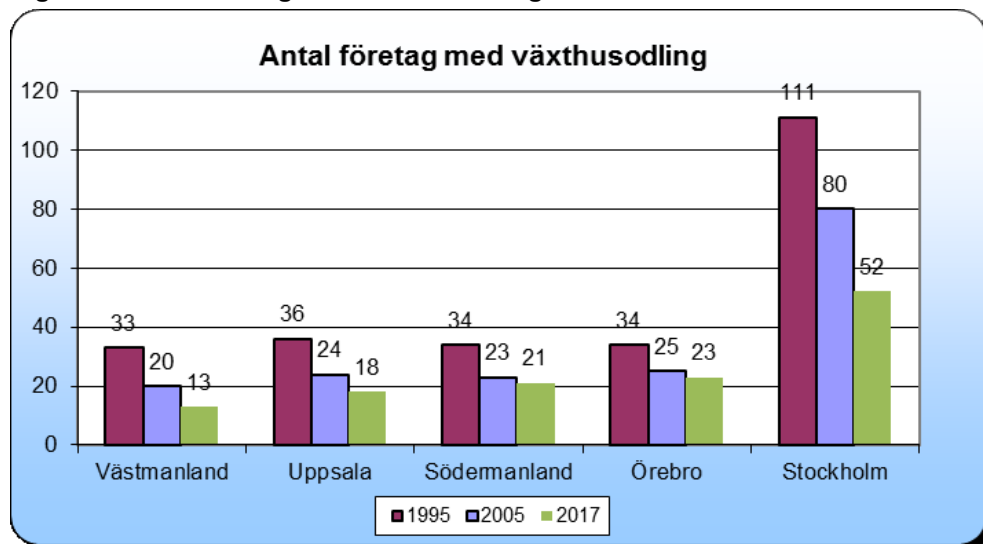
Växthusodlingen i Västmanland har, liksom i fler län, minskat under den senaste 10-årsperioden (figur 33). År 2014 redovisades 48 000 m² (48 hektar) och 2017 har arealen sjunkit med 8 000 m² till 40 000 m². I Stockholms län upptar växthusodlingen fyra gånger större yta än i Västmanland.

Figur 33. Arealer trädgårdsodling (ej frukt, bär eller köksväxter) i växthus.

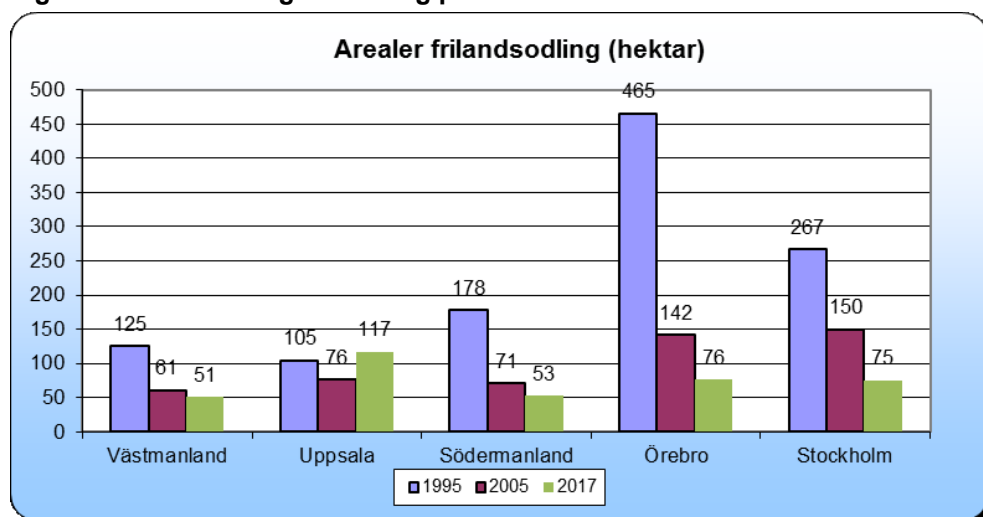
2017 redovisade 13 företag (15 företag år 2014) i Västmanland (figur 34) att de bedrev växthusodling. De stora ytorna växthusodling i regionen finns i Stockholms län fördelat på 52 producenter (57 företag 2014).

Figur 34. Antal företag med växthusodling.

Antalet hektar *frilandsodlade trädgårdsgrödor* i Västmanland uppgår 2017 till endast 51 hektar (43 hektar 2014). Liknande minskningar ses i flera grannlän med undantag av Uppsala där arealen ökat de senaste åren (figur 35).

Figur 35. Arealer trädgårdsodling på friland.

I tabell 13 redovisas arealer för *fruktodling och ett urval av bär- och köksväxter (friland samt i växthus)* i Västmanland 2005 och 2011. Både frukt- och bärodlingen verkar ha minskat kraftigt mellan 2011 och 2005. Framförallt har jordgubbsodlingen minskat med nära 85 %.

Odlingen av tomat samt gurka i växthus verkar dock ha ökat något, framför allt gurka som nu odlas på 2 500 kvm.

Tabell 13. Arealer frukt-, bär- och köksväxter.

		2005	2011
Hektar			
Fruktodling		24,4	11,1
Bärödling	Jordgubbar	24,8	3,5
	Svarta vinbär	3,9	0,9
	Övriga bär	0,1	4,9
Köksväxter, friland	Morot på friland	1,5	0,5
	Vitkål på friland	2,0	2,0
	Total frilandsodling	6,9	?
Kvadratmeter			
Köksväxter, växthus	Tomat i växthus	4 200	4700
	Gurka i växthus	1 200	2500
	Totalt i växthus	5 400	7400
Snittblommor		7 200	?

4 Husdjur

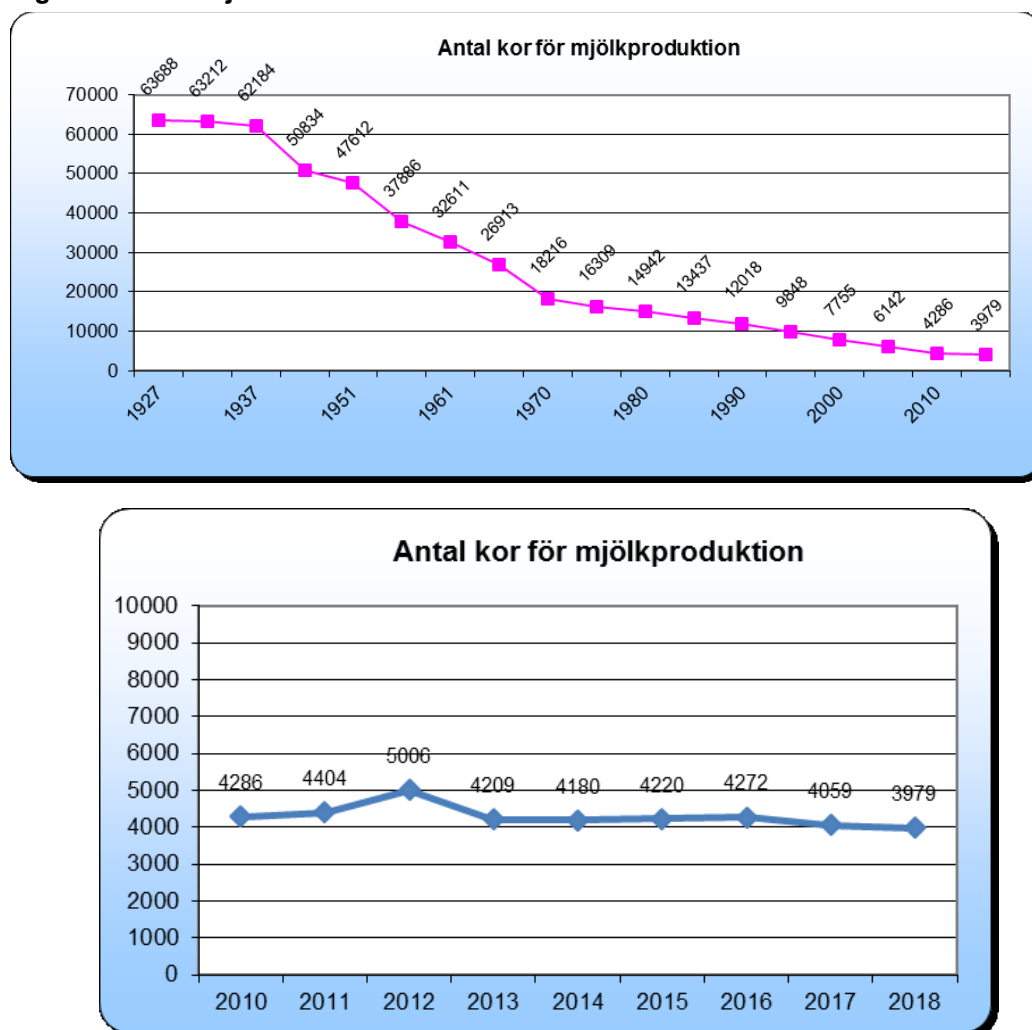
4.1 Antal nötkreatur

Uppgifter om antalet nötkreatur tas årligen fram genom Lantbruksregistret. Uppgifterna har samlats in på olika sätt över åren. Man har använt så kallade totalräkningar, postenkäter, olika databaser (CDB) med mera. För mer information hänvisas till Jordbruksverkets statistikenhet samt SCB.

I figur 36 redovisas antalet *mjölkkor* i Västmanland mellan åren 1927–2018. En dramatisk förändring har skett vad gäller mjölkkoantalet. På 90 år har antalet mjölkkor minskat med 94 %, eller med 59 900 djur och i genomsnitt har mjölkkoantalet i länet minskat med 13 kor varje vecka under 90 års tid. Den största minskningen skedde under 40- och 50-talet.

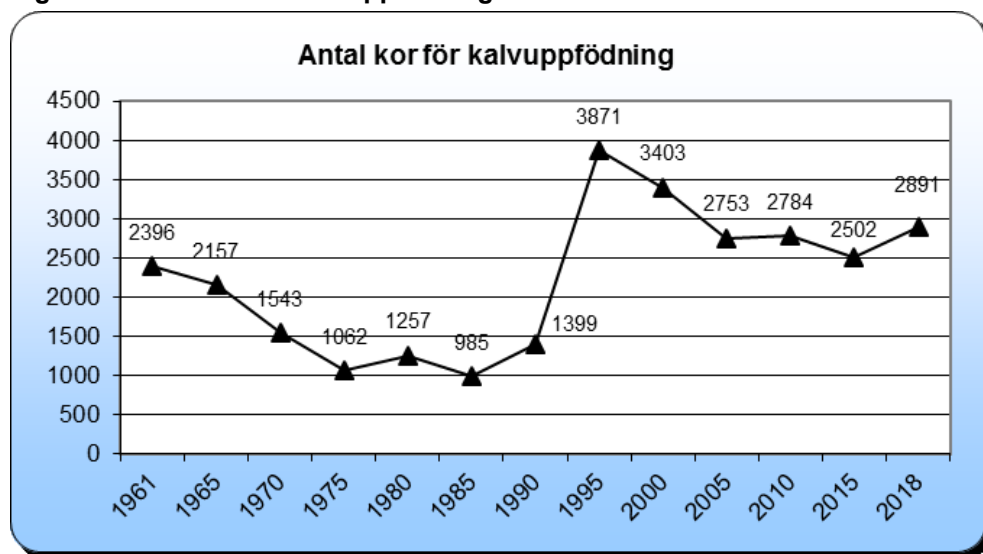
Minskningstakten har avtagit från och med 70-talets början och kurvan verkar nu de senaste fem åren ha planat ut och ligger på cirka 4 000 mjölkkor.

Figur 36. Antal mjölkkor 1927–2018 samt 2010–2018.

I figur 37 skildras antalet *dikor* i länet mellan år 1961–2018. Under 90-talets första hälft skedde en stark uppgång av antalet dikor, vilket troligen berodde på den omställningspolitik som då rådde. Då togs stora arealer ur spannmålsproduktion och på dessa arealer kunde dikor försörjas. I och med EU-inträdet 1995 lades de mesta av de omställda arealerna tillbaka till spannmålsproduktion och den många gånger olönsamma dikoproduktionen började avvecklas på företagen för att 2002 endast uppgår till 2 200 djur. En viss återhämtning har därefter skett och antalet dikor uppgår 2018 till 2 891 moderdjur.

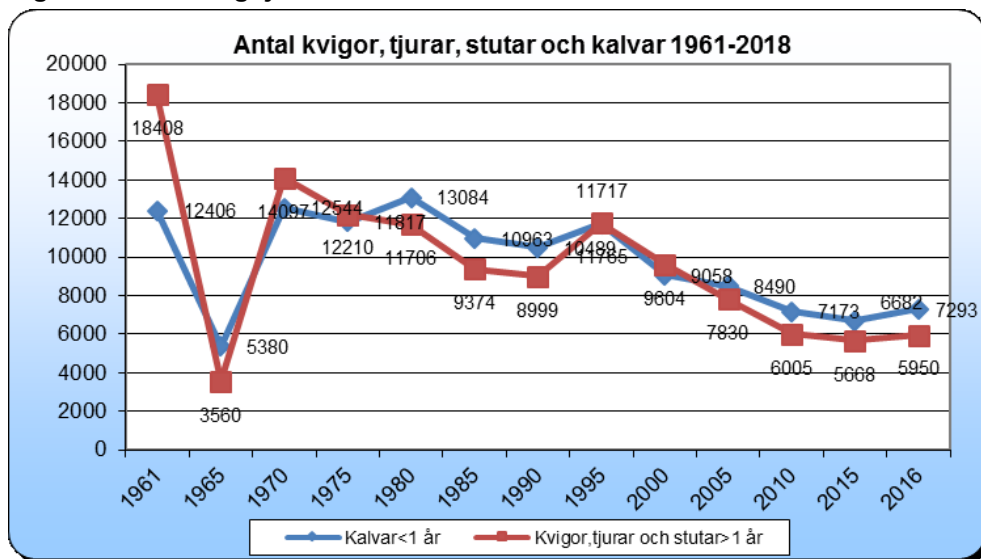
Figur 37. Antal kor för kalvuppfödning 1961–2018.

I figur 38 redovisas antalet *kvigor*, *tjurar* och *stutar* >1 år samt *kalvar* <1 år i länet. Figuren visar att antalet ungdjur minskat kontinuerligt under minst 40 år, vilket självfallet hör ihop med minskningen av antalet mjölkkor. Färre kor ger färre kalvar. Ett frågetecken kan sättas till värdena för antalet djur år 1965, då de avviker från de annars jämna kurvorna.

Den negativa trenden verkar dock ha stannat upp och visar nu, liksom för dikoantalet (figur 37), till och med på en viss ökning vilket är glädjande.

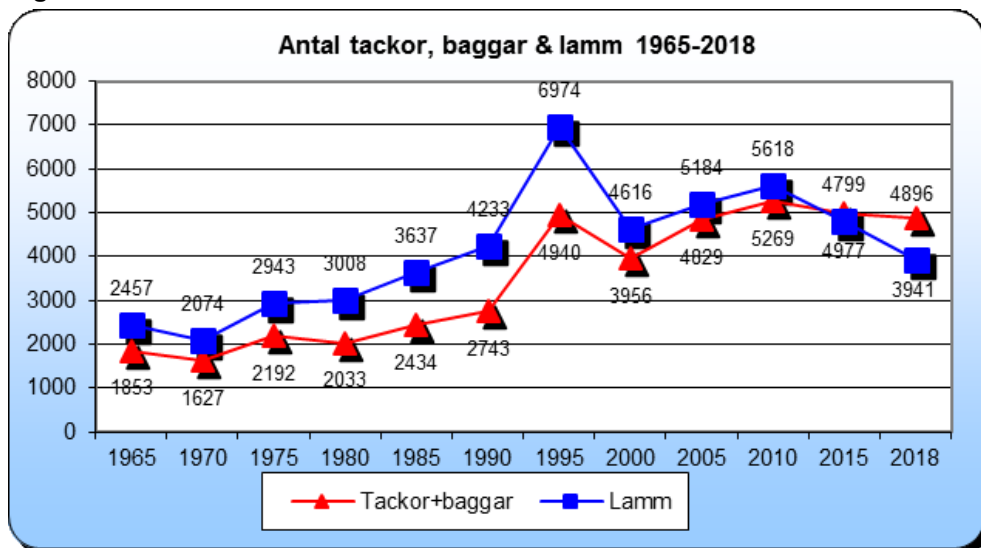
Figur 38. Antal ungdjur 1961–2018.

4.2 Antal får

Antal får i Västmanland redovisas i figur 39 uppdelade på *tackor* (inkl. baggar) samt *lamm*. Enligt figuren visar fårpopulationen en positiv trend sen mitten av 60-talet. År 2018 finns ungefär 4 900 tackor (inkl. baggar) i länet. År 2012 redovisades 7 083 tackor/baggar vilket är det högsta antal som noterats sen 1927. Därefter har antalet djur minskat årligen.

Figur 39. Antal får 1965–2018

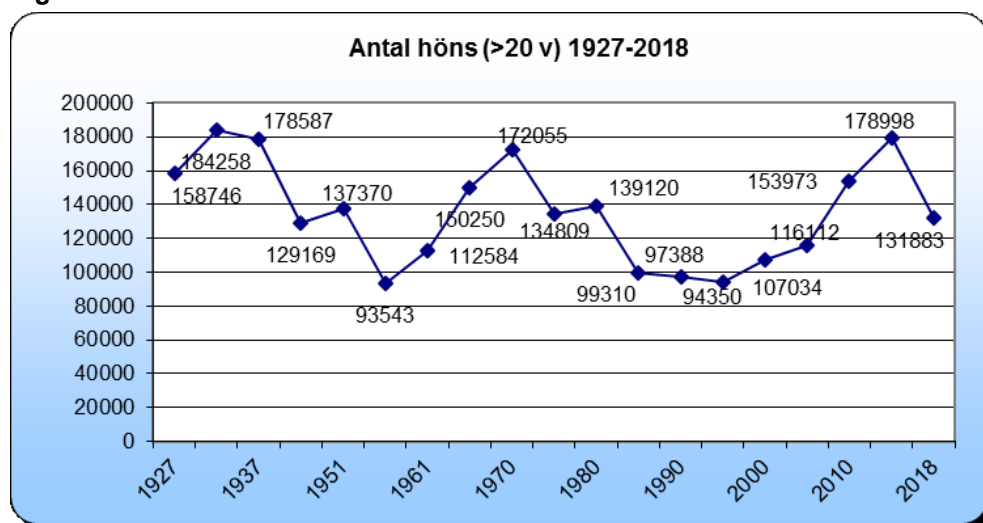

4.3 Antal höns

Under hela perioden sen tidigt 50-tal har antalet *höns* varierat en hel del. Burhönnsförbudet som trädde i kraft 2003 verkar inte ha påverkat antalet höns i negativ riktning utan snarare på att företagen ökat sin produktion.

Antal höns i Västmanland visade, sen början på 1990-talet på en stark positiv utveckling, vilket framgår av figur 40. Antalet höns i länet 2016 har dock sjunkit från "toppåret" 2012 (253 000 höns) ned till cirka 132 000 höns. Detaljstuderar man varje enskilt år under 2000-talet har antalet varierat mycket, vilket kan indikera på brister i datainsamlingen, men även att branschen är liten och om en producent avvecklar alternativt startar upp en produktion ger det synbara utslag i statistiken.

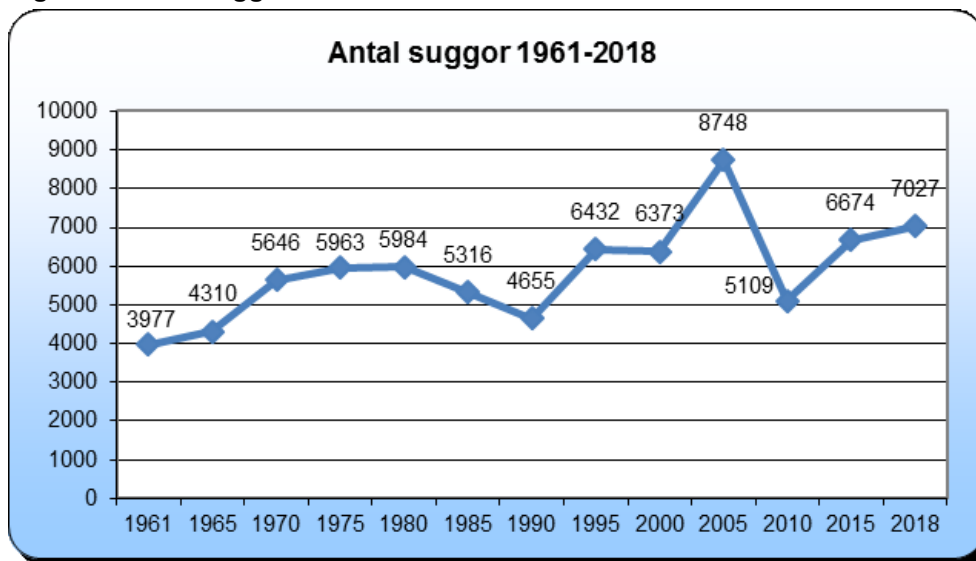
Figur 40. Höns 1927–2018.

4.4 Antal svin

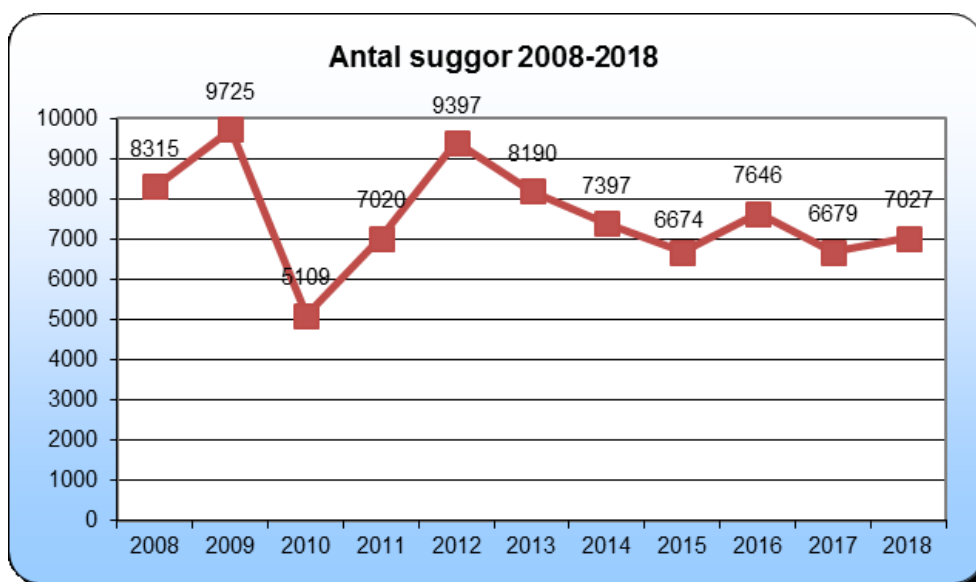
Antal suggor i Västmanland ökade markant vid början av 1990-talet till 2003 (figur 41), vilket till stor del kan förklaras av att ett antal suggpooler startades/utökades under denna tid. Därefter har antalet varierat mellan åren men minskat gradvis och uppgår 2018 till 7 027 st.

Figur 41. Antal suggor 1961–2018.

Antalet suggor den senaste 10-årsperioden har varierat mellan 6 700–9 700 suggor (figur 42). (med undantag för 2010 där datat kan vara bristfälligt). Idag (2018) finns cirka 7 000 suggor i länet vilket är ungefär 3 100 fler än antalet mjölkkor i länet.

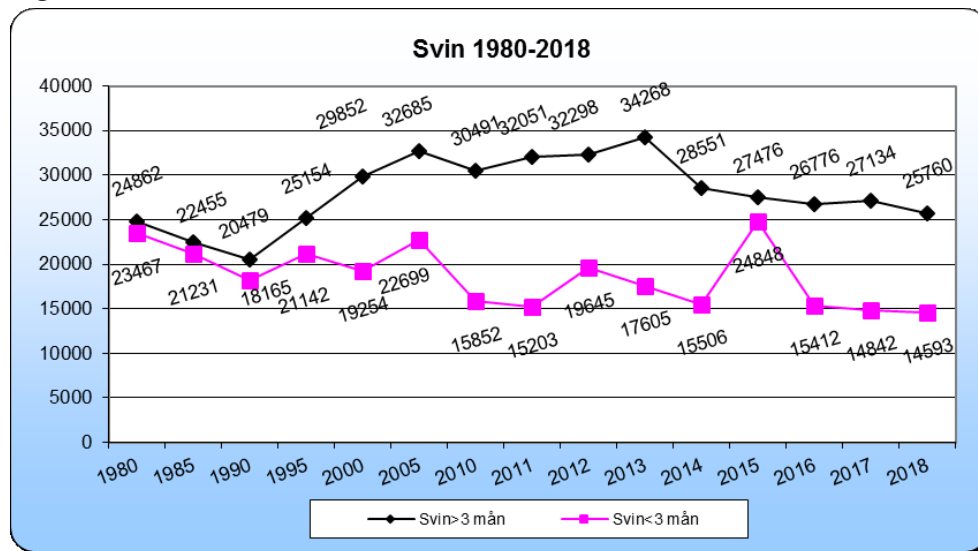
Figur 42. Antal suggor 2008–2018

Antalet tillväxtgrisar framgår av figur 43. Vid en ålder av cirka tre månader sker traditionellt försäljningen av smågrisar från födelsebesättningen till slaktsvinsbesättningen, varvid den kurva som redovisar antalet svin äldre än tre

månader (eller tyngre än 20 kg) kan antas motsvara antalet slaktsvin som föds upp i länet. Enligt statistiken har antalet producerade slaktsvin i länet minskat med 10 % under de fem senaste åren (2014–2018).

Figur 43. Antal svin 1980–2018.⁹

4.5 Djurtäthet

I föregående kapitel (4.1 till 4.4) har antalet nötkreatur, grisar, får och höns i länet redovisats. Utifrån dessa som bakgrund kan det dock vara svårt att få grepp om det finns många eller få djur i länet. För att lättare kunna få en uppskattning om djurtätheten i Västmanland redovisas i figur 44 *totala antalet djurenheter*¹⁰ per 100 hektar för länen i Östra Mellansverige samt riksgenomsnittet. Under de senaste 10 åren (2008–2018) har djurtätheten ökat i Örebro län och i Östergötland. I övriga län har djurtätheten minskat. Den synbart ökade djurtätheten för Västmanland mellan 2006–2008 kan dock till stor del förklaras av att Heby kommun bytte län år 2007, och då kommunen hade relativt stor åkerareal samt få djur medförde det att djurtätheten efter länsbytet ökade i Västmanland och minskade i Uppsala. Djurtätheten per 100 hektar på riksnivå har minskat med 5 % sen 2002

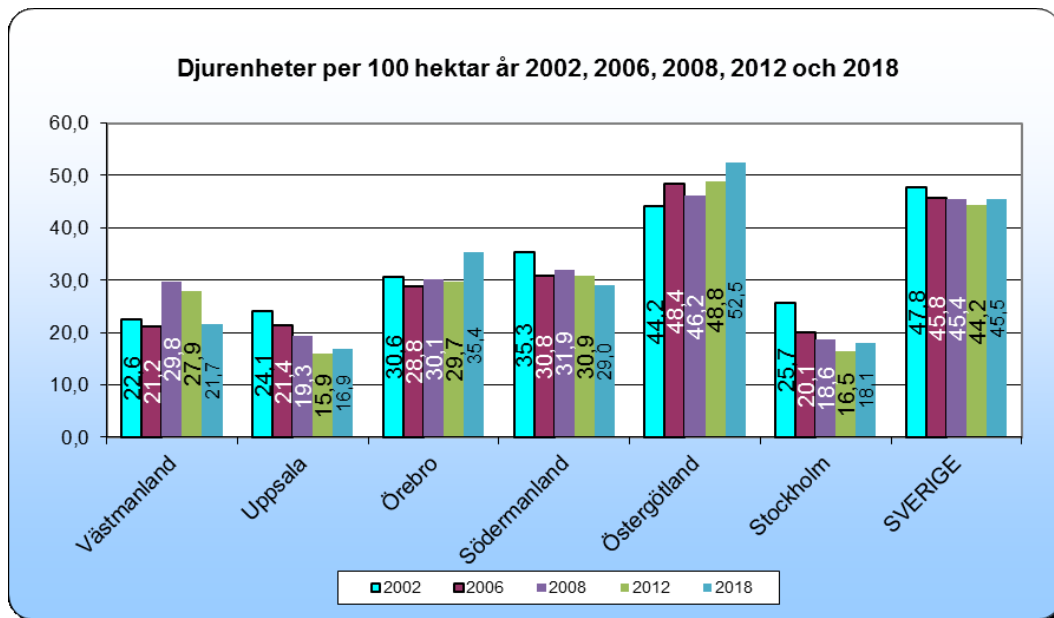
Djurtätheten 2018 i Västmanland uppgår endast till 48 % av riksgenomsnittet (år 2012 var motsvarande siffra 63%). Jämfört med övriga grannlän uppgår Västmanlands djurtäthet till 90 % av medeltalet för regionen, och i faktiska tal intar Västmanland ett "mellanläge" där Uppsala och Stockholm har en lägre djurtäthet medan Örebro och Södermanland har en högre djurtäthet än Västmanland.

I tabell 14 redovisas de bakomliggande uppgifterna för motsvarande län.

⁹ Fr.o.m. 1995 är urvalet baserat på svin > 20 kg resp. svin < 20 kg

¹⁰ Enligt SJV's viktning av djur för spridningsareal (LSFS 1988:44)

Figur 44. Djurenheter per 100 hektar.

Tabell 14. Antal djurenheter för några utvalda djurslag.

	Västmanland	Uppsala	Södermanland	Örebro	Östergötland	Stockholm
Mjölkkor	3979	9428	8224	5804	23113	2792
Dikor	2024	3817	4955	3949	11297	2293
Tjur, kvigor	2083	4642	5280	3954	12497	1731
Kalvar<1år	2042	3669	4097	3154	9998	1385
Får	490	1008	1245	948	2171	1077
Sugor	5130	2401	3014	3523	5920	1536
Slaktsvin	3864	1601	5944	5258	11083	2734
Höns	2110	907	3236	9781	28231	657
	21721	27473	35995	36370	104311	14205

Djurenheter (enligt SJV's viktning av djur för spridningsareal (LSFS 1988:44))	
Mjölkkor	1
Diko	0,7
Tjur, kviga>1år	0,35
Kalv<1år	0,28
Får	0,1
Sugor	0,73
Slaktsvin	0,15
Höns	0,016

Ett annat sätt att redovisa djurtätheten är att studera *antal djur av olika raser per 100 hektar* åkermark. Detta åskådliggörs i tabell 15 samt i figur 45 för Västmanland och för Sverige i 5-års intervaller (1965–2018). Även där framgår att djurtätheten är låg i länet. Tittar man på ”mjölkkor-tätheten” framgår att det i länet år 2018 finns

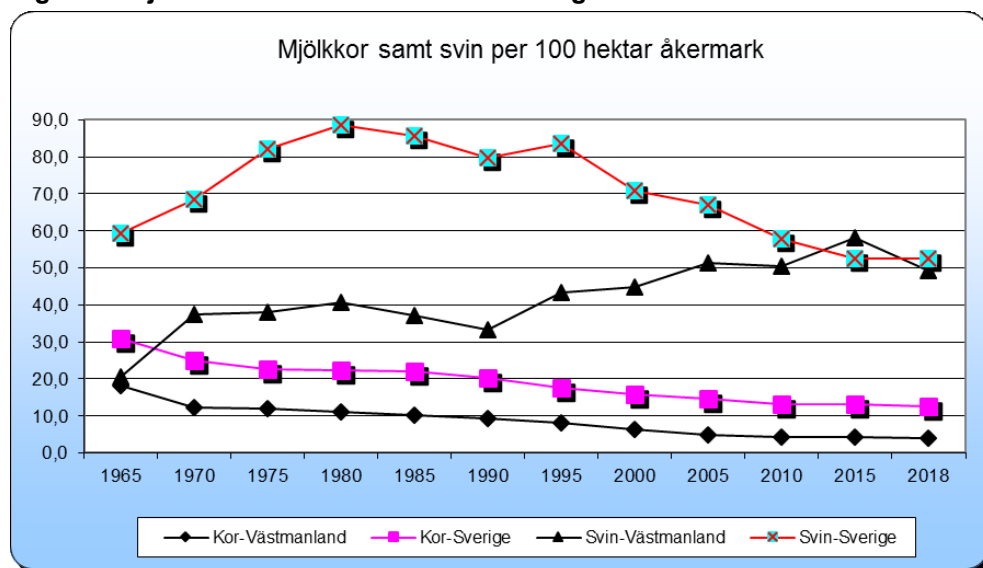
4,0 kor/100 hektar jämfört med riksgenomsnittet på 12,5 kor/100 hektar åkermark. Detta motsvarar 32 % av den genomsnittliga ”kotätheten”.

Tabell 15. Djurtäthet i Västmanland och Sverige 1965–2018.

	Mjölkkor		Får (Tackor+baggar)		Suggor+galtar+svin		Höns	
	Västmanland	Sverige	Västmanland	Sverige	Västmanland	Sverige	Västmanland	Sverige
1965	18,1	31,0	1,2	6,9	20,6	59,2	101	172
1970	12,4	25,0	1,1	4,8	37,3	68,4	117	152
1975	12,0	22,7	1,6	5,3	38,1	82,1	100	142
1980	11,1	22,2	1,5	5,5	40,6	88,7	104	143
1985	10,1	22,1	1,8	5,9	37,0	85,6	75	155
1990	9,2	20,3	2,1	5,7	33,3	79,6	75	225
1995	8,0	17,4	4,0	7,1	43,2	83,6	77	220
2000	6,3	15,8	3,2	7,3	44,8	70,9	86	210
2005	4,9	14,5	3,9	8,2	51,2	67,0	93	187
2010	4,2	13,2	5,2	10,4	50,4	57,7	151	230
2015	4,2	13,1	4,9	11,1	58,2	52,4	176	292
2018	4,0	12,5	4,9	11,6	47,4	54,7	132	302

Enligt figur 45 ser man att djurtätheten för mjölkkor i länet har följt en liknande minskning som landet i stort. För svin verkar det emellertid glädjande nog som om antal svin i länet kommit upp i samma ”svintäthet” som för riksgenomsnitt.

Figur 45. Djurtäthet i Västmanland och Sverige 1965–2018.

4.6 Genomsnittlig besättningsstorlek

Att redovisa ett exakt antal företag i ett län eller en genomsnittlig besättningsstorlek är vanskligt då det under ett helt år hinner hända mycket varvid det exakta antalet företag kan ändras från månad till månad. Uppgifterna i detta kapitel speglar den situation som gällde när undersökningen det aktuella året gjordes. Ofta baseras

undersökningsmaterialet från läget under juni-september månad. I det stora hela påverkar inte några enskilda företag de stora tendenserna då varje enskilt företag endast svarar för en mycket liten del av totalantalet företag.

Den *genomsnittliga besättningsstorleken* redovisas för Sverige som helhet (tabell 16) och dels för Västmanland (tabell 17) som en beräknad genomsnittlig besättningsstorlek (= *djuranstal dividerat med antal företag*).

Jämför man länets besättningsstorlekar med genomsnittet i Sverige ser man att framförallt suggbesättningarna i Västmanland är 2–3 gånger så stora som riksgenomsnittet. Även de kvarvarande mjölkbesättningarna i länet är ca 20 % större än medelvärdet i Sverige.

Tabell 16. Genomsnittlig besättningsstorlek i Sverige.

	2000	2005	2010 ¹	2015 ^{1,2}	2017 ^{1,2}	2018 ^{1,2}
Kor för mjölkproduktion	33,7	46,0	61,9	81,3	89,1	91,8
Kor för uppfödning av kalvar	12,0	13,8	16,2	17,7	19,8	20,6
Nötkreatur totalt	52,5	61,3	71,2	84,5	90,0	92,3
Tackor och/eller baggar	24,8	29,2	31,7	31,8	32,7	32,4
Suggor och/eller galtar	63	106	156	186	165	158
Slaktgrisar	294	471	664	845	825	852
Höns (exkl. kycklingar)	995	1 030	1 638	2 587	2 506	2 413
Kycklingar av värpras	2 363	2 680	3 381	2 521	2 417	2 262

1) Enligt ny LBR-definition. Se mer under avsnittet Fakta om statistiken.

2) 2015, 2017 och 2018 års uppgifter bygger på urvalsundersökning av får, grisar och fjäderfä och har därmed en större osäkerhet och har ett medelfel.

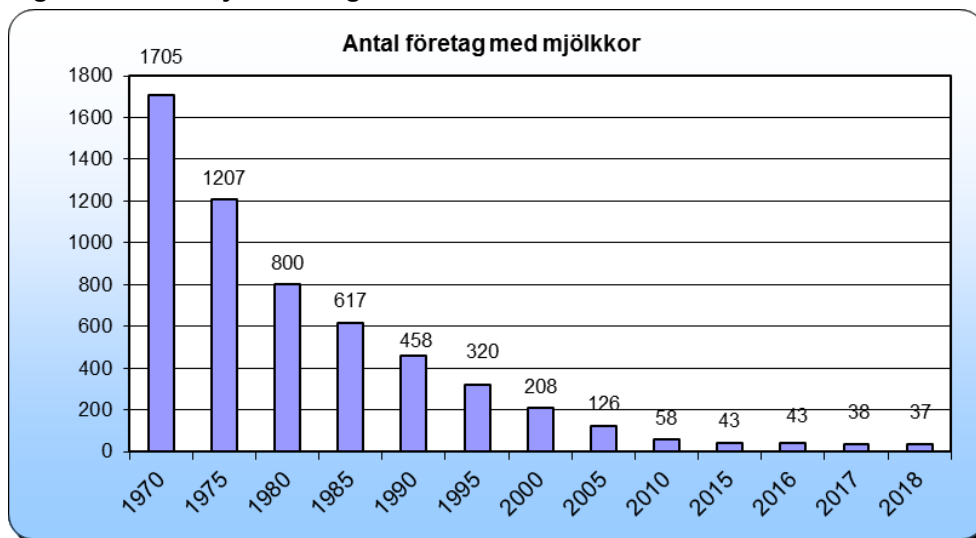
Tabell 17. Beräknad genomsnittlig besättningsstorlek i Västmanland.

	Mjölkkor	Dikor	Får	Suggor	Höns
2010	74	16	36	393	3208
2012	79	15	29	361	3830
2014	93	15	29	462	2014
2016	99	17	32	348	2233
2018	108	18	28	413	2586

4.7 Antal företag med djur

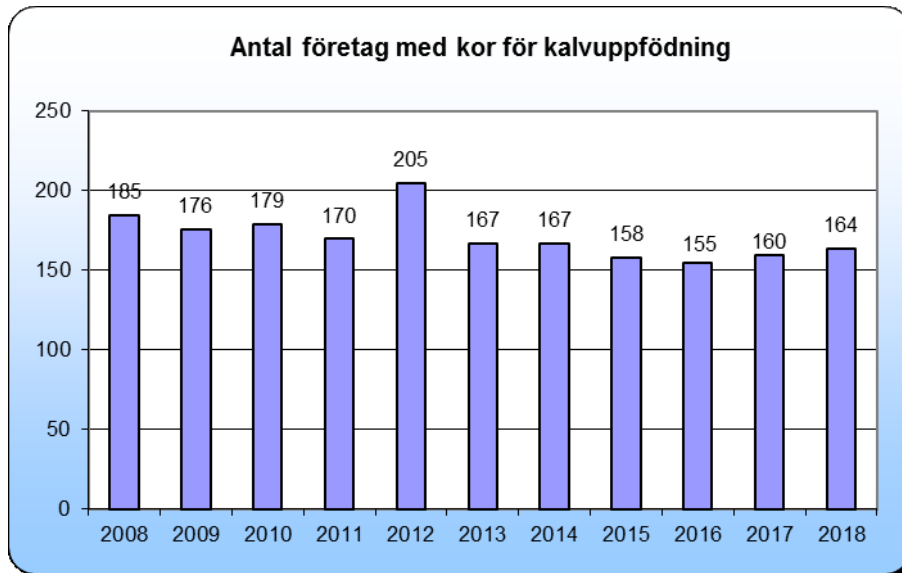
I figur 46–50 redovisas *antal företag* i Västmanland med en viss djurhållning. Antalet *mjölkföretag* i länet påvisar en dramatisk sänkning (figur 46). På cirka 50 år har 97 % av mjölkgårdarna i länet försvunnit, och endast 35–40 besättningar finns kvar 2018. (notera att Heby kommun bytte till Uppsala län 2007 och cirka 20 % av *mjölkföretagen* bytte länstillhörighet). Under motsvarande tid har emellertid ”endast” 76 % av mjölkkorna försvunnit (figur 36) vilket betyder att besättningsstorleken således har ökat.

Figur 46. Antal mjölkföretag 1970–2018.

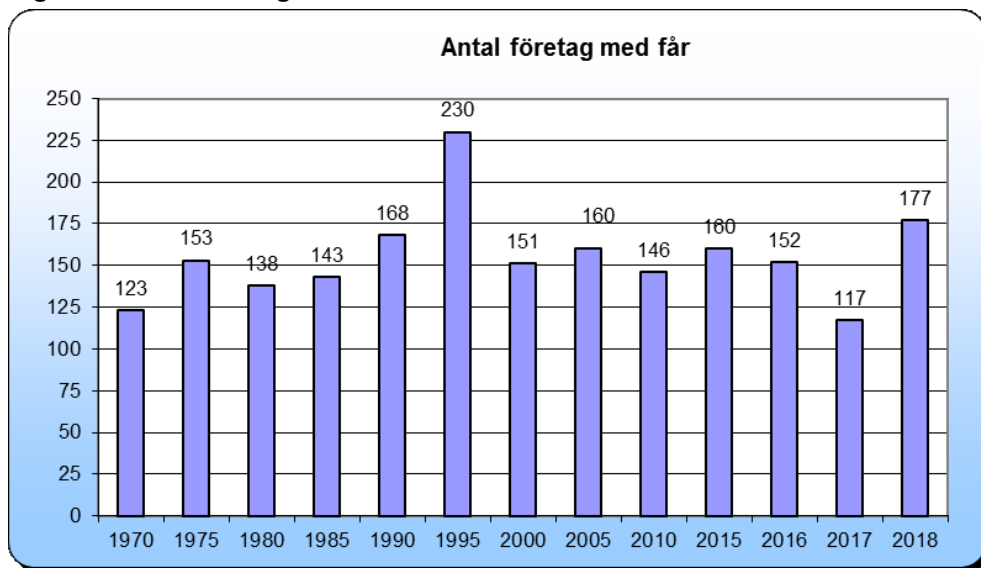
Antalet *dikobesättningar* 2008–2018 redovisas i figur 47. Antalet besättningar har den senaste 10-årsperioden legat kring 160–180 besättningar med lite variation. Totalantalet dikor i länet är 2 891 år 2018, vilket ger att genomsnittsbesättningen har ungefär 18 dikor per företag (se även tabell 17).

Figur 47. Antalet företag med kor för kalvuppfödning.

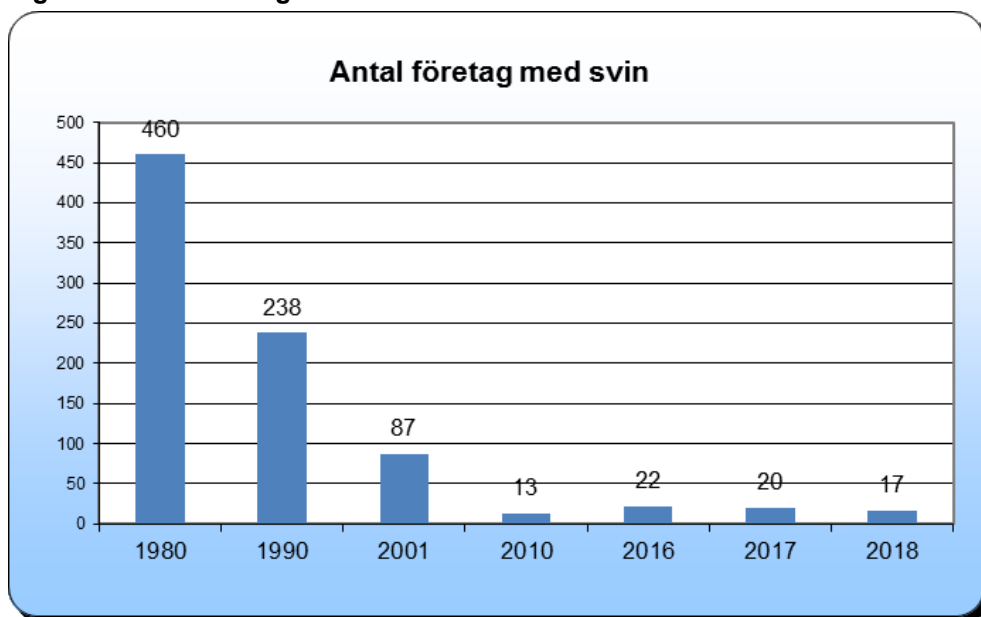
Antalet *fårproducenter* i länet varierar enligt figur 48. Under stora delar av 2000-talet har antalet besättningar legat kring cirka 150 stycken. 2018 angav hela 177 företag att de har får. Då det finns ungefär 4 900 tackor i länet 2018 kan man beräkna fram att genomsnittsbesättningen i länet uppgår till ungefär 28 tackor. Variationen är dock mycket stor och det finns ett par riktigt stora (>500 djur) besättningar i länet.

Figur 48. Antal företag med får 1970–2018.

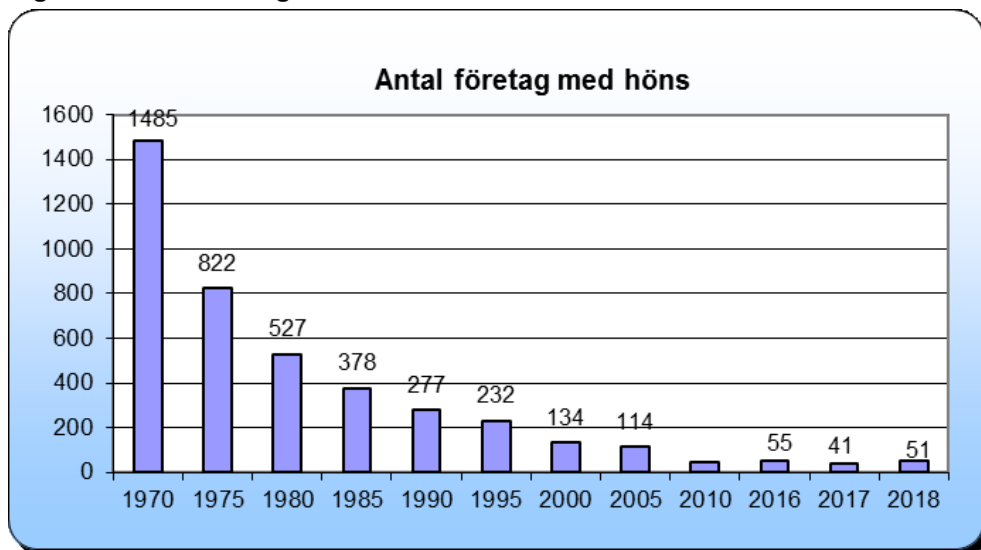
Antal företag med *svinproduktion* framgår av figur 49. Även på svinsidan har antalet företag minskat kraftigt de senaste 40 åren, och det är denna produktion som kanske genomgått de kraftigaste strukturrationaliseringarna. Sen 1980 har runt 96 % av svinbesättningarna upphört och 2018 är antalet under 20 i hela länet. Suggbesättningar finns numer endast i fyra av länets kommuner.

Figur 49. Antal företag med svin 1970–2006.

Antalet *hönsproducenter* i länet, enligt Jordbruksverkets statistik, redovisas i figur 50. År 2018 fanns 51 företag med höns i länet.

Figur 50. Antal företag med höns 1970–2018.

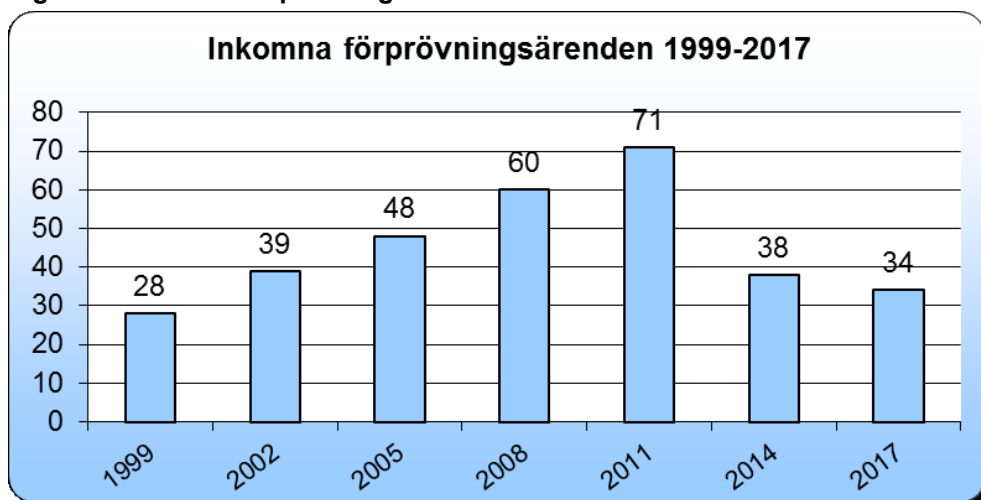

4.8 Antal förprovningar

Antal inkomna förprovningsärenden speglar antalet byggnadsåtgärder över en viss storlek¹². I figur 51 redovisas inkomna ärenden till länsstyrelsen sedan 1999. För att få en uppfattning om antalet inkomna förprovningsärenden är stort/litet visas i figur 52 en jämförelse med Västmanland och två grannlän. Där framgår att Västmanland ofta har ett lägre antal förprovade djurstallar vilket inte är så underligt då djurantalet är lägre i Västmanland.

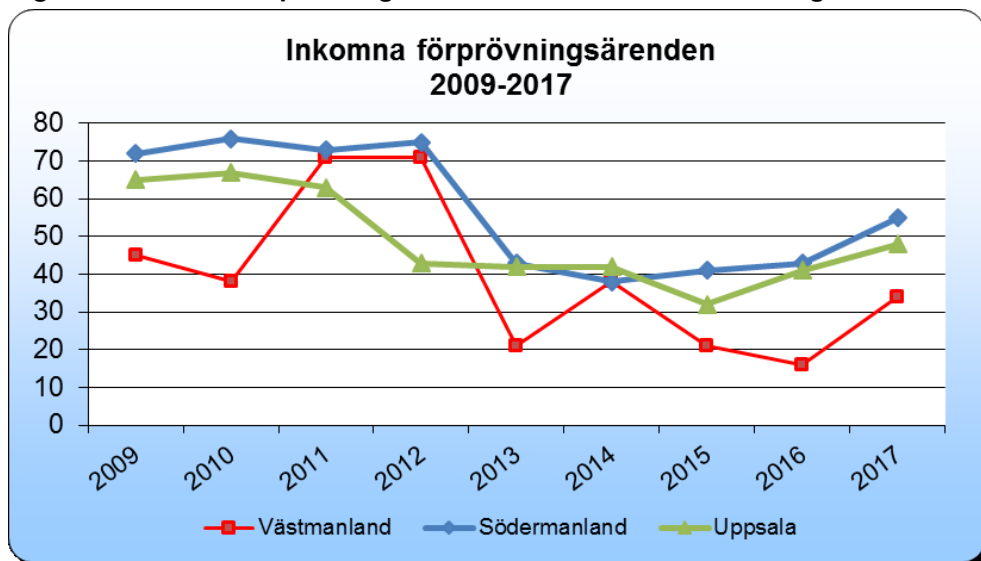
Under de senaste 10 åren har i genomsnitt 39% av inkomna förprovningsärenden gällt stallar för inhysning av hästar. Antalet förprovningar per djurslag redovisas i figur 53.

Figur 51. Inkomna förprovningsärenden 1999–2017.

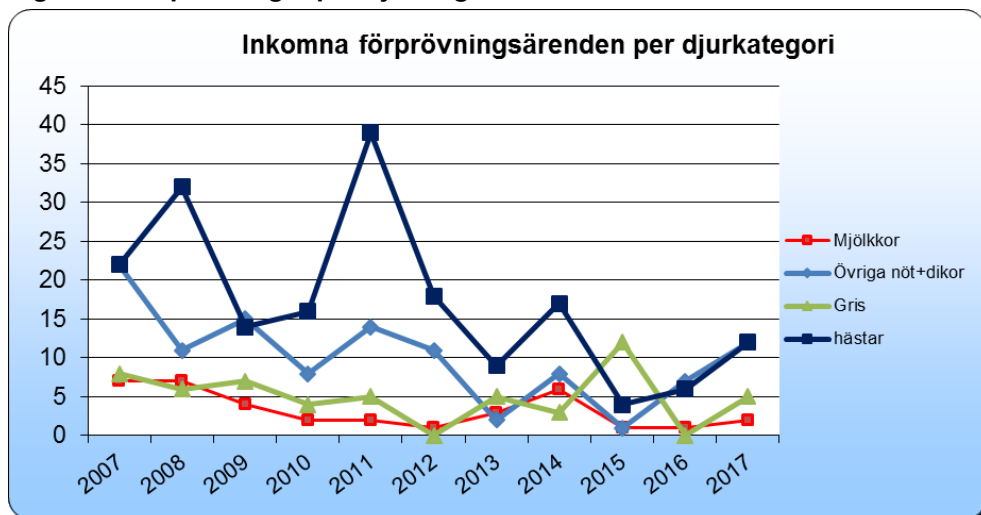

¹² Förprovning krävs inte om antalet djur understiger antingen: 5 hästar, 10 vuxna nötkreatur, 20 ungnöt, 10 vuxna svin, 50 slaktsvin, 100 tillväxtgrisar, 20 vuxna får, 20 vuxna getter, 500 fjäderfä utom strutsfåglar eller 3 strutsfåglar.

Figur 52. Inkomna förprövningsärenden i Västmanland och två grannlän.

Figur 53. Förprovningar per djurslag.

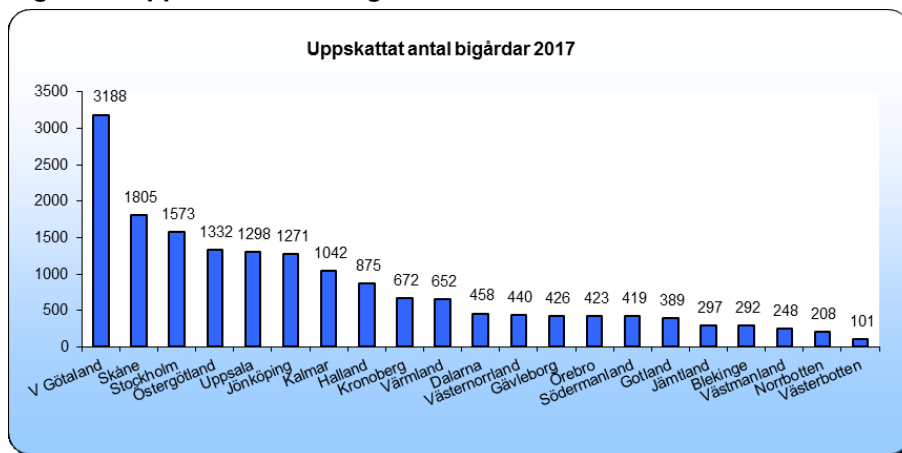

4.9 Biodling

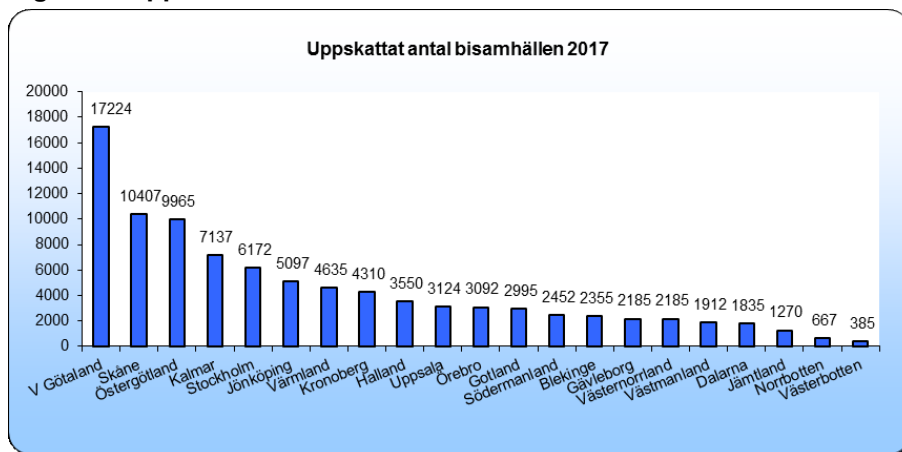
Bin och humlor har stor betydelse för pollinering av både odlade och vilda växter. Jordbruksverket uppskattade år 2009 att det ekonomiska värdet av pollineringen av odlade grödor i Sverige är mellan 189 och 325 miljoner kronor. Utöver det tillkommer pollination av vilda växter, till exempel blåbär och hallon. Globalt sett är ungefär en tredjedel av den mat vi äter helt beroende av pollinerande insekter, och omkring 85 procent av pollineringen görs av honungsbin.

Statistik över antal bigårdar samt bisamhällen är något bristfällig och osäker. I figur 54 och 55 redovisas uppskattat antal bigårdar respektive bisamhällen för Sveriges län. 2017 uppskattades antalet bigårdar i länet till 248 vilket är en minskning sen 2016 (351 st.). Antalet bisamhällen 2017 i Västmanland är 1 912 vilket är en ökning sen 2016 (1792 st.). Jämfört med andra län bedrivs den västmanländska biodlingen i en tämligen blygsam omfattning.

Figur 54. Uppskattat antal bigårdar 2017

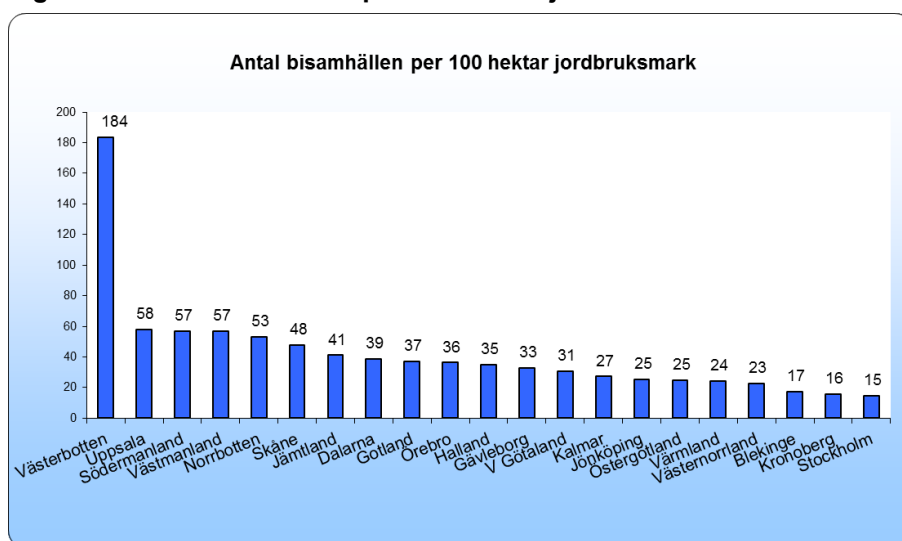

Figur 55. Uppskattat antal bisamhällen 2017

Bin livnär sig i stor utsträckning på den blomnektar och pollen som finns i både i odlingslandskapet och i våra naturbetesmarker. Västmanland har som sagt ett lågt antal registrerade bisamhällen, men jämför man med den jordbruksareal som till stor del ska försörja dessa bin ser man i figur 56 att Västmanland har förhållandevis fler bisamhällen per 100 hektar jordbruksmark (åkermark+betesmark) än många andra län. Observera att på stora delar av åkermarken odlas dock spannmål som inte utgör föda för bina, och nektar finns såklart även i skogsmark och på impediment.

Figur 56. Antal bisamhällen per 100 hektar jordbruksmark

5 Arbetskraft

5.1 Antal sysselsatta

Antal sysselsatta personer i det västmanländska jordbruket uppgick 2016 till drygt 4 350 personer. Av dessa bestod merparten (3 480 st.) av företagaren samt eventuella familjemedlemmar. Ytterligare 426 personer var fast anställda ”ej familjemedlemmar” och 443 var inledda tillfälligt anställda. Den historiska utvecklingen redovisas i tabell 18 samt grafiskt i figur 57 och 58.

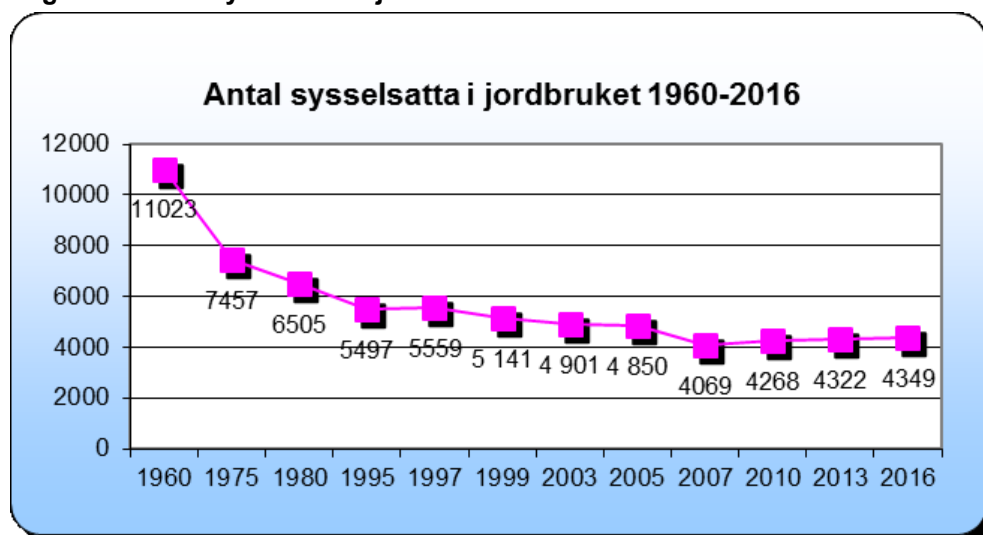
Tabell 18. Antal sysselsatta i Västmanland inom jordbruket¹³.

	Företagare och familjemedlemmar	Lejd arbetskraft, fast anställd	SUMMA, permanent arbetare	Lejd arbetskraft, tillfälligt anställd	SAMTLIGA
Totalt					
1932	16150	7615	23 765	?	23765
1960			0		11023
1975	6129	848	6 977	480	7457
1980	5387	749	6 136	370	6505
1995	4195	765	4 960	537	5497
1997	4036	870	4 906	652	5559
1999	3 994	738	4 732	409	5 141
2003	3 654	843	4 497	404	4 901
2005	3 981	590	4 571	279	4 850
2007	3350	488	3838	231	4069
2010	3346	604	3950	318	4268
2013	3501	474	3975	347	4322
2016	3480	426	3906	443	4349
-därav män					
1999	2679	537	3216	..	..
2003	2441	580	3021	..	..
2005	2590	427	3017	203	3220
2007	1969	356	2325	176	2501
2010	1858	429	2287	195	2482
2013	1979	237	2216	171	2387
2016	1975	312	2287	295	2583
-därav kvinnor					
1999	1315	201	1516	..	..
2003	1213	263	1476	..	..
2005	1391	163	1554	76	1630
2007	1381	132	1513	55	1568
2010	1488	175	1663	123	1786
2013	1522	237	1759	177	1936
2016	1505	113	1619	147	1766

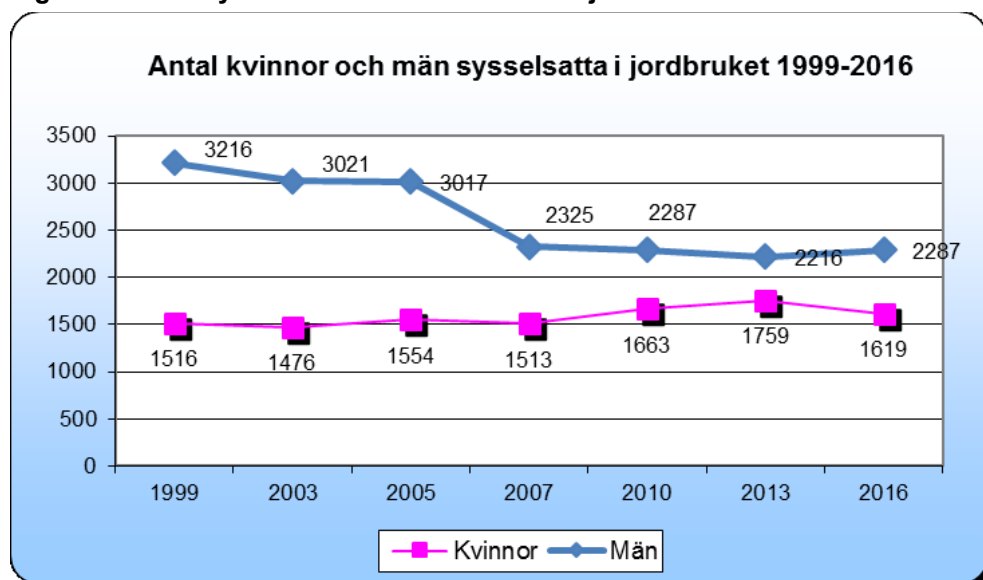
¹³ År 1999 och 2003 frågades inte efter kön på de tillfälligt sysselsatta. År 2005 ändrades stödreglerna från arealbaserat stöd till gårdsstöd, vilket fick till följd att betydligt fler mindre jordbruksföretag inkluderades i statistiken. År 2010 utökades definitionen för jordbruksföretag till att även inkludera de företag som inte uppfyllde något tidigare kriterium, men innehade mer än 5,0 ha jordbruksmark.

På 56 år har antalet sysselsatta personer minskat med 61 % eller cirka 6 674 personer (observera att Heby kommun bytte län 2007). Av samtliga sysselsatta personer inom jordbruket 2016, utgjordes 59 % av män och 41 % av kvinnor (figur 58). Andelen kvinnor sysselsatta i jordbruket uppgår till mellan 40–47% för samtliga län i Sverige. Medelvärdet för Sverige uppgår till 42%

Figur 57. Antal sysselsatta i jordbruket 1960–2005

Figur 58. Antal sysselsatta kvinnor och män i jordbruket.

5.2 Antal förvärvsarbetande

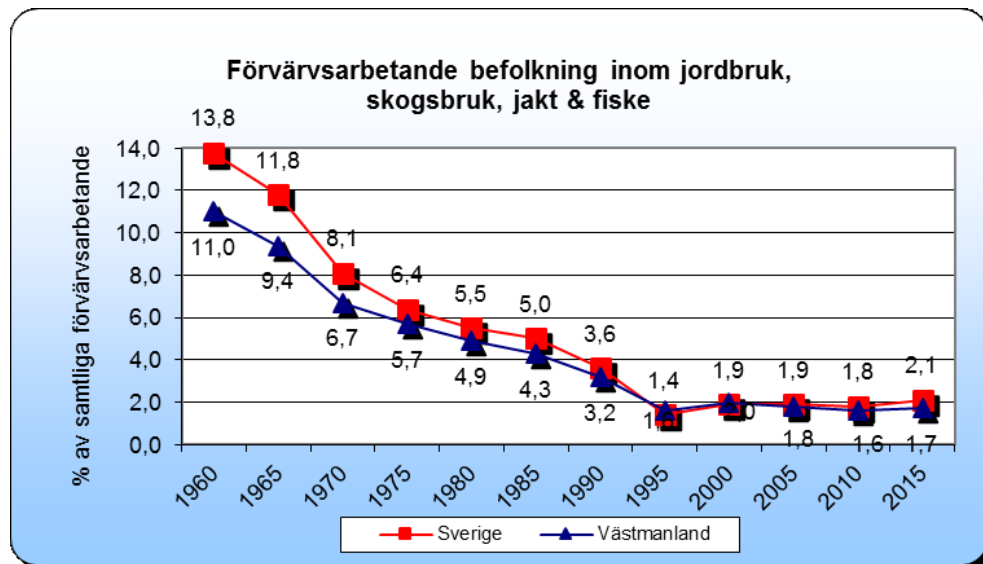
Uppgifter på antalet förvärvsarbetande är hämtade från RAMS (Registerbaserade Arbetsmarknadsstatistiken). RAMS redovisar betydligt färre arbetande personer inom jordbrukssektorn än Lantbruksregistret. I Lantbruksregistret räknas nämligen även personer som huvudsakligen är sysselsatta i andra näringar än jordbruk, medan RAMS endast räknar de som *huvudsakligen* är sysselsatta inom jordbrukssektorn. I tabell 19 redovisas den förvärvsarbetande befolkningen inom jordbruk, skogsbruk, jakt och fiske.

Den *procentuella* andelen som förvärvsarbetar inom jordbruk, skogsbruk, jakt och fiske respektive de som förvärvsarbetar enbart inom jordbruk framgår av figur 59 respektive figur 60. År 1960 var 11,0%, enligt RAMS, av antalet förvärvsarbetande i länet huvudsakligen sysselsatta inom jordbruk, skogsbruk, jakt och fiske. 55 år senare (år 2015) var motsvarande siffra endast 1,7 %. Antalet förvärvsarbetande enbart inom jordbrukssektorn var ännu lägre, endast 1,1 %.

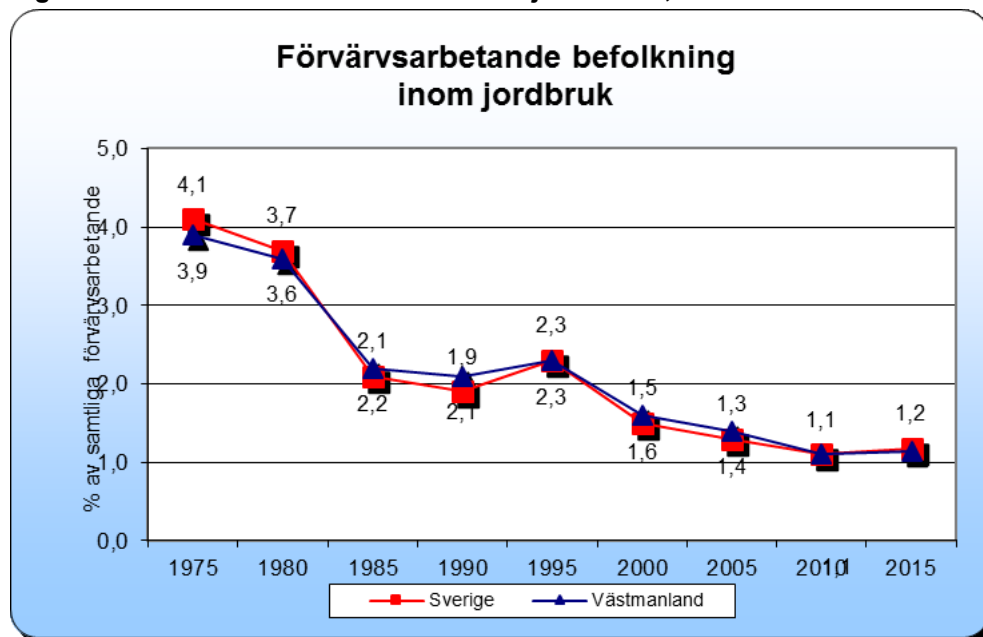
Tabell 19. Förvärvsarbetande inom jordbruk, skogsbruk, jakt och fiske.

	Jordbruk	Skogsbruk, jakt & fiske	Totalt	-därav kvinnor
1960	9191	1832	11023	658
1967	8500	1800	10300	2400
1970	?	?	7345	1334
1975	4433	1964	6397	1292
1980	4275	1531	5806	1427
1985	2805	2822	5627	1544
1989	2860	1590	4450	1234
1990	2687	1525	4212	1179
1995	1759	762	2521	577
1996	2034	386	2420	533
1997	1898	416	2314	521
1998	1878	394	2272	502
1999	1852	373	2225	502
2000	1775	404	2179	470
2001	1766	349	2115	492
2002	1671	382	2053	450
2003	1627	321	1948	440
2004	1679	392	2071	414
2005	1564	490	2054	399
2006	1321	338	1659	353
2007	1284	395	1679	353
2008	1256	521	1777	352
2009	1141	552	1693	355
2010	1199	559	1758	374
2011				
2012	1362	759	2121	487
2013				
2014	1343	676	2019	487
2015	1328	679	2007	472
2016	1289	178	1467	473

Figur 59. Förvärsarbetande 1960–2015, %.

Figur 60. Förvärsarbetande 1975–2015 i jordbruket, %.

6 EU-stöd

6.1 Utbetalda medel

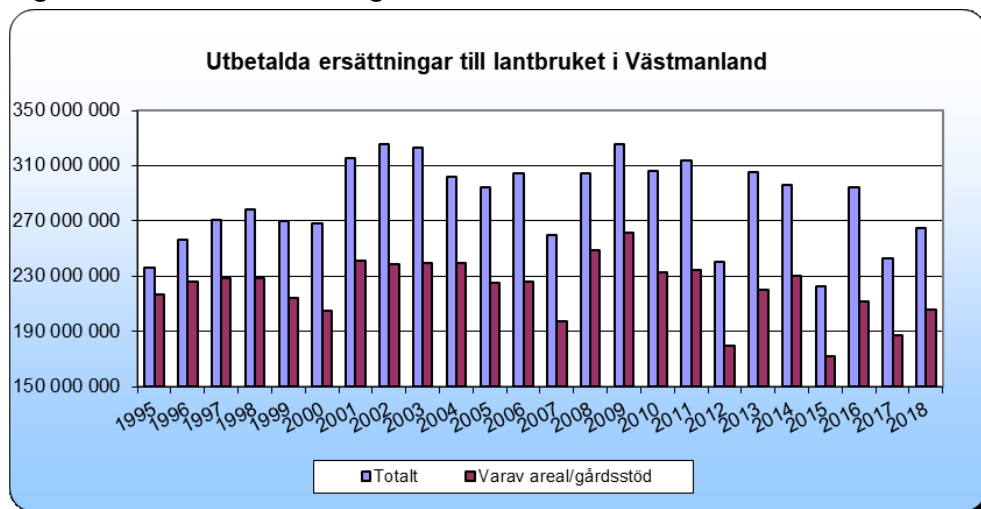
1995 gick Sverige med i EU. I och med det förändrades jordbrukspolitiken radikalt. Ersättningar gick nu att söka som kompensation för sänkta avräkningspriser både för spannmål och för djur. Dessutom infördes ett miljöstödsprogram med ett antal miljöersättningar, som alla i huvudsak syftade till att skydda och bevara miljön. Dessa miljöersättningar innebar ett femårigt åtagande och kunde sökas av lantbrukarna, vilka då fick en viss ersättning för det miljöarbete de utförde på gårdarna. Efter den första femårsperioden (1995–2000) infördes i Sverige år 2001 ett nytt miljö- och landsbygdsprogram (LBU) där ersättningarna strävade åt att uppfylla de miljömål som fanns definierade både nationellt och regionalt. Programtiden varade mellan åren 2001–2006.

Den tredje stödperioden (landsbygdsprogrammet) varade mellan 2007–2013 och ersattes 2014 av den fjärde, nu gällande, stödperioden som gäller till 2020. För närmare beskrivning av de stöd och ersättningar som finns/fanns hänvisas till Jordbruksverkets webbplats där viss information kan inhämtas.

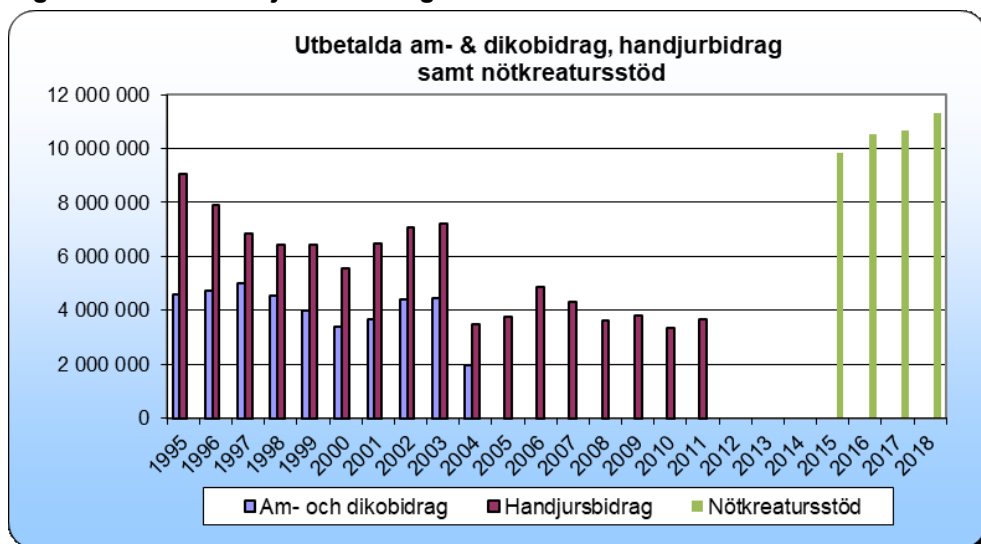
Förutom ersättningar till miljöinsatser finns så kallade direktstöd vilka är till största delen finansierade av EU. Utformningen av dessa stöd har varierat mellan de olika programperioder som funnits över åren. I skrivande stund ingår direktstöden i den gemensamma jordbrukspolitiken i EU (CAP) för 2015–2020.

I tabell 20 redovisas *utbetalda belopp* mellan 1995–2018. Data är hämtade ur Jordbruksstatistiska årsböcker, samt då uppgifter saknats, ur de beslut som fattats på Länsstyrelsen. För stödåren 2015–2018 är korrekta uppgifter svåra att få tag på då de datasystem som används för handläggning och beslut av EU-stöden inte klarar av att redovisa detta. En del uppgifter i tabellen redovisas även i figur 61–63.

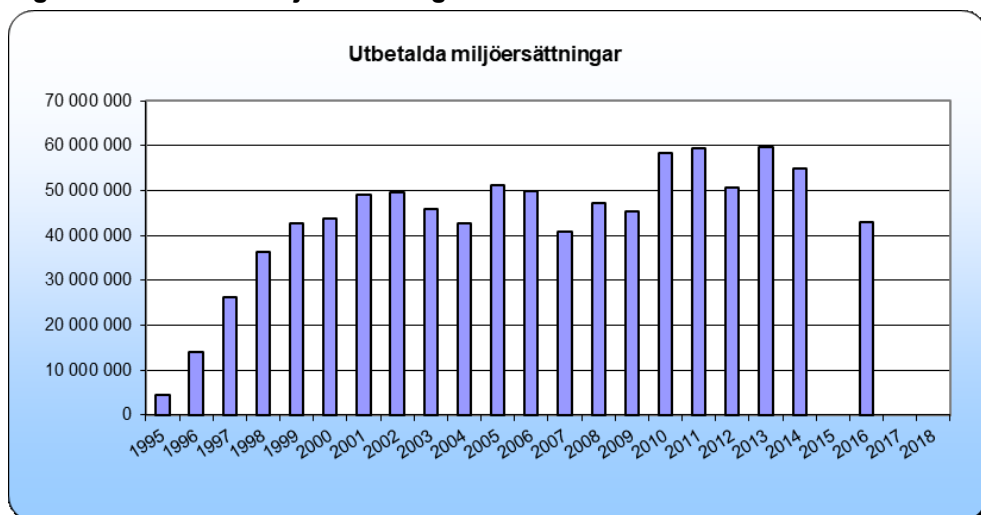
Figur 61. Utbetalda ersättningar 1995–2018.

Figur 62. Utbetalda djurersättningar 1995–2018.

Figur 63. Utbetalda miljöersättningar 1995–2018.

6.2 Anslutning och omfattning

Som lantbrukare gör man samhället en tjänst när man vårdar och utvecklar odlings- och naturlandskapet eller använder miljövänliga metoder. Arbetet bidrar till att miljömålen Ett rikt odlingslandskap, Ett rikt växt och djurliv, Ingen övergödning samt andra svenska miljömål uppnås och man kan därför få ersättning för det miljöarbete man utför när man ingår ett åtagande för någon miljöersättning. Totalt finns 2018 10 st. miljöersättningar som alla ska leda till att våra miljömål uppnås. I detta kapitel redovisas anslutning och omfattning till tre av dessa (betesmarker och slåtterängar, skyddszoner och ekologisk odling).

Att många ansluter sig till miljöersättningarna är av stor vikt för att miljöeffekterna ska bli så stora som möjligt.

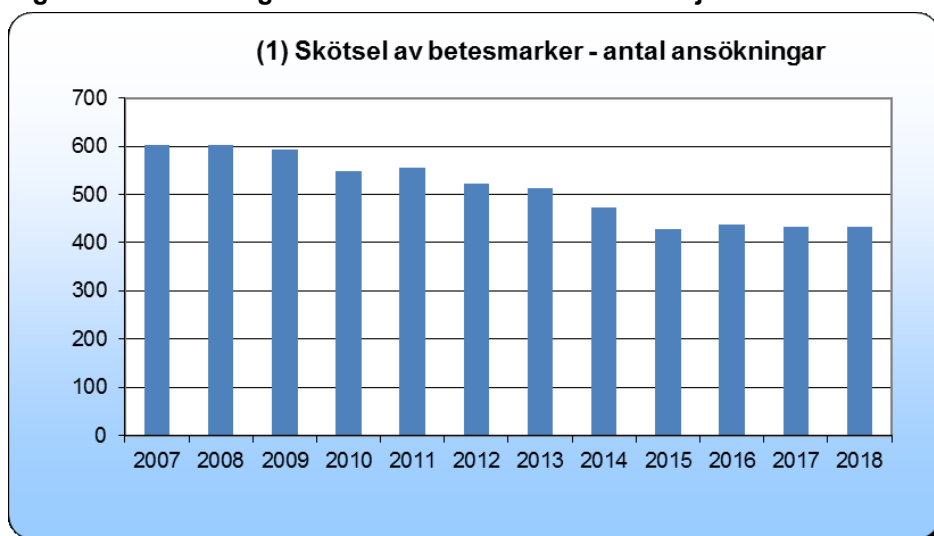
Antal ansökningar om miljöersättningar

Figur 64 (tre olika diagram) visar antal utbetalningsbeslut för tre olika miljöersättningar mellan åren 2007 och 2018. För miljöersättningen till *betesmarker och slåtterängar* har antalet ansökningar om att ingå ett skötselåtagande minskat med 28 % under de senaste 10 åren. År 2018 fanns 433 ansökningar.

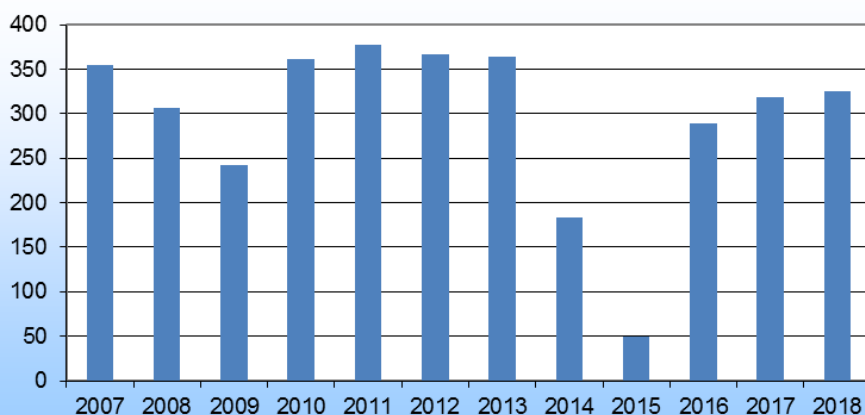
För miljöersättningen för *skyddszoner* har antalet inkomna ansökningar varierat en hel del. Det kan förklaras med att den ekonomiska ersättningen varierat mellan åren samt att den ibland inte varit möjlig att söka (år 2015). År 2018 inkom 325 ansökningar.

Antalet ansökningar om *Ekologisk produktion* samt för *Omställning till ekologisk produktion* har minskat med 40% de senaste åren. Framförallt har regelverket för vilka marker som berättigar till ersättning ändrats varvid det blivit ointressant att söka för en del lantbrukare då det inte givit något ekonomisk ersättning. Efter ett flertal år där anslutningen årligen minskat har den under 2017 och 2018 ökat något. År 2018 fanns 202 ansökningar om någon av de två ekologiska miljöåtagandena.

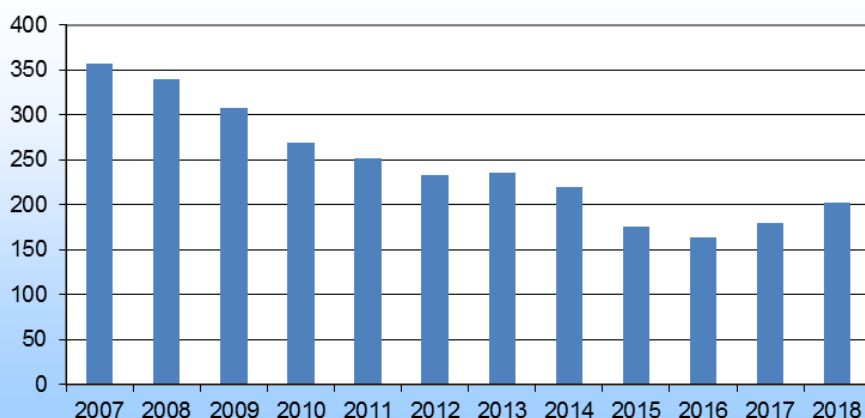
Figur 64. Utbetalningsärenden för tre blockbundna miljöstöd.

(2) Skyddszoner - antal ansökningar

(3) Ekologisk odling-antal ansökningar

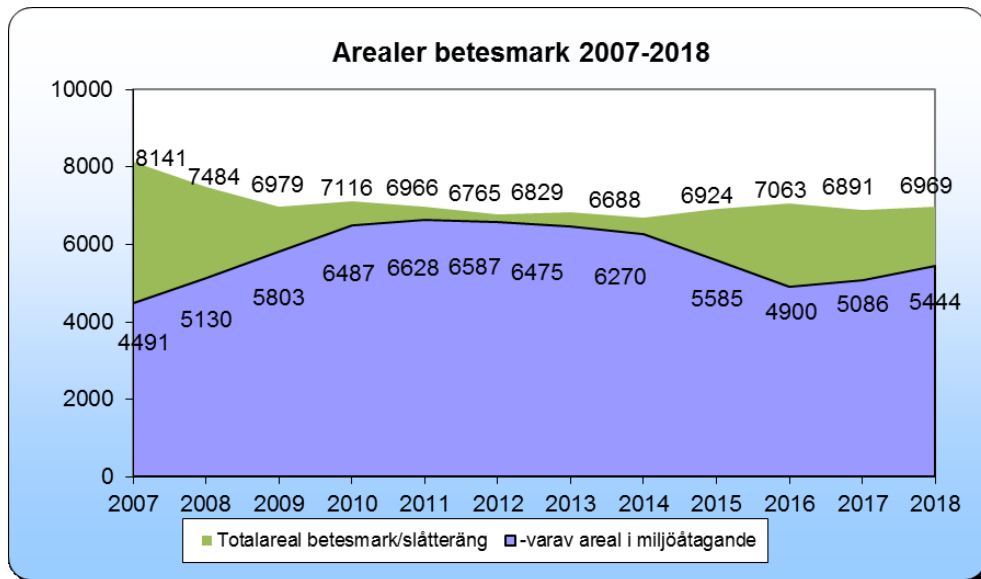

Arealer med miljöåtaganden

I figur 65 redovisas storleken/omfattningen av den totala betesmarksarealen (6 969 hektar 2018) i länet, samt arealen betesmark som ingår i ett miljöersättningsåtagande (5 444 hektar 2018).

I figuren kan man utläsa att den totala betesmarksarealen minskat med 1 172 hektar (=14%) mellan 2007-2018 vilket inte är positivt, då stora biologiska värden finns i betesmarker som sköts/betas. Andelen betesmark som är ansluten till ett miljöåtagande har varierat mellan åren och uppgår 2018 till 78% av den totala betesmarksarealen. År 2012 ingick nästan all (=97%) anmäld betesmark i ett miljöstödsåtagande. Nämnas bör att dataunderlaget för åren 2015-2018 baseras på ett annat sätt än för 2007-2014 då Jordbruksverkets datasystem gjordes om 2015, vilket innebär en kraftig försämring för möjligheten att få ut data ur datasystemen.

Figur 65. Arealer betesmark (med resp. utan miljöåtagande).

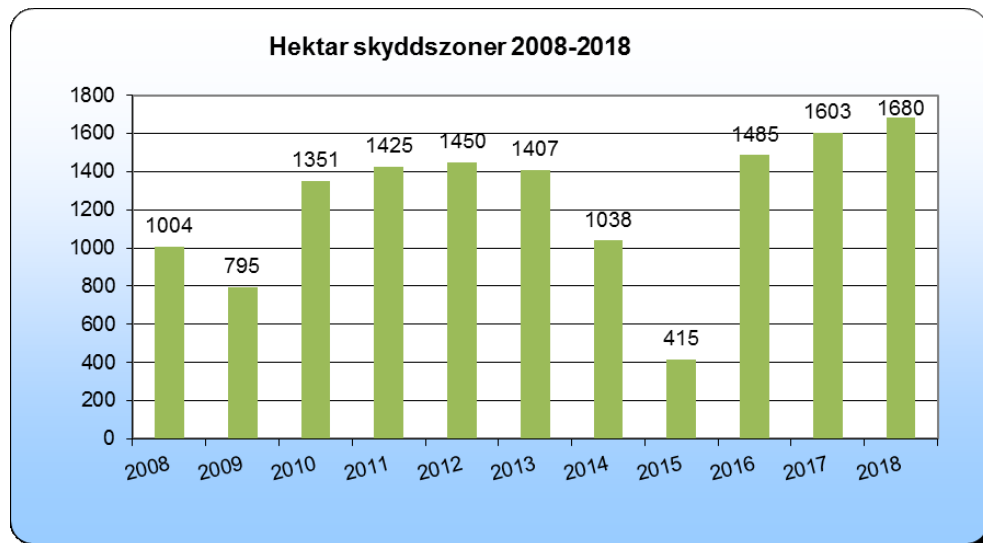
Inför varje år ansöker lantbrukare om stöd och ersättningar. De redovisar då vad de odlar på sina marker innevarande år. I figur 66 redovisas totala antalet hektar skyddszoner¹⁶ i dessa ansökningar mellan åren 2008–2018. Merparten av dessa arealer ingår även i ett miljöersättningsåtagande, men då statistiken är ytterst bristfällig för åren 2014–2018 redovisas detta inte.

Arealen skyddszoner har varierat med åren och det beror främst på utformningen på de EU-ersättningar som går att söka på marken. År 2010 höjdes till exempel ersättningsnivån tillbaka till 3 000 kr/ha efter att ha sänkts till 1 000 kr/ha ett par år tidigare. Denna höjning av ersättningsnivån gav genast utslag och anslutningsgraden ökade kraftigt. År 2015 var det inte möjligt att söka nya åtaganden för skyddszoner, och många lantbrukare lät då skyddszonen ligga kvar, men angav att man använde arealen som träda. Till 2016 infördes ersättningen för skyddszoner igen och samtidigt sänktes kraven på vilka vattendrag (bäckar, åar, diken) man kunde anlägga skyddszoner utefter.

Man kan utläsa ur diagrammet att arealen skyddszoner i länet tycks öka och 2018 anmäldes den högsta arealen någonsin.

¹⁶ En skyddszon får vara mellan 6–20 meter bred varvid antalet längdmeter skyddszon utefter vattendrag inte kan beräknas.

Figur 66. Areal skyddszoner.

Arealer och omfattning av den ekologiska produktionen redovisas mer i detalj i kapitel 7.

7 Ekologisk produktion

7.1 Utvecklingen av den ekologiska produktionen.

Med ekologisk produktion menas i detta sammanhang den produktion som är certifierad av en kontrollorganisation. Sen 2015 är det inte längre möjligt att ansöka om något av de två EU-ersättningarna för ekologisk produktion om man inte även är certifierad av ett oberoende kontrollorgan. För närvarande (2019) finns tre större aktörer som certifierar lantbrukarnas ekologiska produktion, dels KIWA Sverige (f.d. KRAV), SMAK Certifiering samt HS Certifiering. För närmare beskrivning av certifieringsregler hänvisas till Jordbruksverkets webbplats om ekologisk produktion.

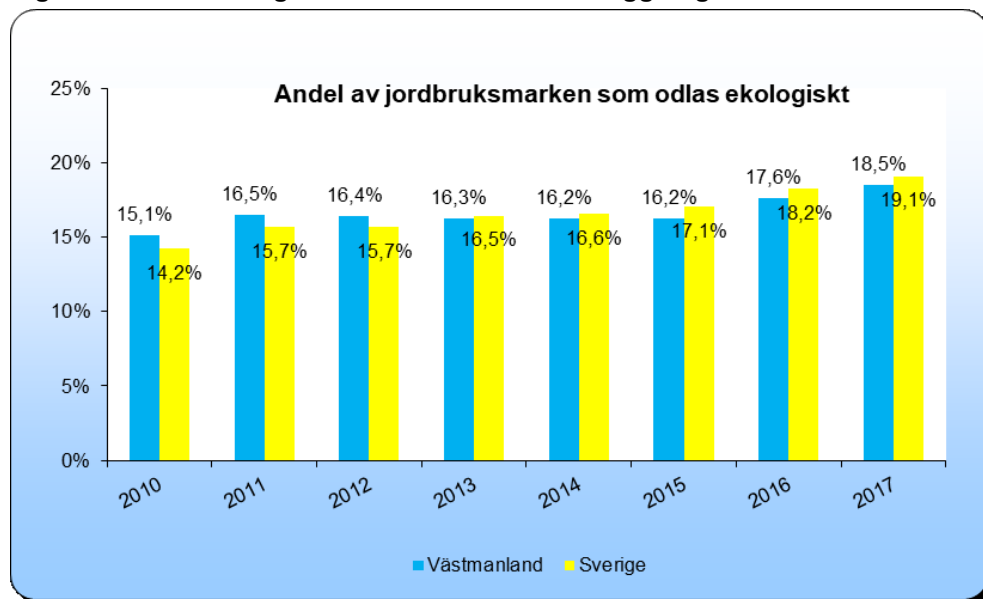
Den svenska regeringen har sedan 1996 satt upp ett flertal nationella mål vad gäller den ekologiska odlingens storlek. Den aktuella målsättningen 2019 återfinns i regeringens handlingsplan till livsmedelsstrategi från 2017 med ett nationellt inriktningsmål som säger att 30 procent av den svenska jordbruksmarken (= åker- samt betesmark) ska utgöras av certifierad ekologisk jordbruksmark år 2030. Tidigare ställda mål har uttryckt sig att 20 % av åkermarksodlingen ska vara omställd och certifierad i Sverige till utgången av 2013.

Statistik för den certifierade ekologiska produktionen hämtas i detta kapitel från jordbruksstatistiska meddelanden som i sin tur hämtar data från de olika certifieringsorganisationerna.

Den *ekologiskt certifierade jordbruksarealen* redovisas i figur 67, uttryckt som procent av den totala jordbruksarealen. Jordbruksarealen inkluderar som sagt både åkermark och betesmark som är antingen omställd eller ligger under omställning.

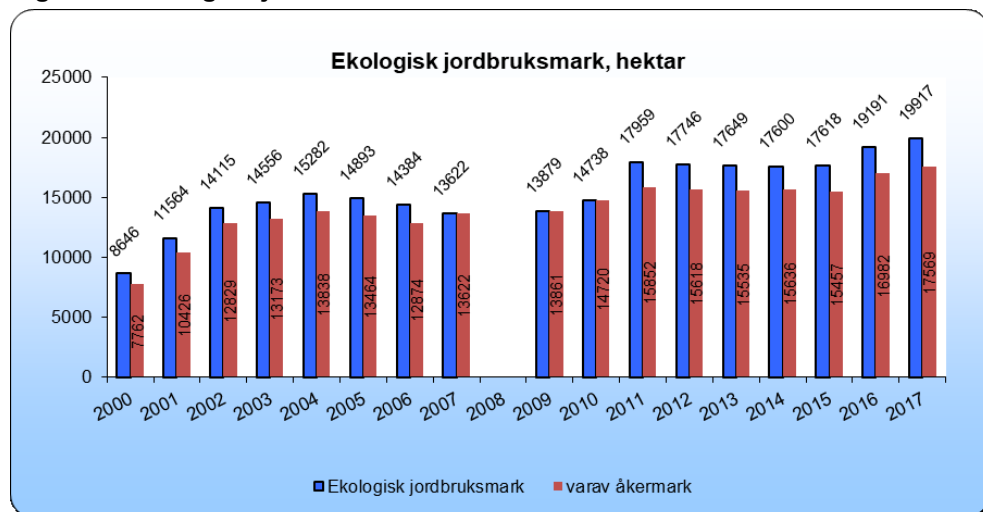
Anslutningen visar på en generellt positiv trend både för Sverige som helhet (gul stapel) och för Västmanland (blå stapel). För Västmanlands del uppgår odlingen till 18,5 % 2017 vilket är den högsta andelen någonsin. Andelen ansluten areal i länet är i paritet med genomsnittet för Sverige. Dock har ökningen sen 2010 varit måttlig och man kan befara att den nationella målsättningen på 30% ekologisk odling år 2030 kan vara svår att uppnå om inte ytterligare satsningar görs för att öka anslutningen.

Figur 67. Andel omlagd mark + mark under omläggning 2010–2017.

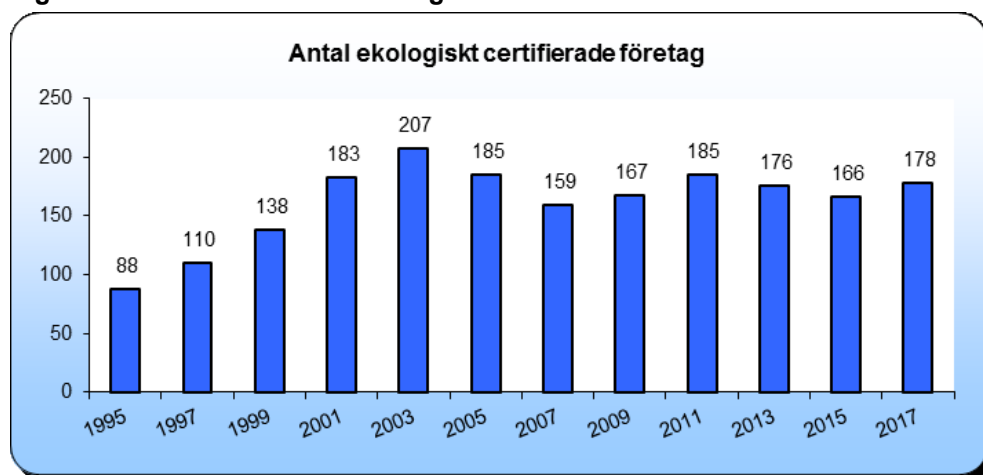
Den sammanlagda ekologiska jordbruks- respektive åkerarealen i länet redovisas i figur 68. Från 2009 har den certifierade ekologiska jordbruksarealen ökat med i genomsnitt 670 hektar årligen. Fortsätter denna trend kommer arealen år 2030 uppgå till cirka 28 000 hektar, vilket är ungefär 4 400 hektar mindre än den areal som behövs för att uppnå målet med 30% ekologisk jordbruksmark 2030.

Figur 68. Ekologisk jordbruksmark 2000–2017

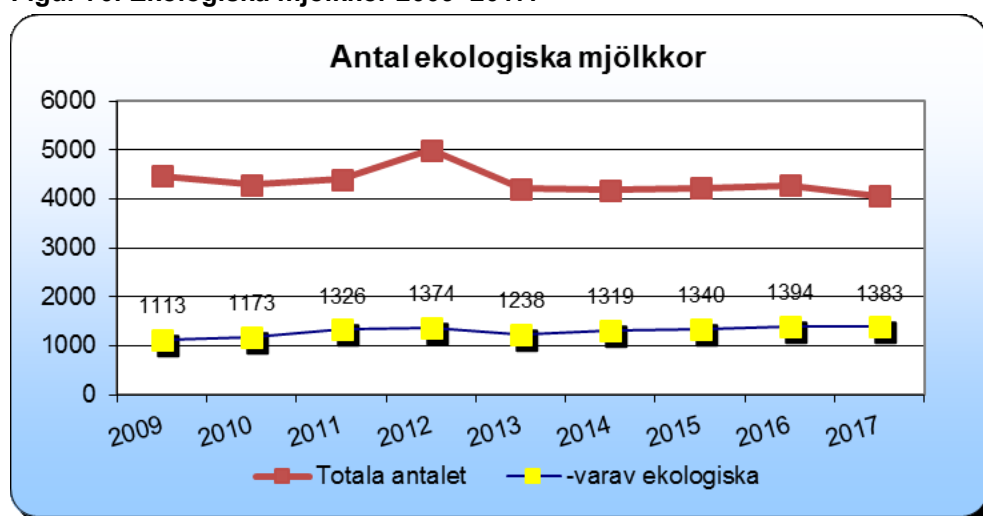
Antal företag som bedriver en certifierad ekologisk produktion framgår av figur 69. Antalet anslutna företag har varierat mellan åren runt 170–190 st., och uppgår år 2017 till 178. I Västmanland fanns år 2016 1608 företag, vilket innebär att cirka 11% av länets lantbruksföretag bedriver ekologisk odling på delar eller hela sitt företag.

Figur 69. Antal certifierade företag.

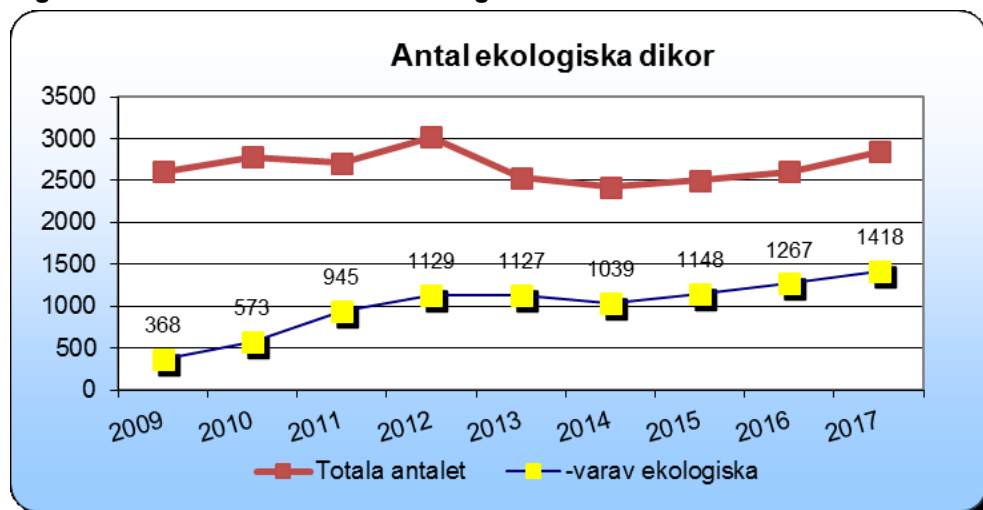
Antalet *ekologiskt hållna mjölkkor* i länet redovisas i figur 70 tillsammans med totalantalet mjölkkor i länet. Antalet ekologiska mjölkkor har ökat med 24% eller 270 djur sen 2009. Vid jämförelse med länets samtliga mjölkkor (konventionella + ekologiska) utgör de ekologiska 34%. Var tredje mjölkko i länet hålls således enligt ekologiska uppfödningsformer.

Figur 70. Ekologiska mjölkkor 2009–2017.

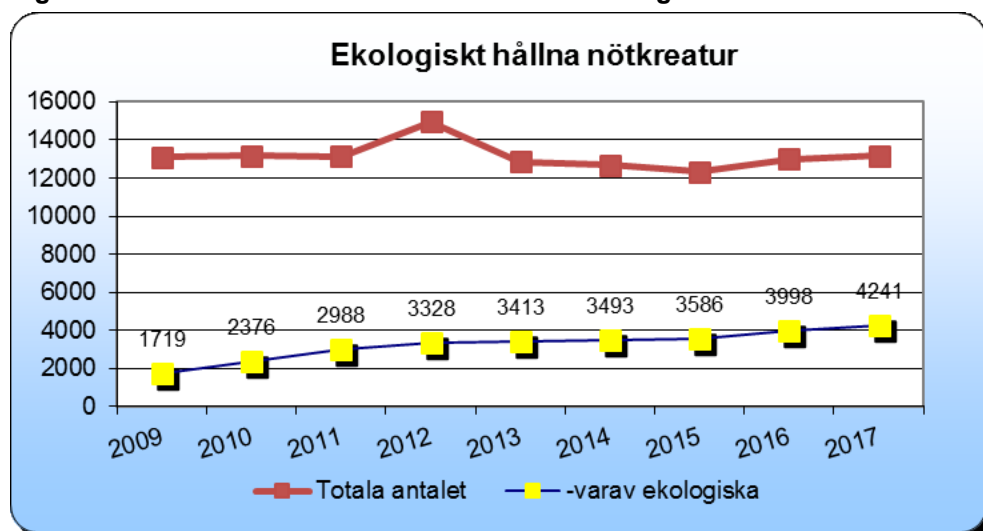
Antalet *ekologiskt hållna dikor* i länet redovisas i figur 71 tillsammans med totalantalet dikor i länet. Antalet ekologiska dikor har ökat med nästan 40% de senaste åren och uppgår 2017 till 1 418 djur. Vid jämförelse med länets samtliga dikor (konventionella + ekologiska) utgör de ekologiska 50%. Varannan diko i länet hålls således enligt ekologiska uppfödningsformer.

Figur 71. Totalantal dikor samt ekologiska dikor 2009–2017.

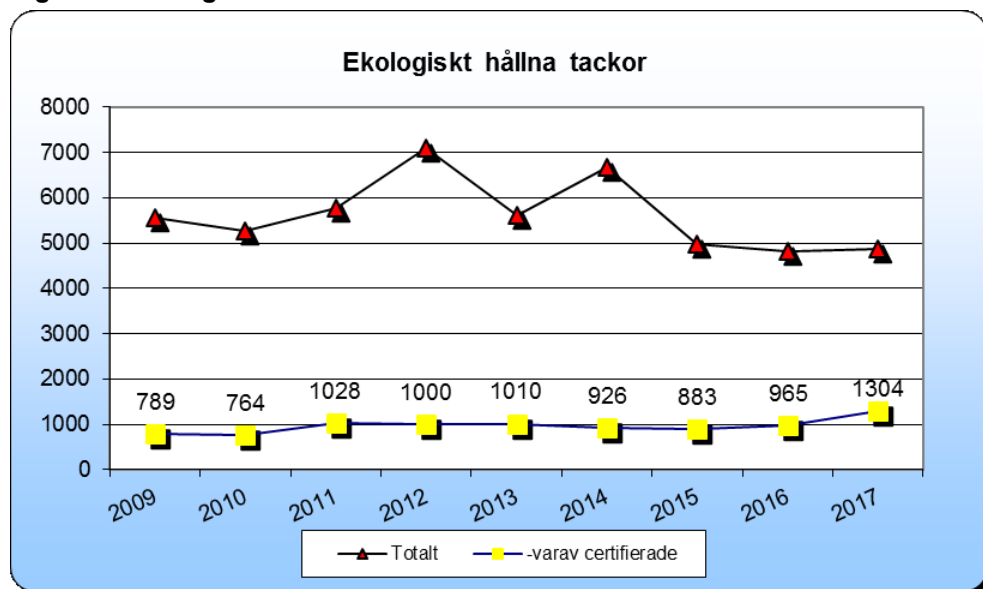
Växande nötkreatur redovisas från och med 2009 som antal kvigor, tjurar och stutar äldre än ett år respektive kalvar yngre än ett år. I figur 72 redovisas antalet ekologiskt hållna växande nötkreatur. Andelen som produceras ekologiskt i Västmanland ligger 2017 på 32% och har ökat i stort sett linjärt de senaste åren.

Figur 72. Totalantal växande nötkreatur samt ekologiska nötkreatur.

Antalet *ekologiska tackor* har ökat i antal från 789 djur 2009 till 1 304 år 2017 (figur 73). Uttryckt som andel av totalantalet tackor i länet utgör de ekologiska 40% år 2017.

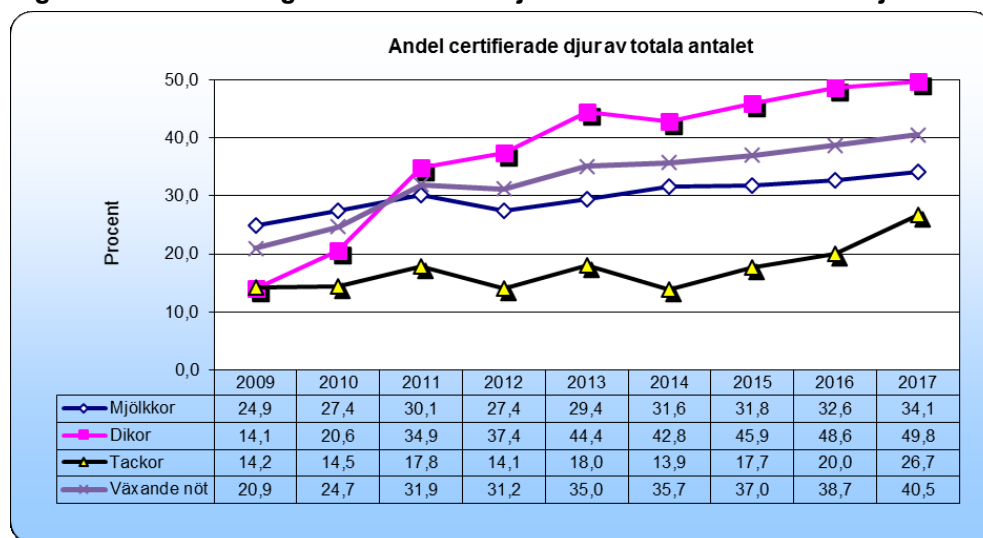
Figur 73. Ekologiska tackor 2009–2017.

Antalet *ekologiska suggor* uppgår till mellan 75–100 stycken och i stort sett hålls alla i en certifierad uppfödning. Antalet har varit i stort sett konstant under hela 2000-talet.

Intressantare än antalet ekologiskt uppfödda djur kan vara att studera *andelen ekologiska djur av totalantalet djur*, som redovisas i figur 74. Andelen certifierade suggor uppgår endast till knappt 1%.

Figur 74. Andel ekologiskt certifierade djur 2009–2017 av totalantal djur i länet.

Arealen *ekologiskt certifierad jordbruksareal i länets kommuner* redovisas i tabell 21 för åren 2009–2017. Där framgår även respektive kommuns andel av länets totala ekologiska areal 2017 samt hur stor andel av kommunens jordbruksmark som odlas ekologisk. Med jordbruksmark menas summan av åkerarealen och betesmarksarealen i kommunen.

Den mesta (75%) av länets certifierade jordbruksareal finns således i Västerås, Sala eller Köpings kommun.

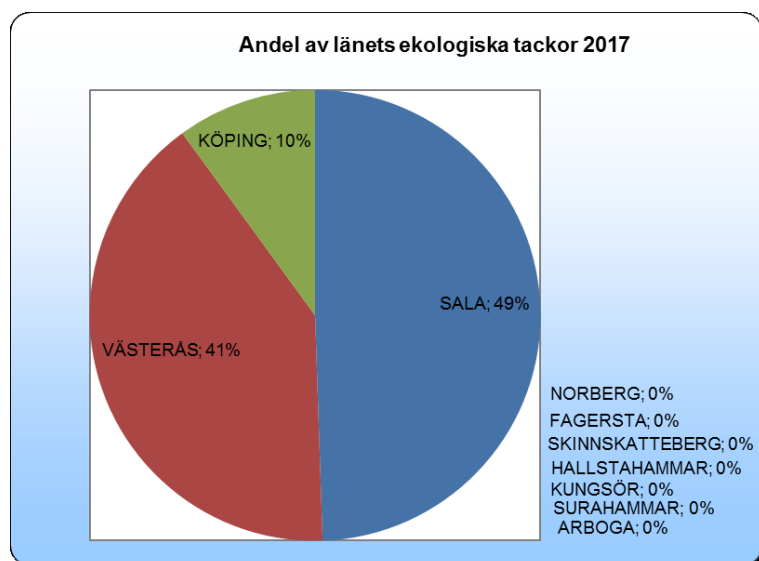
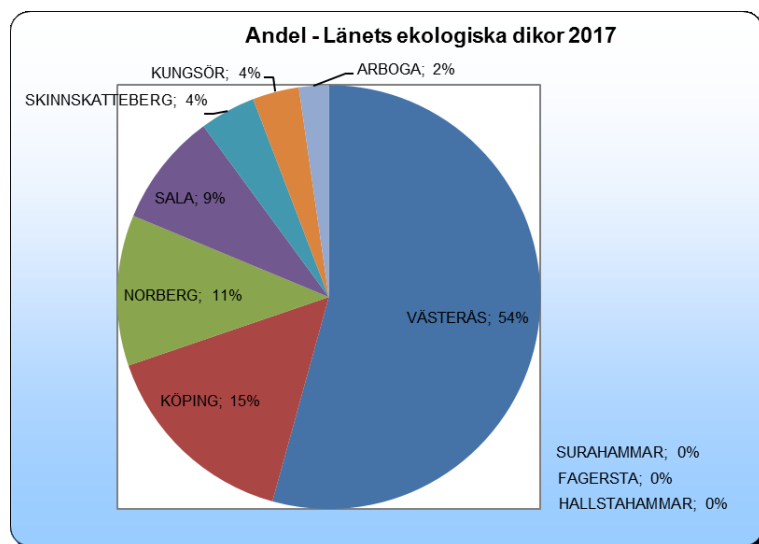
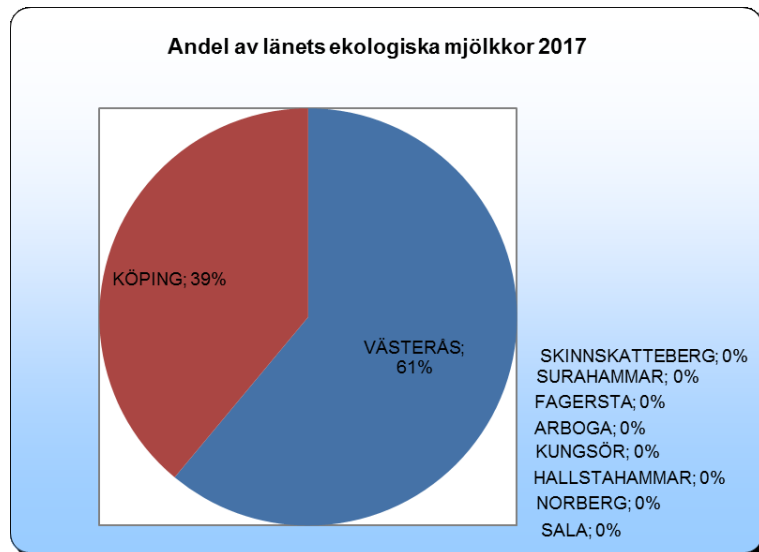
Sett till hur stor andel av respektive kommuns jordbruksareal som odlas med certifierat ekologiska metoder 2017 ser man att Surahammar har den högsta andelen med 40%. I Hallstahammar odlas endast 3% av kommunens jordbruksareal med certifierat ekologiska metoder 2017

Tabell 21. Ekologiskt certifierad areal.

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	Andel 2017 av:	
										länets totala EKO-areal	kommunens jordbruksareal
SKINNSKATTEBERG	231	281	372	305	426	464	492	423	495	2%	18%
SURAHAMMAR	271	277	299	479	292	757	842	868	889	4%	40%
KUNGSÖR	1107	1253	1282	1335	1374	1516	1508	1598	1946	10%	23%
HALLSTAHAMMAR	154	194	181	210	242	240	21	100	150	1%	3%
NORBERG	178	398	394	406	338	384	472	423	408	2%	24%
VÄSTERÅS	5236	5290	6023	5496	6151	5662	5941	6542	6528	33%	20%
SALA	4907	5051	5210	5224	4702	4896	4280	4806	5052	25%	17%
FAGERSTA	0	0	0	0	0	21	53	73	72	0%	7%
KÖPING	3270	3351	3451	3689	3506	3089	3439	3561	3453	17%	21%
ARBOGA	303	470	747	601	621	571	570	796	925	5%	12%

Till stor del är även de ekologiska djuren fördelade på ett fåtal kommuner i länet. I figur 75 redovisas fördelningen av de *ekologiskt producerade djuren i länets kommuner 2017*. I diagrammen ser man att samtliga ekologiska mjölkkor finns i Västerås samt Köpings kommuner. För dikorna är spridningen något större mellan kommunerna och de ekologiska fåren finns i Sala, Västerås och Köping.

Figur 75. Fördelning på kommunnivå av ekologiska djur i Västmanland 2017

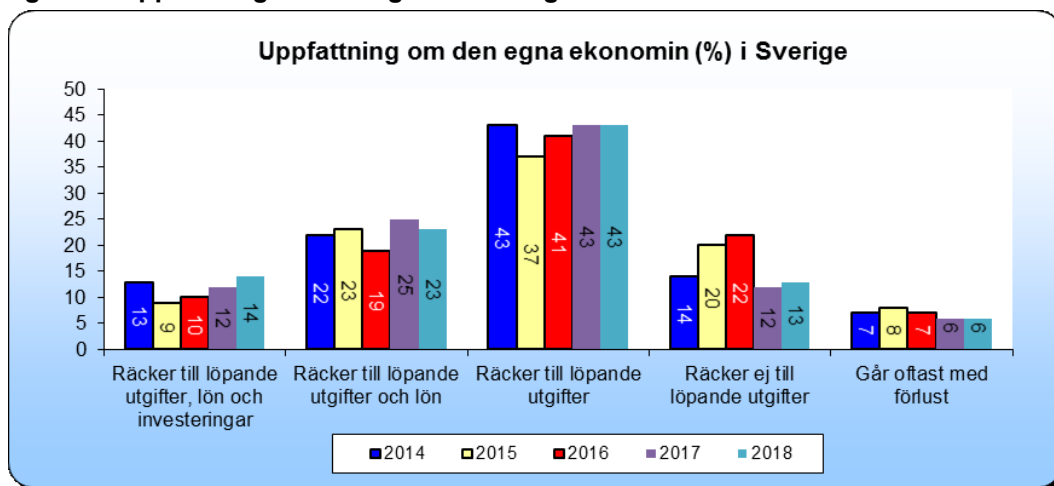
8 Så tycker lantbrukarna om lönsamheten

LRF har årligen, sen 1987, gjort undersökningar över lantbrukarnas uppfattning om det aktuella läget inom lantbruket. De har redovisat resultatet i rapporten Lantbruksbarometern. Man har till exempel frågat lantbrukarna om deras internetanvändning, hur man trivs med sitt jobb och hur de upplever att deras lönsamhet är. Fram till 2011 redovisades uppgifter för varje län, men från och med 2012 redovisas data regionvis. Västmanland (U-län) ingår i region 1 tillsammans med Uppsala (C-län) och Stockholms län (AB-län) och det är dessa data som redovisas.

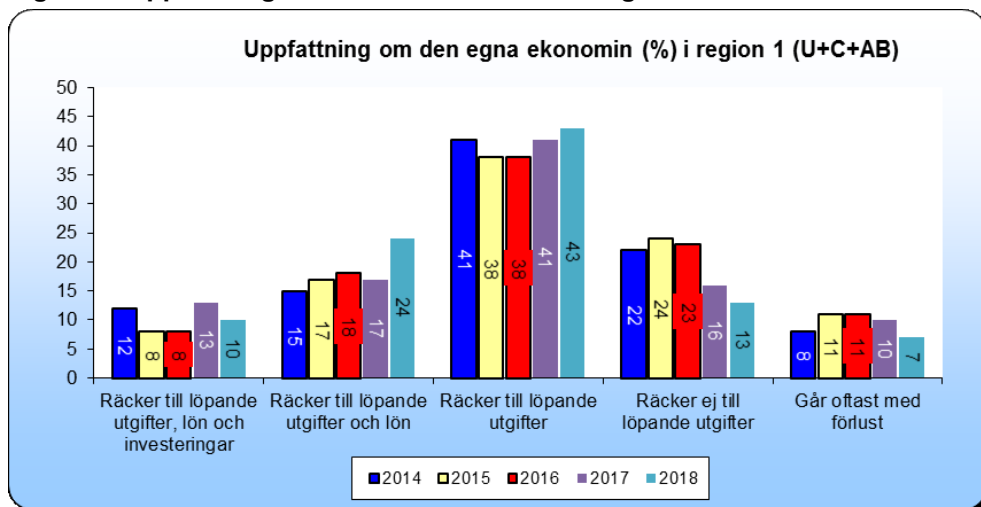
Figurerna nedan visar hur lantbrukare ser på sin egen ekonomi under åren 2014–2018, dels i Sverige (figur 74) och dels i Västmanlands region (figur 77). Vid jämförelse mellan tabellerna verkar lantbrukare i region 1 vara något mer försiktiga/pessimistiska i sin uppfattning om hur långt pengarna räcker.

Under 2018 ansåg t.ex. 34 % (10+24) (tabell 77) av länets lantbrukare att intäkterna åtminstone räcker till löpande utgifter och lön vilket kan jämföras mot riksgenomsnittet på 37 % (figur 76). Nästan två av tre (63 %) lantbrukare i Västmanland anser 2018 att lönsamheten i produktionen inte räcker till att ta ut någon lön alls. För Sverige är motsvarande andel likadan, 62 %.

Figur 76. Uppfattningen i Sverige om den egna ekonomin.

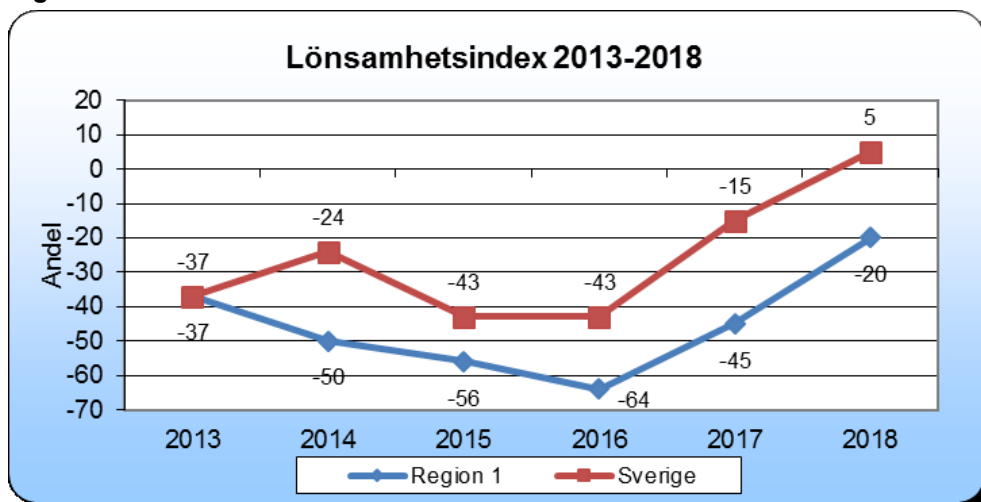
Figur 77. Uppfattningen i Västmanland om den egna ekonomin.

Kan man säga något om det tycks bli bättre eller sämre ekonomiskt sett? Varje år beräknar Lantbruksbarometern ut ett så kallat lönsamhetsindex. Detta index är beräknat som skillnaden (differensen) mellan andelen som svarat ”mycket god” eller ”ganska god” och andelen som svarat ”ganska dålig” eller ”mycket dålig” på frågan ”Bedömer du att lönsamheten idag är ...”. Ett negativt värde innebär att fler lantbrukare har en negativ uppfattning om den egna lönsamheten än de som är positivt inställda.

I figur 78 redovisas *lönsamhetsindexet* för åren 2013–2018. Man kan se att lantbrukare i region 1 (=Västmanland, Uppsala & Stockholms län) har lägre siffror än för genomsnittet i Sverige, vilket innebär att de i högre grad upplever sin ekonomi mer negativt än för genomsnittet i Sverige. De senaste två åren verkar dock upplevelsen av den egna lönsamheten ha ökat. Tyvärr kan skördeåret 2018 med sin långvariga torka innebära att lönsamheten på nytt sjunker, vilket syns först i nästa års undersökning.

Figur 78. Lönsamhetsindex 2013–2018

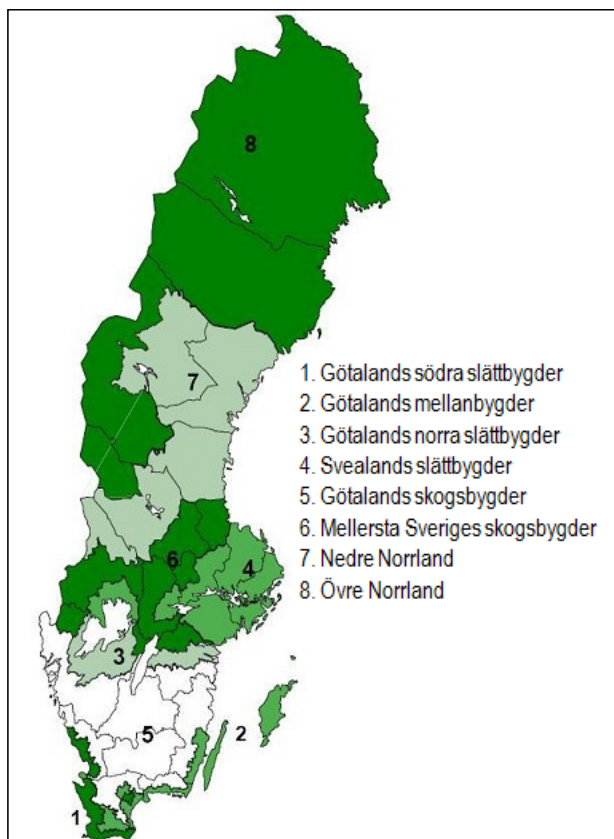

9 Jordbrukets ekonomi

9.1 Allmänt

Statistiken i detta kapitel redovisas enbart på landsnivå samt för landets skörderegioner (se karta nedan) och finns inte redovisad/nedbruten på respektive län. Trots det kan det vara av intresse att redovisa lantbrukets ekonomiska förutsättningar som gäller likväl för de västmanländska lantbrukarna.

Västmanland ligger som synes i två skörderegioner. Den nordvästra delen (Norberg, Fagersta, Skinnskattebergs och Surahammars kommun) ligger i Mellersta Sveriges skogsbygder, medan övriga kommuner återfinns i Svealands slättbygder.

För att beskriva lantbrukets ekonomi kan man använda ett flertal variabler som på olika sätt belyser de ekonomiska förutsättningar som gäller inom lantbruket. T.ex. kan utvecklingen av arrendepriiser, pris på åkermark, intäkter för försålda varor, kostnader för produktionsmedel, bokslutsresultat etc. etc. användas.

I detta kapitel redovisas ett urval av dessa. De som kommer nämnas är:

- Arrendepris på åkermark.
- Pris på åkermark vid köp.
- Prisindex för produktionsmedel (PM-index)
- Avräkningsindex (A-index)

9.2 Arrendepreis på åkermark.

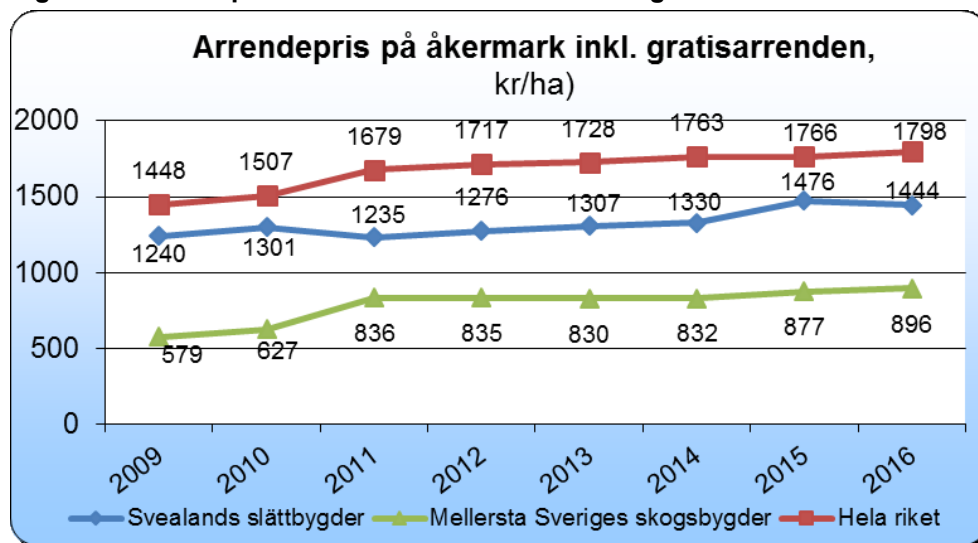
I tabell 22 redovisas genomsnittliga arrendepreiser 2016 för Sveriges skörderegioner. Generellt gäller att arrendepreiserna är lägre i norra Sverige och stiger ju längre söderut man kommer. Avgörande för prissättningen är som vanligt tillgång och efterfrågan. För Västmanlands del ses en tydlig skillnad vad gäller arrendepreiserna mellan de nordvästra delarna (Mellersta Sveriges skogsbygder) och de sydligare delarna (Svealands slättbygder). Genomsnittsarrendet för länets två regioner ligger på ungefär 900 kr respektive 1 450 kr för ett hektar åkermark. Oavsett region ligger arrendepreiserna för länet i genomsnitt lägre än det genomsnittliga arrendet för Sverige (=1 798 kr).

Tabell 22. Arrendepreis på åkermark 2016, kr/ha

	Genomsnittligt pris per hektar	Andel av genomsnitt i	
		Sverige	Medelfel, %
Götalands södra slättbygder	4231	235%	10
Götalands mellanbygder	2536	141%	14
Götalands norra slättbygder	2272	126%	7
Götalands skogsbygder	1022	57%	21
Svealands slättbygder	1444	80%	5
Mellersta Sveriges skogsbygder	896	50%	23
Nedre Norrland	..		..
Övre Norrland	..		..
Hela riket	1798		6

Utvecklingen av arrendepriset redovisas i figur 79. Sen 2009 har arrendepriset för ett hektar åkermark ökat med cirka 16% i Svealands slättbygder och med hela 55% i Mellersta Sveriges skogsbygder men då från en mycket lägre nivå.

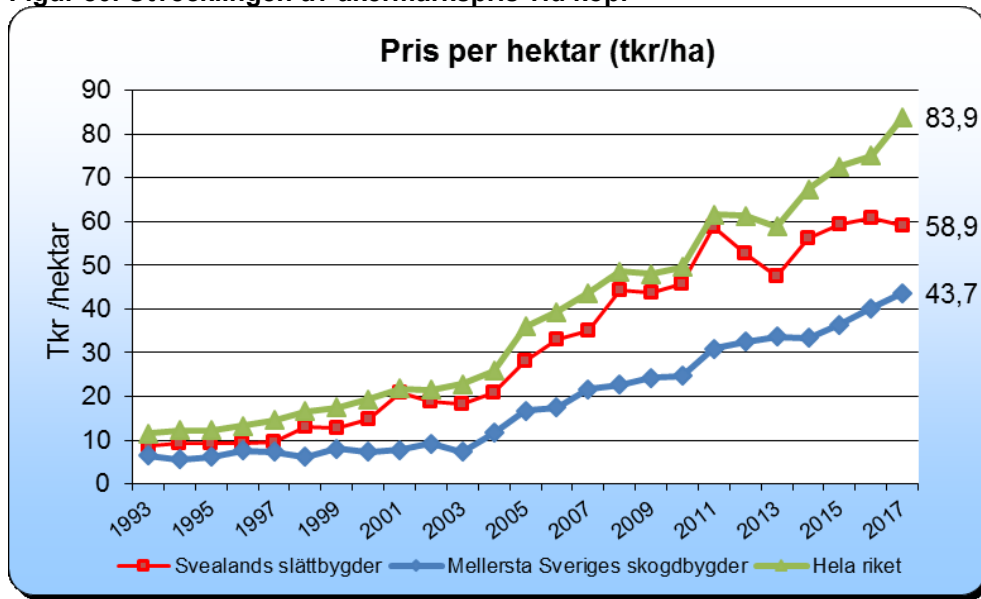
Figur 79. Arrendepreis i Västmanlands två skörderegioner

9.3 Pris på åkermark vid köp.

I figur 80 redovisas vad det kostar, i genomsnitt, att köpa ett hektar åkermark dels i länets två regioner och dels som ett genomsnitt i Sverige. Liksom för arrendepriiset ligger länets norra delar på en lägre nivå än de södra/östra delarna. Det genomsnittliga hektarpriset 2017 i Sverige har ökat till cirka 84 000 kr. I Svealands slättbygder ligger genomsnittspriset på cirka 59 000 kr medan priset i Mellersta Sveriges skogsbygder uppgår till knappt 44 000 kr per hektar. Ökningen i regionerna de senaste 10 åren uppgår till 70 % resp. 100 %.

Figur 80. Utvecklingen av åkermarkspris vid köp.

9.4 Lantbrukets kostnader för produktionsmedel (PM-index¹⁷)

Sedan år 1970 har prisutvecklingen i Sverige på jordbruks- och livsmedelsområdet följts genom redovisning av ett system av indexserier (PM-index respektive A-index). Under prisregleringsperioderna fram till och med 1990 utgjorde detta indexsystem ett viktigt underlag vid prisöverläggningarna.

Prisuppgifter samlas månadsvis in från ett stort antal uppgiftslämnare, oftast via e-postenkäter. Uppgiftslämnarna är vanligen olika för olika produkter och väljs ut på ett sådant sätt att få uppgiftslämnare täcker en stor del av marknaden. Månadspriser och månadstalen (*redovisas inte i denna rapport*) baseras vanligen på priset den femtonde varje månad eller på genomsnittliga priser under månaden. Årsmedeltal (*som redovisas i denna rapport*) beräknas som vägda medelvärden av månadstalen för avräkningspriser och som ovägda aritmetiska medelvärden av månadstalen för produktionskostnader (PM-index). Indexalen ska i princip visa prisutvecklingen

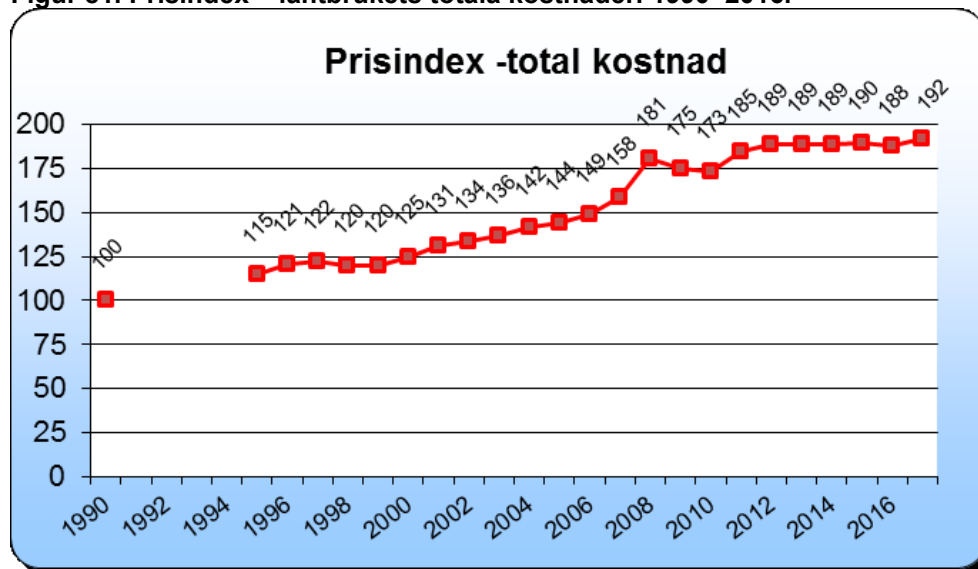
¹⁷ Produktionsmedelsprisindex (PM-index) avser att visa prisutvecklingen på de produktionsmedel som används i jordbruket. Denna indexserie är jämförbar med det Input Price Index, som Eurostat publicerar för alla EU-länder.

vid oförändrad kvalitet på de varor som prismäts. Höjda priser till följd av förbättrad varukvalitet ska ej påverka indexet. Index redovisas exklusive mervärdesskatt och ska spegla det pris som jordbrukaren möter vid dennes inköp. För mer information om hur PM-index samt A-index beräknas kontaktas Jordbruksverkets statistikenhet samt SCB.

I kapitel 9.4 samt 9.5 redovisas hur olika kostnadsposter respektive intäktsposter som återfinns i ett lantbruk har utvecklats i ett historiskt perspektiv och täcker utvecklingen de senaste 27 åren (1990–2017). De olika värdena gäller för Sverige som helhet och inte för någon region eller län.

I figur 81 redovisas *utvecklingen av lantbrukets totala kostnader* med 1990 som startår (*pris-index = 100*). Figuren ska utläsas som att en inköpt artikel som år 1990 kostade t.ex. 100 kr kostar 27 år senare 192 kr (år 2017). Kostnadsökningen är således 92% ($192 / 100$).

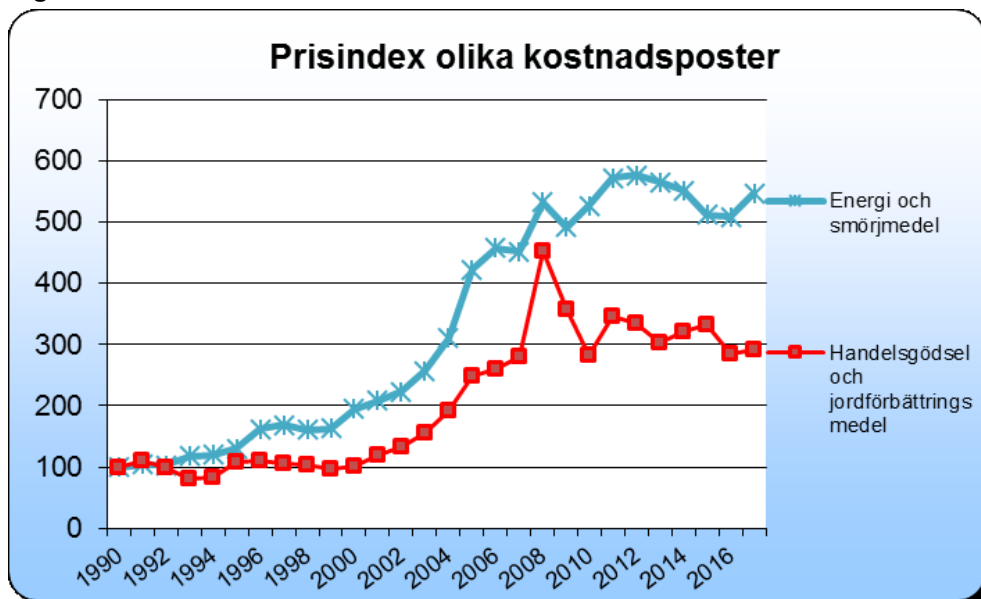
Figur 81. Prisindex – lantbrukets totala kostnader. 1990–2016.

Kanske intressantare än att studera sammanslagna kostnader, som i figur 81, är att studera hur de olika enskilda kostnadsposterna förändrats med tiden.

I figur 82 redovisas förändringen för dels energi och smörjmedel (t.ex. diesel, olja, fetter) och dels handelsgödsel/jordförbättringsmedel. Inom dessa två kategorier har kostnadsökningen varit stor de senaste åren. Energi/smörjmedel har sedan 2000 ökat uppåt 180 % och för handelsgödsel 190 %. Till viss del återbetalas kostnader (cirka 20 %) för diesel i form av återbetalning av skatt retroaktivt.

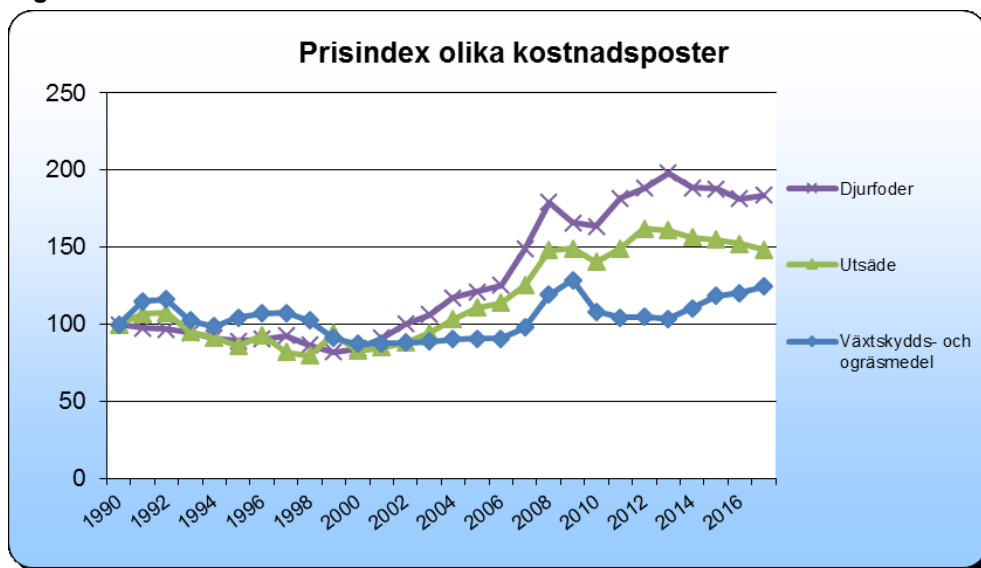
Figur 82. Prisindex för ett urval kostnader inom lantbruket.

I figur 83 redovisas liksom i figur 80 utvecklingen av djurfoder, utsäde samt växtskyddsmedel men i annan skala. Här har kostnadsökningen varit lite lägre men för inköpt djurfoder har ändå en ökning på 84 % skett. Växtskyddsmedel har under lång tid legat på en nivå strax över/under prisindexet 100 från 1990, och ligger 2017 på index 125, vilket innebär att dessa inköpsvaror är 25% dyrare än 1990.

För utsäde har kostnader ökat med 49% sen 1990. Runt 2006–2008 steg dessa insatsvaror rejält och har stannat på denna nivå.

Figur 83. Prisindex för ett urval kostnader.

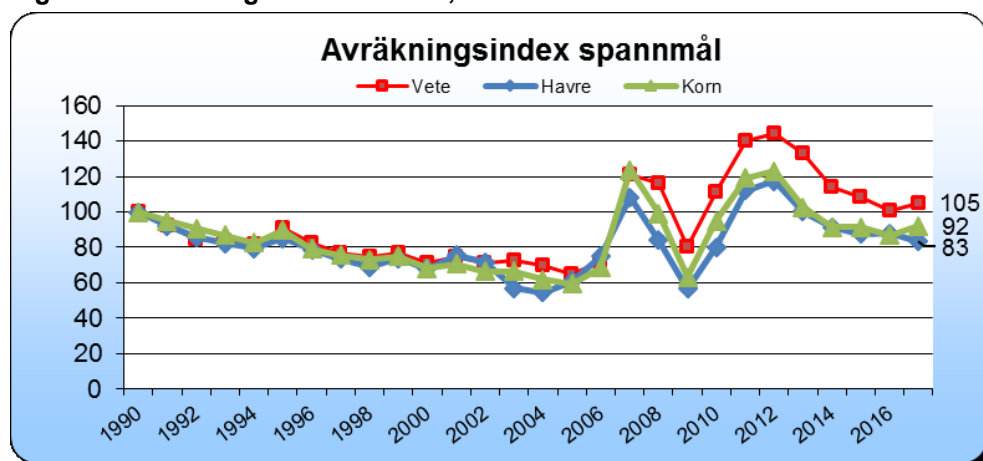

9.5 Avräkningsindex (A-index)

Avräkningsprisindex (A-index) avser att visa utvecklingen av avräkningspriser för jordbruksprodukter. A-index är en prisindexserie, varför det inte ingår för producenterna inkomsthöjande ersättningar, såsom direktbidrag i form av arealersättningar, djurbidrag eller gårdsstöd. Denna indexserie är jämförbar med det Output Price Index, som Eurostat publicerar för alla EU-länder.

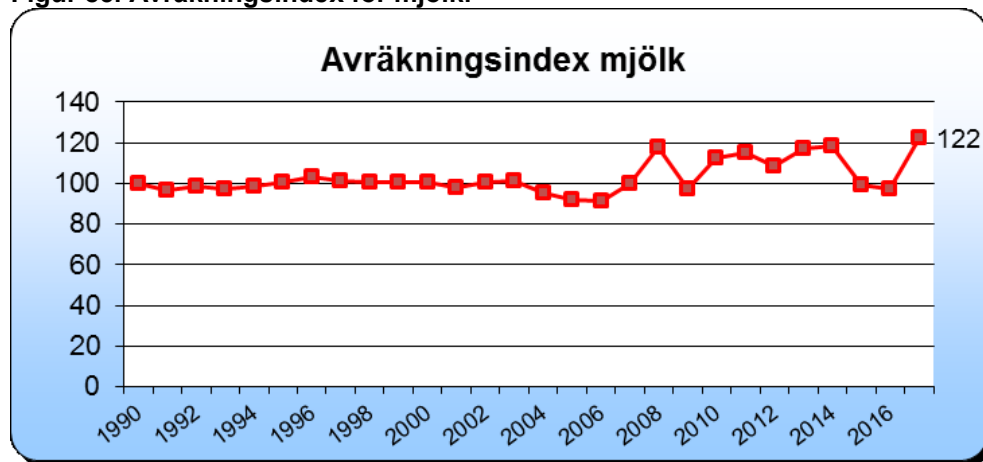
Priserna i indexberäkningarna skall i princip avse pris vid gård. I följande fem diagram (figur 84–87) redovisas hur lantbrukarens avräkningspris varierat de senaste 27 åren (1990–2017) för ett par större jordbruksprodukter. För spannmål (figur 82) syns tydligt att avräkningspriserna inte ökat utan snarare minskat under hela 90-talet och långt in på 2000-talet. Först 2007 steg avräkningsindex tillfälligt över nivån från 1990, för att något år därefter återigen ligga under basnivån 100. Ytterligare prisökning skedde 2010 men sen 2012 har A-indexet minskat och ligger 2017 till och med under det pris man fick 27 år sedan för havre och korn.

Figur 84. Avräkningsindex för vete, korn och havre.

I figur 85 redovisas avräkningsindexet för mjölk, som under hela 90-talet och långt in på 2000-talet legat i stort sett still. År 2017 var indexet 122.

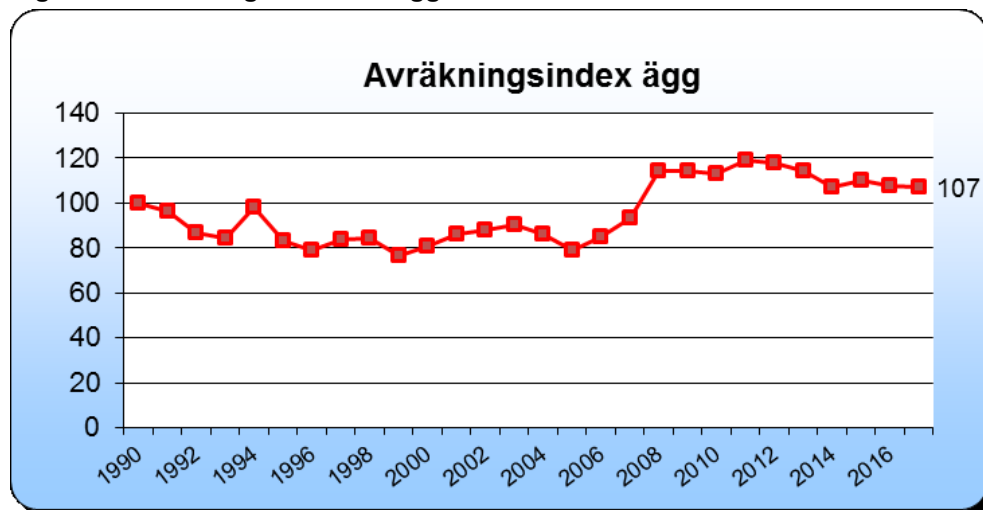
Figur 85. Avräkningsindex för mjölk.

Liksom för spannmål har äggpriset till producenterna legat under 1990-års prisnivå (index=100) fram till 2008. Därefter skedde en viss ökning till nivåer kring index 120, men har sjunkit de senaste åren till ett avräkningsindex till 107 (2017)

Avräkningspriset för oljeväxter (figur 87) har stigit den senaste 10-årsperioden efter att ha legat på ett index under 100 åren 1991–2007.

Figur 86. Avräkningsindex för ägg.

Figur 87. Avräkningsindex för oljeväxter.

10 Historisk statistik

I samband med produktionen av boken ”Jordbruket i siffror åren 1866–2007” sammanställde Jordbruksverket betydande mängder historisk statistik som sedan överfördes till digital form. Om man är intresserad av statistik i allmänhet och jordbruk i synnerhet är boken *Jordbruket i siffror* ett måste på kaffebordet.

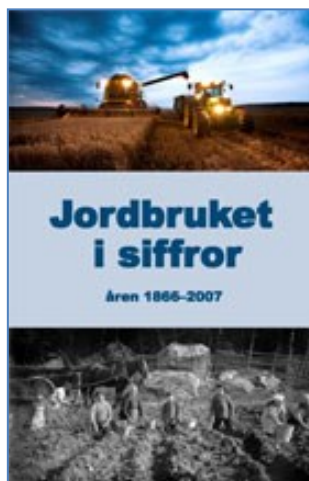
I bilaga 1 presenteras en del av denna statistik för att ge en kort historisk bakgrund och ge läsaren ett längre tidsperspektiv för några av de statistikområden som behandlats i tidigare kapitlen i denna rapport. Statistiken redovisas nedbruten ända ner på sockennivå för häranden i Västmanland för åren 1886, 1907 och 1932.

Statistiken finns även tillgänglig på Jordbruksverkets statistikdatabas i anslutning till Jordbruksverkets webbplats (www.jordbruksverket.se).

Jordbruket i siffror är en statistisk publikation som producerats i samarbete mellan Jordbruksverket och Statistiska Centralbyrån. Den innehåller en sammanställning av jordbruksstatistik som i huvudsak spänner över perioden 1866–2007. Boken utkom i maj 2011 och omfattar cirka 200 sidor.

Jordbruket i siffror innehåller även en tabellbilaga på cirka 470 sidor med data ner till länsnivå. Målet med arbetet är att producera en intressant och överskådlig beskrivning av utvecklingen i det svenska jordbruket sedan slutet av 1800-talet. Här kan alla intresserade hitta faktaunderlag till artiklar och arbeten eller bara förkovra sig i statistikens numerära beskrivning av den historiska utvecklingen.

Boken är illustrerad med olika typer av diagram samt bilder från både dåtidens och nutidens jordbruk.

11 Diagram- och tabellförteckning

Figur 1. Utvecklingen av antal företag i länet.	7
Figur 2. Antal jordbruksföretag per kommun 1996 och 2016	9
Figur 3. Procentuell minskning av antal jordbruksföretag senaste 20 åren.	9
Figur 4. Andelen företag efter areal åkermark 2016.	10
Figur 5. Andel företag med kombinationsverksamhet.	12
Figur 6. Antal företag med kombinationsverksamhet	12
Figur 7. Utvecklingen (1970–2016) av företagarkategorier, %	14
Figur 8. Brukningsformens utveckling 1961–2016.	14
Figur 9. Jordbruksmark 2017	15
Figur 10. Åkerarealens fördelning i Västmanland 2017	16
Figur 11. Total åkerareal (inkl. salix) i länet 1927–2017	17
Figur 12. Genomsnittlig åkerareal per företag i tioårsintervaller.	19
Figur 13. Genomsnittlig åkerareal per företag 2016.	19
Figur 14. Jordbrukens medelareal per kommun 2016	20
Figur 15. Andel lantbrukare som uppnått 65 år.	22
Figur 16. Jordbruksföretagarnas genomsnittliga ålder.	22
Figur 17. Andel kvinnliga företagare i enskild firma.	23
Figur 18. Odlade grödor 2018 i Västmanland	25
Figur 19. Odlade spannmålsarealer 2008–2018.	25
Figur 20. Andel spannmålsareal av total åkerareal 1961–2018.	26
Figur 21. Andel träda av totalarealen.	26
Figur 22. Areal baljväxter 2008–2018	27
Figur 23. Areal energiskog 2008–2018.	27
Figur 24. Åkerarealens användning 2018.	29
Figur 25. Normskördarnas utveckling 1970–2017. ³	31
Figur 26. Normskördar 2017.	32
Figur 27. Normalskördar i länet per skördeområde.	32
Figur 28. Hektarskörd i Västmanland i 5-årsintervaller	33
Figur 29. Hektarskördar 2017	33
Figur 30. Totaltillförsel växtnäringsämnen.	34
Figur 31. Kvävetillförsel per hektar åker.	34
Figur 32. Totalantal företag med trädgårdsodling.	36
Figur 33. Arealer trädgårdsodling (ej frukt, bär eller köksväxter) i växthus.	36
Figur 34. Antal företag med växthusodling.	37
Figur 35. Arealer trädgårdsodling på friland.	37
Figur 36. Antal mjölkkor 1927–2018 samt 2010–2018.	39
Figur 37. Antal kor för kalvuppfödning 1961–2018.	40
Figur 38. Antal ungdjur 1961–2018.	41
Figur 39. Antal får 1965–2018	41

Figur 40. Höns 1927–2018.	42
Figur 41. Antal suggor 1961–2018.	43
Figur 42. Antal suggor 2008–2018	43
Figur 43. Antal svin 1980–2018.	44
Figur 44. Djurenheter per 100 hektar.	45
Figur 45. Djurtäthet i Västmanland och Sverige 1965–2018.	46
Figur 46. Antal mjölkföretag 1970–2018.	48
Figur 47. Antalet företag med kor för kalvuppfödning.	48
Figur 48. Antal företag med får 1970–2018.	49
Figur 49. Antal företag med svin 1970–2006.	49
Figur 50. Antal företag med höns 1970–2018.	50
Figur 51. Inkomna förprövningsärenden 1999–2017.	50
Figur 52. Inkomna förprövningsärenden i Västmanland och två grannlän.	51
Figur 53. Förprovningar per djurslag.	51
Figur 54. Uppskattat antal bigårdar 2017	52
Figur 55. Uppskattat antal bisamhällen 2017	52
Figur 56. Antal bisamhällen per 100 hektar jordbruksmark	52
Figur 57. Antal sysselsatta i jordbruket 1960–2005	54
Figur 58. Antal sysselsatta kvinnor och män i jordbruket.	54
Figur 59. Förvärvsarbete 1960–2015, %.	56
Figur 60. Förvärvsarbete 1975–2015 i jordbruket, %.	56
Figur 61. Utbetalda ersättningar 1995–2018.	59
Figur 62. Utbetalda djurersättningar 1995–2018.	60
Figur 63. Utbetalda miljöersättningar 1995–2018.	60
Figur 64. Utbetalningsärenden för tre blockbundna miljöstödd.	61
Figur 65. Arealer betesmark (med resp. utan miljöåtagande).	63
Figur 66. Areal skyddszoner.	64
Figur 67. Andel omlagd mark + mark under omläggning 2010–2017.	66
Figur 68. Ekologisk jordbruksmark 2000–2017	66
Figur 69. Antal certifierade företag.	67
Figur 70. Ekologiska mjölkkor 2009–2017.	67
Figur 71. Totalantal dikor samt ekologiska dikor 2009–2017.	68
Figur 72. Totalantal växande nötkreatur samt ekologiska nötkreatur.	68
Figur 73. Ekologiska tackor 2009–2017.	69
Figur 74. Andel ekologiskt certifierade djur 2009–2017 av totalantal djur i länet.	69
Figur 75. Fördelning på kommunnivå av ekologiska djur i Västmanland 2017	71
Figur 76. Uppfattningen i Sverige om den egna ekonomin.	72
Figur 77. Uppfattningen i Västmanland om den egna ekonomin.	73
Figur 78. Lönsamhetsindex 2013–2018	73
Figur 79. Arrendepreis i Västmanlands två skörderegioner	75
Figur 80. Utvecklingen av åkermarkspris vid köp.	76

Figur 81. Prisindex – lantbrukets totala kostnader. 1990–2016.	77
Figur 82. Prisindex för ett urval kostnader inom lantbruket.	78
Figur 83. Prisindex för ett urval kostnader.	78
Figur 84. Avräkningsindex för vete, korn och havre.	79
Figur 85. Avräkningsindex för mjölk.	79
Figur 86. Avräkningsindex för ägg.	80
Figur 87. Avräkningsindex för oljeväxter.	80

Tabell 1. Antal företag efter storleksgrupp	8
Tabell 2. Fördelning av företag efter storleksgrupp, %	8
Tabell 3. Företag med olika produktionsgrenar	11
Tabell 4. Antal företag efter företagarkategori¹	13
Tabell 5. Antal företag efter bruksform.	15
Tabell 6. Genomsnittlig åkerareal per företag	18
Tabell 7. Lantbrukarnas åldersfördelning (i antal och i procent) 1960–2016.	21
Tabell 8. Kvinnliga lantbrukares åldersfördelning (antal och %)	23
Tabell 9. Åkerarealens användning 1951–2018, hektar.	24
Tabell 10. Åkerarealens användning i länets kommuner, hektar.	30
Tabell 11. Normskördar i Västmanland.	31
Tabell 12. Användningen av kemisk bekämpning i åkergrödor.	35
Tabell 13. Arealer frukt-, bär- och köksväxter.	38
Tabell 14. Antal djurenheter för några utvalda djurslag.	45
Tabell 15. Djurtäthet i Västmanland och Sverige 1965–2018.	46
Tabell 16. Genomsnittlig besättningsstorlek i Sverige.	47
Tabell 17. Beräknad genomsnittlig besättningsstorlek i Västmanland.	47
Tabell 18. Antal sysselsatta i Västmanland inom jordbruket.	53
Tabell 19. Förvärvsarbetande inom jordbruk, skogsbruk, jakt och fiske.	55
Tabell 20. Utbetalda EU-medel 1995–2018.	59
Tabell 21. Ekologiskt certifierad areal.	70
Tabell 22. Arrendepreis på åkermark 2016, kr/ha	75

12 Källhänvisning

För att kunna bedöma statistikens trovärdighet och därmed kunna använda uppgifterna är det väsentligt att veta var statistiken är hämtad. Målsättningen med detta arbete har varit att i så stor utsträckning som möjligt hämta uppgifter från de **Jordbruksstatistiska årsböckerna** samt **Statistiska meddelanden** (JO XX SM XXX) från Jordbruksverket och tidigare SCB. **Jordbruksverkets statistikdatabas** blir alltmer användbar och används till stor del. Endast då uppgifter saknats eller ansetts opålitliga har uppgifter hämtats från andra håll.

Nedan är endast de uppgifter som inte är hämtade ur ovanstående offentlig statistik. Det betyder att om en figur/tabell inte är upptagen nedanför eller om endast något enstaka år är redovisat är utelämnade års bakomliggande data hämtat ur Jordbruksstatistiska årsböcker/statistiska meddelande eller statistikdatabasen.

<u>Figur</u>	<u>Källa</u> ¹⁸
Figur 1	2004, 2006: Utdrag ur JBR
Figur 9	Geodatakatalogen
Figur 54-56	Jordbruksverkets webbplats (www.jordbruksverket.se)
Figur 64-66	DAWA/BLIS
Figur 76–78	Lantbruksbarometern 2014–2018

<u>Tabell</u>	<u>Källa</u>
Tabell 3	Rapporter ur DAWA/BLIS
Tabell 20	Vissa data 207-2018: BLIS; Start- och investeringsstöd t.o.m. 2002: Från beslutslistor på Länsstyrelsen.

¹⁸ **DAWA**: Statistikdatabas över EU-stödsuppgifter; **BLIS**: Statistikdatabas över EU-stödsuppgifter **JBR**: Datasystem för handläggning av EU-stöd

Ingår i Länsstyrelsens rapportserie
ISSN 0284 - 8813

Har du frågor eller önskar fler exemplar, kontakta
Länsstyrelsen i Västmanlands län, 721 86 Västerås

Tfn 010-224 90 00 | Fax 010-224 91 10 | E-post: vastmanland@lansstyrelsen.se
www.lansstyrelsen.se/vastmanland